

1933

РІЧНИК 1.

Т. I.

Книжка 1.

Січень

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК
ЛІТЕРАТУРИ,
МИСТЕЦТВА,
НАУКИ Й ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

Л Ї В І В

З ДРУКАРНІ СТАВРОП. ІНСТИТУТУ У ЛЬВОВІ.

З М І С Т :

ВІД РЕДАКЦІЇ 1

О. ОЛЬЖИЧ:
* * * 2

Е. МАЛАНЮК:
* * * 3

О. ТЕЛІГА:
Або-або 4

В. БЛЯСКО ІБАНЕЗ:
Милосердя 9

Е. ШВАРЦВАЛЬД:
Нарікайлам 15

ДМ. ДОНЦОВ:
Совітська молодь і ми . 17

Б. ГАЛАЙЧУК:
Культура низів, чи куль-
тура верхів? 32

Д. Д.:
Його Милість, Іван Ма-
зепи, гетьман 42

Л. МОСЕНДЗ:
Криниця ніжності . . . 45

В. ПОСТРИГАЧ:
Місто 47

С. НАРІЖНИЙ:
З петербурського сла-
вянознавства 47

У. СЛМЧУК:
Крик в порожнечу . . 53

О. В.:
На світовій шахівниці . 58

К. МИРСЬКИЙ:
З галерії фінансових
„геніїв“ 65

А. СЮАРЕЗ:
За і проти Ганді . . . 70

Е. М.
З мого Бльок-Ноту . . 73

М. Л.
З пресового фільму . . 74

Бібліографія 75

1297

Книгарня Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка

у ЛЬВОВІ, РИНОК ч. 10.

Телеф. 5—54.

та її відділи в ЛУЦЬКУ, вул. Ягайлонська 111

і в ПЕРЕМИШЛИ, Ринок 14

поручають

великий вибір українських книжок, які вийшли в краю або закордоном. Каталоги та проспекти висилаються відворотно.

Важкі економічні відносини не звільняють Вас від обов'язку забезпечення будучості Вашої Рідні.

Ви нині здорові, що буде завтра з Вами не знати, тому вже нині подбайте про забезпечення Вашого майбутнього й майбутнього Вашої Рідні в єдиному українському Товаристві Обезпечень на життя й ренти

„КАРПАТІЯ“, Львів Ринок ч. 38.

Життєве забезпечення це найкраща і найпевніша льоката ошадностей.

Найкращі, найздоровші та найдешевші

цукорки, помадки, андрути і т. и. лише у своїй фірмі

„ФОРТУНА НОВА“

Львів, Кордецького 23.

К. Авдиковичева.

МАГАЗИН

ВЗУТТЯ

„КОМЕТА“

у Львові, Ринок 21.

поручається ласкавій увазі Шан. Громадянства. Магазин заосмотрений в величезний вибір взуття жіночого, мужського і дитячого, взуття гумового і спортивного, від найдешевшого до найвибагливішого.

СВІЙ ДО СВОГО!

СВІЙ ДО СВОГО!

КАВАРНЯ І РЕСТАВРАЦІЯ

„УНІОН“

Косцюшки,

ріг Сикстуської,

по цілковитім відновленню і під новим зарядом. Обід з 3-х страв 1 зл. 20, вечеря — 1, 50. Віденське снідання — 1 зл., кава 0.40 гр. і 0.60 гр., чай — 0.40 гр. Буфет заосмотрений в напитки краєві і заграничні. Проситья відвідати.

Редакція припиненого ЛНВ-ка в порозумінні з своїми чоловіми співробітниками, спершись на матеріальну піддержку своїх прихильників, рішила розпочати видання цього журналу.

Прихильність, яку стрінула наша праця в ЛНВ. серед співзвучних кругів нашого громадянства в Галичині, на Волині і на еміграції як і відгомін її на Наддніпрянщині, з другої сторони — завзяте поборювання тої праці з боку елементів ворожих всякій критичній думці, — скріплює нас у вірі в потребу нашого органу.

Особливо підчас ідейного хаосу, підчас систематичного відгорожування від великих літературно-громадських течій Заходу, коли гасло „популярність (читай: примітивизм!) понад все!“ чинить спустошення серед нашої інтелігенції, є потреба в органі, який старався би не знижувати культурний рівень інтелігенції, лише створити з неї правдиву, вищу від загалу освітою провідну верству нації.

Розпочинаємо наш журнал з тими самими співробітниками, з тим самим напрямком і під тою самою редакцією, що й припинений ЛНВ. Всіх хто співчуває нашій десятилітній праці, кличемо активно підтримати наші заходи.

Редакція.

* * *

Бог ясний між людьми ходить.
Бог навчає людей роботи.
— „Розбудіте, полийте потом,
І уродить земля, уродить.“

А Діявол його не чує.
Загадався, схилився на ногу.
— „Вепр забитий з лука тугого
Коло ватри також смакує.“

Бог рече: „І будé громада,
Мудрі старці, врочисті свята,
Смирні діти, тихі дівчата,
Любі приятелі — розрада.“

А Діявол: „Не вірте казці!“
І натхнений, в болочій тузі:
„Дійсна втіха і справжні друзі —
В небезпеці і у нещасті!“

І на землю одні упали.
І схопились другі на ноги.
Закурилися по них дороги...
І сліди всі по них пропали.

* * *

Страшно в горах в ночі в самоті хати.
Небо чорне, низьке випива вічі.
Час біжить, час брентить, час сплива в вічність.
Тіло прагне дванадцять синів мати.

А на долах — там вірять в „пору яру.
Душі — дзвінко стрункі і тіла — пружні.
І тортури стріва і стріва кару
Гордовита зухвалість, тверда мужність.

* * *

Маленька кузка, кола на воді,
Невинно-чиста усмішка дитини...
Які тонкі і ніжно невловимі
Акорди в грудях родяться тоді.

Але, як струни стануть рокотати,
Як арфа вся — сліпучість блискавиць,
У когож не віділлє кров від лиць,
Хтож не забуде, що у нього мати.

І все, що може дати пара віч
 Під милими тремтячими бровами?
 Екстаза віз жене у млу сторіч
 І ми його хапаємось без тями.

Евген Малайюк

...аби ти сіа плъкы ущекоталъ, ска-
 ча, славію, по мыслену древу, летая
 умою подъ облакы, свивая, славію,
 оба польы сего време и, рища въ
 трону Трояню чресь поля на горы.
 Слово о Полку (р. 1187)

Сонце затьмарює хмара ненависти.. вів-
 ці і голуби, і ті вже клацають зубами.
 Лист в Україні р. 1931, XII.

Ти стелеш степовий килім
 Знов гърбам, копитам та юртам
 І очи застилає дим,
 І кров нуртує тюркським нуртом,

Як і тоді. Батий? Тімур?
 — Цілуй, цілуй кінець халату!
 Не захистить софійський мур
 Сліпий простір і утлу хату.

Бог не пожалував віка:
 Вже сім століть ця епопея —
 По камянистих ташликах
 Та по рибальських балаклях!

Рвучкий мутиться Кагарлік
 І сонно котиться Синюха,
 Та той-же зойк, та той-же крик
 Лунає жалісно і глухо.

Вже сонце тьмарить хмара зла,
 Ягнята клацають зубами, —
 Ти-ж бурянами поросла
 І замість хати — вовчі ями.

Та з бунту ще не збився гурт,
 Гудзами не набрякли жили,
 Важкої крові тюркський нурт
 Залізне лезо не прошило

І воля не знайшла вістря...
 Так, покриткою йдеш віками
 І в дикім лоні, наче камінь,
 Монгольське важчає байстря.

Або—або.

(Фрагмент)

В канцелярії, де була занята Ніна, з самого ранку був надзвичайний рух. Працьовники бігали безнастанно по повідки, бо на завтра видавалися пайки й мануфактура.

Соняшний ранок, відлига, а тому на чоботах цілі фунти болота, що роскидалися мальовничими плямами по підлозі.

Біля самого входу, на лавці, сиділо декілька хлопців. Приїхали з села, щоб зробитися студентами, а сюди прийшли розпитати, як це перевести в життя. Кліпали очима, розглядалися довкола, а час-від-часу флегматично лушили зернята. Урядовці, минаючи їх, де-кілька разів кидали:

— Товариші, це вам не село! Або: — Товариші, цеж канцелярія!

Та на хлопців це не робило найменшого вражіння. Ніби не до них і зверталися.

З самого ранку Ніна була в русі. Вона була на посаді звичайного посильного, що розносить оповістки у всі кінці міста. Крім того, і оголошення виписувала, а поміж всіма роботами у канцелярії, позичали її до бібліотеки і до деканатів політехніки, в якій мурах вона працювала.

У Ніни був чудовий настрій — завтра вона мала отримати пайок і мануфактуру, а сьогодні, замість того, щоб хлопцями по болоті, їй довелося працювати на горі, в деканаті. Там помішницею завідуючого канцелярією була Наталочка, яку за це називали „канцелярійною крисою“, назва, яка так не лишила їй, з її довгими косами.

„Кандкриса“ біла на машині повістки, а Ніна надписувала їх своїм не дуже то виробленим, п'ятнадцятьлітнім письмом. В кімнаті було тепло, низенька груба („буржуйка“) розпалася на червоно. А при ній так гарно було мріяти про минуле. Про дитячі роки з пухкими котлетами й золотими піріжками, про вередливо недопите молоко, про незіджені зупи і сало, відтять геть від шинки. Тепер було інакше: щоденний пшоняний куліш і брудна юшка, яка чомусь зветься кавою.

— Лектор Миколай Семенович Жаба, — перервала тишу Ніна, підписуючи якусь повістку. — Уяви собі, Наташо, виходиш ти заміж і робишся — пані Жаба! Чи могла б ти вийти заміж за людину, яка має таке прізвище, хоч би вона була найгарнійшою в світі?

Наташа вложила новий аркуш паперу, задумалася на хвилину:

— Це прикро, але, як би він був дійсно симпатичний, я все таки вишла б за нього. Зрештою можна поставити на

кінці „о“ замість „а“ і все гаразд. Навіть гарно: пані Жабо! Е, Ніно, в наші часи прізвище взагалі нічого не значить. Не подобається одне — зміниш на друге. Раз-два й готово. Чи ти можеш бути певною, коли знайомишся з ким небудь, що він Кухаренко, а не Кохман, або ще якимось інакше? А ти вийшлаб заміж за цього Жабу?

— Я? Не знаю... Ні... Я взагалі ніколи не вийду заміж!

Ніна почервоніла. Невідомо чому згадала вона майбутню вечірку, згадала, що йде весна й на душі у неї стало так радісно, що вона забула свій голод, ненависну пшоняну кашу і зробила велику пляму на новій адресі.

— Якраз на повісті до нашого професора! Між иншим, що до нашого професора... Вимий руки, ти вся в атраменті. Обличчя теж, ось тут, біля носу, як ти так вимазалась?.. Що до професора.. Ти чула, що з ним вчора було? Знаєш старшого майстра, комуніста Бабенка? Ну, є такий. Ще молодий, амбітний, але цілком неінтелігентний, двохклясову школу скінчив. Та майстер, кажуть, дуже добрий. За те його всі цінять, алеж і бояться, бо, розумієш, комуніст, має звязки. А що до сентиментів, то не дуже... Цього самого Бабенка цілком не задовольняла та пошана, яку йому виявляли як здібному майстрові. Він захотів иншого. І уяви собі... ну, вгадай, чого він захотів?

— Звідки-ж я знаю? А може освідчився тобі?

— Ні! Цей Бабенко рішив зробитися ні більш, ні менш, як інженером механіком. Скромне бажання, правда?! Тільки не думай, що він для цього хотів кінчити вісім класів гімназії, а потім п'ять років політехнікума. Він вирішив відбутися пару практичних вправ у наших професорів, а потім просити, щоб йому підписали диплом. Просити! Чи ти знаєш, що то за прохання? Коротко й ясно: „або—або“! І підписали: мовляв, скінчив повний курс механічного відділу й надається йому назва інженера. Але слухай далі.

Сижу я вчора ввечері у нашого пана Олексія. Ще твоя мама була й моя теж. Сама знаєш, пані Ольга, після того, як дізналася про смерть свого сина, сама ледви живе, отже ми всі силкуємося хоч трохи її розважити.

Раптом входить посылний і подає старому повістку. Прохають прийти на урочистий підпис диплому інженера Бабенка, а потім на товариську вечерю до нього до дому.

Пан Олексій прочитав бідолаха це на голос, захвилювався, почервонів весь. А потім заходив швидко по кімнаті й як не почне викрикувати:

— Я порядна людина, мене вечерєю не підкупиш! Трицять років вже префесорую, а ні одного ще диплому без іспитів не підписав!

І знов забігав по кімнаті, щось репетує, руками вимахує, а сам ледви не плаче.

— Ну і що-ж, не пішов?

— А якже ж! Тільки він трохи заспокоївся, як почала охкати й плакати пані Ольга, мовляв, що з ним буде, куди вони подінуться й що вона хора буде робити.. Адже-ж інші підуть, бо вони люблять свою родину, вона у них на першому місці. Від підпису рука не відвалиться, щож робити, коли тепер весь світ перевернувся, а з вовками жити — по вовчому вити. Потім ще щось торохтіла про те, що вона йому все життя своє офірувала, а він для неї такої дрібниці не може зробити.

А він, уявляєш, Ніна, стоїть, старий, сивий і весь час повторює:

— Зрозумій, що не можу. Я не шахрай. Що ти на старі роки примушуєш мене зробити!

Довго вона його благала, нарешті замовкла й заплакала. Дивимося — й він замовк. Ми всі потихеньку й розішлися по своїх кімнатах.

Аж по хвилі стою я в передпокою й бачу: виходить він в свійому парадному френчу. Знаєш, що з зеленої портьери, права кишенья вища, ліва нища. Пройшов повз мене, ні слова не сказав, але ясне було, куди йде. А повернувся мабуть пізно, бо ніхто не чув. Вже сьогодні в деканаті дізналася, що всі до одного підписали диплом. А потім була чудова вечеря з вином. Бабенко був в надзвичайному гуморі, дуже привітний, всіх частував, а нашому старому весь час підливав. Той відмовлявся, але потім пив як і всі..

— Яб не пішла й не пила, — сказала Ніна твердо.

— І пішлаб, і пилаб, колиб иншого виходу не було. Диви, яка героїня! Шарльота Корде! Та чого ти посмутніла? Ходім краще по квітки. Завканц вже мабуть вернув з обіду.

На широкому коридорі було весело й соняшно. Довгомісячний порох аж танцював від радості в веселих проміннях. Сонце, весна й золото лилися крізь брудні вікна.

В канцелярії було порожньо. Тепер, коли в ній не було нікого, ще яскравіше кидався в очі її нечепурний вигляд. Підлога сіра від пороху, дивовижно вигаптована брунатним болотом, білими недокурками, якимись червоними скравками паперу й жовтим лушпинням гарбузового насіння. Біля дверей, під лавками, чітко вимальовувалися на темній підлозі декілька плевків майбутніх жреців науки. Але й тут, як і в коридорі цю вбогість і бруд весело освітлювало нахабне сонце, крізь вікно від бруду ріжнокольорове, мов вітраж, з відтиском чіхсь пальців.

— Як жеж тут гидко, — подумала Ніна — як в помийній ямі.

Вона була сама. Наташа чекала її в коридорі.

Раптом двері відчинилися, але до кімнати ввійшов не завідуючий канцелярією, а звичайний собі сторож з ганчіркою, відром і щіткою.

На устах його блукала усмішка. Ні, не блукала, а сиділа міцно й певно. Ніна дала йому дорогу — мабуть прийшов робити порядки.

— А я до панночки справу маю — звернувся він до неї.
— Де-кілька разів сюда заходив, але вас не було.

— Я на горі писала, в деканаті — пояснила Ніна. (—Що за справа у нього до мене й чому „панночка“, а не „товариш“?) — В чому справа?

— А в тому, що ви, панночко, мусите тут сьогодні добренько змити підлогу: бачите, яка брудна, тай того... вікно теж треба змити і двері пошурувати варто, тай коридор, до сусідніх дверей. Я вже вам і води приніс і щітку. Ось вже й поміч вам, хоч і не моя це діло.

Ніна здивовано глянула на відро, на ганчірку, на усмішку сторожа й нарешті зрозуміла: хочуть, щоб вона після цілого дня праці, після всієї писанини поза годинами роботи, ще змила своїми руками весь цей бруд. Десять глибоко в душі зайнявся вогонь образи й гарячим полум'ям спалахнув на обличчі.

— Хто це сказав? — Знайшла вона нарешті силу запитати спокійно.

— Як хто? — здивувався сторож, — звичайно завканц. А ось і він іде. Я ось кажу, щоб вона мила, а вона вередує, — звернувся він до чоловіка, який входив до канцелярії — скажіть їй самі!

Він весело хіхикнув і відійшов на бік, цікавий сцени, яка має відбутися.

До кімнати ввійшов завканц. З його темного френча звисала ціла серія різних ремінців і якихось футлярів на олівці, сцизорики и навіть мапи. Розкішне галіфе пишно, як два самовари, віддувалося над високими чоботями із жовтої шкіри. Все це надавало йому військового вигляду, хоч з військом він зроду не мав нічого спільного.

— В чому справа? — пролунав його спокійний солідний голос — ви не хочете виконувати свої обов'язки, товариш?

— Це ніколи не було моїм обов'язком. Я роблю, що від мене вимагається. Цілі дні розвозжу повістки. Де ви бачили, щоб посильний складав каталоги, навіть німецькі? А я все роблю, бо то все я вмюю, а підлогу змити не можу — швидко забелькотала Ніна — подивіться яка вона! В усіх деканатах це спеціальні баби роблять. Тай змучена я за цілий день праці і голодна дуже. Боже мій! Тільки бути спокійною — пронеслася думка — це мабуть помилка. Він сам зрозуміє. Не з дерева ж він!

— Я вам кажу, — знов пролунав дерев'яний голос, що ви, товаришко, або вимієте підлогу, або... я знайду собі иншу працьовницю, яка буде це робити. Не маємо стільки грошей, щоб розкидати їх на право й на ліво. Кажу вам в останнє: підлога мусить бути вимита сьогодні й то добре. Візьміть ласкаво своїми руками ганчірку!

Сторож у кутку хіхікав. Ніна відчула, як кудись далеко відривається від неї вся радість, яку вона носила в собі цілий день. Відірвалася й покотилася далеко по недокурках і гарбузовому насінню...

Кинутися на коліна, під поглядами завканца й сторожа і скребти, дряпати, що є сили цю брудну вонючу підлогу? Кожна баба вимие її за годину, а вона буде вовтузитися цілий вечір, та й то добре не змие. Зробити їм цю приємність? Цей театр?!

Перед її очима встала постать матері, яка чекає на сукно й цукор. Перед очима затріпотіли всі олівці, ножики й мапи на грудях завканца й як крізь сон долетіли його слова:

— Бачу, що ви, товаришко, нарешті хочете мене послухати. Ось і добре. І столи відсуньте, всюди помийте. А я буду втікати, бо дійсно погано робиться в цьому оточенні!

— А якже-ж, і під столом треба, і під лавками — швидко заговорив сторож і затупотів до дверей. Цілим виразом свого обличчя він хотів продемонструвати, що й його нерви ні одної хвилини більше не зможуть витримати цієї атмосфери.

Ніна подивилася на ці два такі різні й однаково підлі обличчя. Хотілося ногою вдарити відро, а брудною ганчіркою хлеснути по задоволенім обличчі завканца й по його надзвичайному френчу.

— Не буду я мити вашу підлогу, мийте самі — крикнула вона й вибігла на коридор, не чуючи затрівожених питань Наташи.

Сонце по старому світило крізь вікно, але Ніна вже не бачила ні його золота, ні весни. І нічого веселого не було в танцях порошу у весняному промінні. Ні. Це просто був порошок, який давно було б змити.

На душі було сіро, тяжко й брудно, як все довкола. Як жива стала перед очима мати, як живий став весь тяжкий завтрішний день, без отримання їжі й одягу.

Але раптом в душі щось сіпнуло й роспач зникла, як хорий вирваний зуб. І відразу ж хоре місце залила пекуча незнана до того часу хвиля ненависти. І замість жалісних — виривалися слова спокійні й шорсткі.

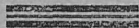
— Слухай, Наташа, я вже не буду тут працювати. Завканц примушував мене мити сьогодні підлогу. Розумієш просто йому треба було мене викурити або висміяти. Я його вже давно драгую. І не тому, що зле працюю, а якраз тому, що осмілилася не киснути дома, а працювати й заробляти. Навіть помилки того тумана на оголошеннях виправляти. Як би я ще працювала з виглядом мучениці, то може-б він стерпів мене. Бо я-ж мушу бути для нього „жертвою революції“ й ні до чого непридатним продуктом „гнилої інтелігенції“! Але коли цей „продукт“ радісно ганяє по місту з повістками,

а потім голодний до вечора пише всяку трєбуху, він не може цього знести.

Краще буду маківники продавати, на городах працювати. І повір мені, я з ним ще зустрінуся. Але в інших умовах і при інших обставинах.

На слідуєчий день на місці Ніни працювала инша — родичка завканца.

Підлогу вимив сторож. Мануфактуру й пайок за цілий місяць одержала нова працювниця.

В. Бляско Ібанез.

Милосердя

(невидана новеля)

О 10 год. увечорі, граф де Сагреда увійшов до свого клубу на бульварі Капуцинів. Ціла служба миттю кинулася щоби забрати йому його палицю, капелюх, що відблискував ріжними кольорами і кожух, підшитий богатим футром. Коли його роздягнули, показався сніжнобілий плястрон, заткнута в петлиці ґарденія і цілий, білий й чорний, люксусовий і скромний однострій джентельмена, що зявився на обід.

Новина про його руїну знана була вже в клубі. Йому так чудово удалося змарнотравити на право й на ліво свій маєток, так гарно знаний якихсь пятнацять літ тому в Парижі, що з нього не лишилося майже нічого. Він жив з останніх окрухів колишніх достатків, як ті корабельні розбитки, що носяться по хвилях, на відламках пароплаву очікуючи з тривоґою прихід останньої години. Навіть кельнери, які поралися коло нього, — умундуровані невільники — знали про його нещастя, розповідаючи собі про грошові клопоти, яких він соромився; але найменший відблиск нахабної цікавості не каламутив безбарвну поверхню їх задубілих в службі очей. Він був такий великий пан, він таким величавим рухом викидав свій гріш за вікно.

Зрештою це був правдивий аристократ, належав бо до тої стародавньої шляхти, яка здобувала до себе пошанівок навіть серед міщан, яких батьки робили революцію. Не був це один з тих сарматських графів, які дають себе утримувати жінкам, ні один з тих італійських маркізів що кінчать як картярі-шахраї, ні один з тих російських »великих панів«, які часто є на платні поліції. Це був правдивий аристократ, гранд Еспанії. Може деякі з його

предків мали яку роль в «Сіді» чи в якихсь інших трагедіях, граних в «Комеді Франсез».

Граф увійшов до клубових сальонів з піднесеним чолом, самопевним кроком, вітаючи приятелів легким і елегантним усміхом, мішаниною легковаження і дустотливости.

Він мав майже сороківку, але все ще був «гарним» Сагредою, як колись прозвали його нічні бувальці Максима й ранішні амазонки з Гаїв. Кілька білих волосків на скронях, маленькі зморщки в кутиках повік здраджували горячкове життя людини, що знаходилася в безнастанних клопотах. Але очі були все ще молоді, пристрасні й сумовиті нараз: власне завдяки їм прозвали його приятелі і приятельки «мурином».

В клубі всі говорили про руїну Сагреди зі стриманим співчуттям. Бідний граф! І подумати, що жадний новий спадок не звалиться йому з неба! Що не стріне він жадного американського мільонера, який зацікавився би його особою і його титулами! Конче треба було би щось зробити, щоби врятувати його...

Сагреда не робив собі жадних оман що до свого майбутнього. Всі кривні, які могли його поставити на ноги відповідним заповітом, вже зробили йому давно ту прислугу, що покинули сцену цього світу. На цій землі не лишилося нікого, хтоби міг думати про нього. В Еспанії мав він лише якусь невиразну родину, зі старої аристократії, звязану з ним більше історичними узами, аніж родинним привязанням. Вони були з ним на «ти», але відтіля не міг він сподіватися нічого, прич добрих рад або докорів з приводу його божевільного марнотравства... Отже все було скінчено, скінчено на все. Пятнацять літ виставного життя зжерли багату спадщину, з якою мав прибув до Парижу Сагреда. Його дібра в Андалозії з їх чередами корів і стадинами перейшли в інші руки, не бачивши навіть свого марнотравного й вічно відсутного пана. Нарешті його розлогі лани в Кастилії й його рижовища в околицях Валенсії, його розкидані по ріжних провінціях ферми, цілий отой дійсно князівський маєток давних графів де Сагреда змінив власника, подібно як і оті всі, полишені йому його ріжними тітками, старими побожними дівицями, а рівнож записи інших кривних, що померли від старости в своїх розлогіх і стародавніх посіlostях.

Життя в Парижі і по елегантних літнісках протягом кількох літ зїли йому цілу ту фортуна.

Спомин його голосних амурів з двома модними актрисами, тужлива усмішка десятка великих дам неприступної ціни, завмерлий відгомін кількох поединків, слава безпри-

страстного й зухвалого грача, і лицарського й непохитного в справах чести дуелянта, — ось все, ще лишилося від «гарного Саґреда» від часу його руїни.

Він жив з своєї давньої слави, затаючи нові довги у деяких відважників, які числили на поправу його фортуни, пригадуючи подібні його катастрофи в минулім. Але граф не поділяв їх сподіванок, з ним все було скінчено, він це добре знав. Коли його заженуть в кут, він знатиме, що треба буде зробити. Забитися? ... Ніколи. Люде його кругу забиваються лише задля картярських або довгів чести. Деякі з його предків, покритих славою, були винні значні суми людям, що стояли нижче їх в соціяльній драбині, не забиваючи через це себе. Коли вірителі замикали перед ним свої двері, або коли грозили йому скандалом і судом, граф де Саґреда робив над собою певне зусилля і покидав на час солодке життя в Парижі. Його предки були вояки-колонізатори. Отже чому-б не міг він піти в їх сліди? Він затагнеться до чужинецького Легіону, або відплине до Америки, завойованої його предками: він перебіжить як ковбой полудневі пустині Чилі або безкраї степи Патагонії.

А втім, аж до приходу цього страшного кінця, його теперішнє життя, таке очайдушне і смутне водночас, яке змушувало його до вічної брехні, було найкращим моментом його існування. З своєї останньої подорожі по Іспанії, де він їздив для ліквідації дрібних рештків своєї спадщини, він вернув з жінкою, молодою провінціяльною дівчиною, підбитою його славою великого пана, якого горяча й віддана приязнь мала в собі стількиж подиву як і любови. Жінка. Вперше Саґреда зрозумів значіння цього слова, так ніби досі він про це навіть поняття не мав. Його теперішня товаришка була «правдива» жінка, бо всі оті зденервовані і вибагливі дівчата, з фалшивою усмішкою на висмарованім обличчі, розбещені виставним життям, — належали до іншого світу.

І якраз в тій хвилині, коли в його життя увійшла ота правдива жінка, гріш на завше вислизнув йому з рук! Через примху химерної долі лиха година прийшла до нього разом з любовю.

Саґреда занурювався з кожним днем чим раз глибше, але з усмішкою на устах, задоволений з себе, з свого життя, з своєї солодкої мрії, яка була остання і яка ніби чудом не кінчилася. Доля, яка так суворо трактувала його ці останні роки, коли він пускав на вітер свій маєток до останнього гроша в Монте Карльо, в Остенде і по бульварах, зглянулася над ним, змилосердившись над його новим життям. Що вечора, пообідавши в модній реставрації з

свою товаришкою, він лишив її в театрі, а сам удавався до свого клубу, єдиного кутка, де чекала його доля. Він не грав велику гру. От, звичайні партії «карте» з добрими, товаришами молодости, які, наділені великою фортуною, не переставали провадити веселе життя, або які, устаткувавшись завдяки багатій женьячці, лише хіба через стару привычку, все ще вчачали до цього дистингованого клубу.

Ледві граф сів до столу, з картами в руці, лицем до лица з своїми друзями, як доля зачинала пестити його своїм гарячим подихом. Ці приятелі, незмордовані програною, що ввечора запрошували його — один по другім — на партію. Його виграни не могли його збогатити: раз десять люї, раз двадцять п'ять, інколи Саґреда вставав з сороками золотими монетами в кишені. Але завдяки оцій майже щоденній грі, він міг направити щілини, які захитували — готовою завалитися — фасадом, його великопанського життя, так, що він міг огорнути свою подругу атмосферою добробуту і любови, здобуваючи наново віру в майбутнє. Хто знає, чи не чекали на нього кращі дні?

Завваживши в однім з сальонів віконта де ля Тремізінера, він усміхнувся до нього з приязним викликом:

— Може партію?

— Як собі бажаєте, мій любий Веляскезе.

— Сім пунктів по п'ять франків, щоби не загонятися. Бо я певний виграни. Доля сприяє мені.

Партія зачалася при скромнім світлі електричних свічок, серед вигідної мовчанки мягких килимів і тяжких портер.

Саґреда як завше вигравав. Здавалося, його щаслива зоря хотіла, щоб він побідно виходив з найтяжчої опресії. Він вигравав навіть без карт. Хоч би й не мав атутів, хоч би з кепськими картами: карти його противника були ще гірші, і по кождім роздаванню, його чекав чудесний майже успіх.

Перед ним лежало вже двадцять п'ять люї, коли один сталий гість, що валенсався з нудів з салі до салі, зупинився коло грачів. Партія його зацікавила. Спершу він став коло Саґреди, але потім перейшов на бік віконта, який, здавалося, був досить заклопотаний і зденерований його присутністю.

— Алез це божевілля!, скричав зненацька цікавий. Ви не граєте вашу гру, віконте. Ви відкладаєте на бік атути а граєте лише кепськими картами. Що за неосторожність!...

Йому не удалося вимовити більше ні слова. Саґреда перервав свою гру. Він був дуже блідий, зеленово блідий.

Очима, широко відчиненими, він наче сверлував віконта. Потім він встав.

— Я зрозумів, сказав він зимно. Позвольте мені віддалитися.

А тоді, нервовим рухом, він відгорнув кучу золотих монет у бік свого приятеля.

— Це вам!

— Алеж, мій любий Веласкесе... Алеж, Саґреда!... Я вам все виясню!

— Досить, мій пане. Повторяю, що я зрозумів.

В його очах блимнув, мов блискавка, якийсь вогник, який знали його приятелі, бо бачили його не раз при певних обставинах, коли по короткій суперечці або вислові, який здавався образливим, він підносив свою рукавичку, з старосвітським жестом виклику.

Але цей ворожий вогник моментально згас. Він усмінувся з ввічливістю, що викликувала дрощі.

— Сердечно дякую, віконте. Це прислуга, якої не забувається... Я прошу прийняти знова вирази моєї вдячності.

І поздоровивши присутніх великопанським уклоном, він віддалився з тоюж міною, як в найгарніші часи свого блискучого життя.

— — —

З розстібнутим на грудях кожухом, граф де Саґреда іде вздовж бульварів. Юрба виходить з театрів, жінки переходять з одного хідника на другий, минають самоходи, яскраво освічені вночі, відслонюючи нагледиво пер, дорогоцінних камінів і білих декольте, вуличні хлопчачки вигукують назви часописей, а на горі, високо на дахах, спалахують і гаснуть величезні електричні реклами.

Гранд Еспанії, аристократ, потомок стількох героїв, роспихаючи юрбу ліктями, промощує собі шлях, хочаби прийти як найскорше, не знаючи, зрештою, куди йде, не здаючи собі справи в якій він опинився околиці.

Робити довги!... Нехай. Довги ніколи не безчестили жадного шляхтича. Але діставати милостиню, ні! В найчорніші дні свого життя він ніколи не тремтів перед думкою викликати своєю руїною зневагу, бачити як відверталися від нього приятелі, зійти аж до найнижчого щабля нужди і згубитися в шумовиннях суспільности. Але бути предметом милосердя, ніколи!

Непотрібна комедія! Друзі, що всміхалися до нього, як за старих часів, збагнули таємницю його бідности і зедналися в спільнім почуванні милосердя, аби дати йому, кождий по черзі, милостиню, удаючи гру з ним. Його нещасна таємниця мабуть була знана також і іншим, мабуть і кельнерам, хоч вони й схилилися як він приходив,

з звиклим респектом. А він, ошуканий недотепа, він ішов через світ з своєю великопанською міною, штивний і торжественний, загорнений в свою неіснуючу великість, немов труп Сіда, що — коли вірити легенді — навіть по смерті вигравав битви і досідав свого военного коня.

Мое поважання граф де Саґреда! Потомок провідників далеких виправ і віце-королів мігби стати вояком в легіоні очайдушників і бандитів; він мігби бути пройди-світом в дівочих країнах і забивати, щоб жити; він мігби навіть байдуже придивлятися загибелі свого імени і, минулого, ставитися перед судовою барерою, але жити з милосердя своїх друзів, це ні!

Бувайте здорові, останні омани! Граф забув цілковито про свою товаришку, яка чекала на нього в одній нічній реставрації. Він не пригадував вже її собі; так, ніби її ніколи не знав, так ніби вона ніколи не існувала. Він не думав більше про ніщо, що прикрашувало його життя перед кількома годинами. Він ішов сам, зі своїм безчестям, і кожний з його кроків, здавалось, вибивав зпід землі щось, що досі було мертве в нім: старопредківську спадщину, журбу своєї раси, родинну гордість, погорду і почуття гонору, які куняли на дні його душі і які, пробуджені, стискали йому серце і мутили мозок.

А! Як вони мусили глузувати з нього з їх співчуттям і їх милосердям!

Тепер він ішов приспішеним кроком, немов би знав, куди він іде. Напрасність його відчужань знечулила його до тої степені, що він іронічно мурмотів до когось хто ніби йшов за ним й від кого він хотів втекти:

— Дякую сердечно, дякую сердечно!

Удосвіта, два стріли перелякали мешканців камениці сусідньої з Сен Лязарським двірцем, одної з тих підозрілих камениць, які дають легку захорону для любови, зачатої на вулиці.

Служба знайшла в одній кімнаті людину в вечірнім убранні, з розтрісканим черепом. З рани викрадалися закрівавлені кусники мозку, в той час як самогубець крутився мов робак по знищеному дивані.

В його помутнілих чорних очах були ще рештки життя. Але жадних милих споминів не лишили вони його товаришки. Його остання думка, перервана смертю, гадала про приязнь, страшну в своїм милосердю і про наругу, заподіяну братерським співчуттям, таку зневажливу в своїй великодушності.

(Переклад М. К.)

Др. Євгенія Шварцвальд.

Нарікайлам

(з німецького)

Люди, яким дійсно зле ведеться, звичайно не нарікають, хиба що це має якусь ціль. Виховання, сором, гордість або звичка мовчазно зносити біду — не дозволяють їм скаржитися. Але є свого роду мистці, які вміють нарікати, зовсім не терплячи. Це ті, яким не так зле ведеться, але які обурені, що їм не так добре є, як колись. Вони й є оті нарікайли, які розсівають темні чутки й викликають наше моральне пригноблення.

Перед війною, коли жилося так вигідно й безжурно, пригадую, дуже вразила мене відповідь одної чеської служебки. Її пані счинила якомсь пекельний галас з приводу збитої вази на квіти. «Що за нещастя!» вигукувала вона. Дівчина, яка, зрештою, не завинила «катастрофи», відповіла спокійно: «У нас на селі нещастя це коли у бідної родини, яка має шість дітей, здохне корова»...

Коли ви відвідували в той час паню Шульце, вона летіла вам назустріч не з «Добрий день» на устах, лише з отим: «Цеж жах!» І починалося: «Подумайте, цеж жах! моя швагрова не могла дістати в Гаштайні партерової кімнати!»... «Цеж жах! матерія моєї нової краткової сукні вилиняла на сонці»... «Цеж жах! Пікавер відкликав свій приїзд!». Або: «Я запрошена нині на вечерю, коли нагло одержала білети до театру!». «Подумайте, при «супе» у Мілера ми дістали пошницлях шоколяду... Цеж жах!»... Цеж був жах, коли ми не знали, де їхати літом. Цеж був жах, коли нова машинка до кави зіпсулася. Цеж був жах, коли сусіда тріпав килими замість у четвер у п'ятницю. Так було перед війною. Тепер часи змінилися, та на жаль не люди.

Зима з економічною кризою прийшла до нас в супроводі цілого хору отих нарікайлів. Наше щоденне життя аж так дуднить від того хору, що ви просто дурнієте, коли на запит — «як ся маєте?», почувете: «дякую, досить добре!».

Тих немногих, що не нарікають, я занотувала собі. Були це: мати, якої трицятьлітня донька вже ось шіснацять років прикута спараліжована до ліжка; талановита письменниця, повна творчої інспірації, змушена забивати час перекладами кепських авторів, аби утримувати дитину; мила й гарна дівчина, повз яку пройшла, не звернувши уваги, любов... Всі оті не нарікають.

Нажаль не нарікають й ті, що вернули з війни або перетерпіли страхіття Сибірського полону, як і всі ті, що че-

рез людську глупоту чи злобу терплять тілом чи духом. Мовчазно терпить армія безробітних. Назагал люди мають нелюдський терпець. Колиб всі, які мають дійсну причину до жалів і обжаловань, дали себе почути, їх стогін розсавив би світ. Але власне тому, що правдивий біль є німий, ці не падають нам на нерви.

За те тим прикріше інші. Часи, які вимагають від нас правдиво героїчного світовідчуження, коли нас вратує тільки найбільша активність і здібність до життя, оті професійні нарікайли, оті, що залюбки ширять тривожні чутки, вони забирають нам рештки радощів життя. Все своє життя сміялася я з відзнак. Але тепер яб сама запровадила одну відзнаку. Її повинен би одержати кождий, хто подарує нам радісну хвилину забуття. Кождий, хто оповість веселий дотеп, кождий, хто має усмішку на обличчю. Завше я уважала гуртки й товариства за конечне зло. Але тепер я стою за засновання нового гурту. Його завданням було би — викорінення всіх нарікайлів, песимістів і зловісних пророків, які зогиджують нам життя й затроюють його радість. В першу чергу треба витеребити тих, які нарікають, щоб сховати, як неможливо добре їм ще ведеться. Я знаю одного такого пана, з якого можна булоб зачати:

В однім елегантнім австрійським купелевім закладі спіткало одно молоде подружжя досить знану віденську особистість, яка — в ці тяжкі часи — правда, не зруйнувала себе, але — інших. Прикро вражений, що його спіткалося в такім коштовнім літніску, сказав колишній промисловець: «Знаєте, мені так був потрібний відпочинок, що приїхав аж сюди і знайшов в одного шевця маленьку кімнатку!». І схиливши голову, засмучений відійшов. Молоде подружжя дивилося йому в слід, чоловік навіть з певним співчуттям. Але жінка (яка знала людей, як і всі жінки) сказала: «Не давай собі псувати настрої. Той тип лише перемальювався на нещасного!».

Богато серед нас є таких перемальюваних. І якраз ці — нещасні лише назверх — не вгавають, день і ніч, розсівати найстрашніші пророцтва: про війну, землетруси, інфляції, упадок капіталізму. А прощаючись, не бажають вам доброї ночі, лише приповідають всесвітній потоп. А що найгірше, є ще досить наївних людей, які отих нарікайлів, що самі ніколи не терпіли, вважають за мудрих і поважних людей.

Не сміємо уважати їх за таких! Ці нарікайли задорого нас коштують. Особливо в часи, коли мусимо щадити на всім, головнож на найкоштовнішим, що посідаємо: на наших нервах.

Дм. Донцов.

Совітська молодь і ми

Не уважаю молодь за якусь особливу верству народа. Колиж ставляю питання — «совітська молодь», то тим ставляю питання — «майбутня Росія», та, з якою матиме діло наша теперішня молодь.

Ходить мені про моральне обличчя совітської молоді, про її психічний тип, про дух, що її оживляє. Коли запитаємо себе, що робить з своєї молоді большевизм, то треба відповісти, що передусім він виховує її в атмосфері незвичного душевного нап'яття. Большевицька молодь, усі оті піонери, комсомольці, селкори, студенти «Вузів», «Рабфаків», «ударники» і пр. — всі вони є авангардою армії, що має першою іти у наступ на «старий світ». В молодь систематично вщеплюється гадка, що ССРСР — це обложена твердиня, що так званий капіталістичний світ і в сні важить на добро і цілість совітського «союзу»; що у всіх європейських канцеляріях кується змова проти «пролетарської» держави; що в самій Росії повно агентів «європейського імперіялізму». В молодь вщеплюється гадка, що що хвилини може наступити «прорив» на одному з нечислимих совітських фронтів, на фронті боротьби з контрреволюцією, з імперіялізмом, з економічним бойкотом, з національним шовінізмом, на фронті боротьби з релігією, з «білогвардейщиною», з неписьменністю, з «розхлябаністю», зі «спадщиною царату», з «безпритульністю», з саботажем, із зривом «хлібозаготовчої кампанії», на фронті пятилітки, «добровільної» позички, «асовіахіму», «ліквідації куркульства», боротьби з ухилами в партії, і т. д., і т. д.

Большевизм є одержимий дурійкою переслідування. Чується стало кимсь або чимсь zagrożений. Все це створює серед людности виїмковий психічний стан. І чиж дивно, що в цім стані перебуває й молодь? Чиж дивно, що молодь, яка тільки й чує, що про «кампанії» та «фронти», про «ударні бригади» та перегони отих бригад чи фабрик; молодь, якою безнастанно затакають різні діри, «прориви» совітського «будівництва», яку змушують — хоч кров з носа — «дагнать і перегнать Європу», що ця молодь піддається тій атмосфері, наскрізь пересякнутій спортивно-воєнним духом, атмосфері змагання й боротьби. Деінде — зауважає німецький обсерватор — буває перемиря, етапи, де можна відпочати. В Росії-ж — вічний бивак. «В Росії день і ніч є воєнний стан, ні етапів, ні запілля, жадного морального відпруження. Кождий є щодня й щочаси на фронті. А цілий фронт є під (дійсним або уроєним) обстрілом тяж-

кої ворожої артилерії, вимагаючи нелюдського напруження нервів і сил*).

Які вимоги ставляє таке життя до молоді? Передусім вимогу суворої дисципліни і сліпого послуху. По друге потребу в людях діла, що паляться до чину, які живуть небезпечним, активним, не споглядавчим життям. Безплідні й трагікомічні мудрування російської передвоєнної інтелігенції під самоваром над «сміслом жізні» — не в моді у комсомольців. Правда, вони багато дискутують — віддаючи данину загальноросійському балакунству — можуть говорити на всякі теми і на всі питання мають готову відповідь («с марксістской точки зренія»). Але всі оті хитромудрощі — це схолястика нової комуністичної віри. Наука комуністична є в ще більшій стопні «служничка (большевицької) теології», аніж була служничкою католицької теології середновічна європейська наука. Доґми, «святе письмо», старий і новий Заповіт, Маркс і Ленін, — в усіх спорах лишалися незахитаними, в них віряться без застережень. І ані тітли, ніже тої коми не могло бути фальшивих в комуністичнім Талмуді. Лише доґму, в яку вірилося, треба було крім того «довести» розумово, а відповідь на ті розумовання була напередозначена. Колиж випадала інакше, то схибленим проголошувався, очевидно, заблуканий розум, а ніколи незмінна доґма.

Хтож впадає у ересь («уклон»), для того була «стенка», як колись кострище. Людські відношення й світ ставали незвичайно ясними крізь червоні окуляри нової доґми. Хтої визнавав, не мав сумнівів, думав простолінійно й примітивно, маючи за те щасливе почуття людини, яка розв'язала всі житеві загадки. Коли я читаю постанови совітських робітників (оскільки не вимушені), жадаючи кари смерти для того чи іншого «саботажника», підсудного Чека, мені пригадується бабуся, що підклала патички до кострища Івана Гуса...

З цієї доґми повстав свій міт — про який пише той самий Менерт, легенда про створення світу і людей. Спершу був передсвітний хаос капіталізму й визиску. Потім прийшов Маркс-предтеча «Іліча», а за ним і сам «визволитель». Завдяки посвяті богоносного пролетаряту всеросійського, капіталістичні «врата адові» виважено і хаос переможено. Нова «нагірна проповідь» дала світові новий закон — закон «пятилітки», закон всевизволячої машини. Вчити того закону всі народи є обов'язок червоних «апостолів»: «шедше убо научайте всі язики». Аж прийде другий Месія, світова революція, коли Москва приказуватиме цілому світові. Я говорив з деякими з них, що вийшли з тої школи. Трима-

1) Klaus Mehnert. Die Jugend in Sowiet-Russland, S. Fischer Vg Berlin 1932.

ються задиркувато, говорять з незрушимою певністю себе, яка не покине їх, хоч стануть еретиками. Ніби носять з собою писану торбу мудрощів. А головно, нічого в них нема з тої самокритики, самогриження, мук совісти, морального самобичовання або самоопльовання й тужливої непевності російських інтелігентів передреволюційної доби. Трохи виідеалізовано пише про них совітський автор: «є це нове плем'я, героїчне в гульні, здібне тверезо вчитися і бадьоро голодувати, переходити від кулеметів до підручників і навпаки; плем'я, що голосно регочеться в цирках, не знає слез, ані закоханости та замість старим мистецтвам, віддане точним наукам, спорту і кі ну«*), певне обраного шляху.

Знайти цей шлях помагає їм їх месіянська ідея, ідея вибраности, історичного післаництва російського пролетаря. Він, цей пролетарят, цей богоносний нарід має на свій образ і подіб'є перерізбити всі інші народи. У Гладкова питається молодий комуніст в учительки, чи Мурини колись стануть білими? Та поясняє, що ледві колись до того дійде, бо на заваді й підсоння і властивости раси. Але комсомалець не вгамовується: Що? Що за властивости? З марксистської точки це походить від капіталістичного гнету. В комуні не буде жадної ріжниць, всі будуть однокольорові. Дисципліни бракує їм, отим чорномазим!«**).

І з цього нема що сміятися. Так думають і Сталін і Молотов і інші. Щоб усі були одної фарби! — червоної, ось зміст того месіянства, яким надихані комсомолці і яке нічим не ріжниться від колишнього царського. А за тою вірою в себе — стояли величезні простори російської імперії, віра в силу квадратних кілометрів, числа, оте «зелене пятно» на географічній мапі від Петербургу до Владивостоку, яке не перестає хвилювати й досі кожного Москаля, незалежно від переконань політичних, вироблюючи неоправдане почуття вищости над іншими народами. Цим хмелем грандіозности, простору і перенялася комуністична молодь. Що ця «грандіозність» нагадує величезність Росії Миколи І-го перед Севастопольським погромом, молодь про це не думає, бо не знає історії. Бо комсомольська молодь росте безкритичною, або бодай убраною в шори. Ці шори дозволяють їй, не оглядаючись на боки, не бачити часом незначних перешкод, перед якими інакшеб завернула і йти в раз приписанім маршруті.

Мабуть з браку дисципліни внутрішньої потребує рос. молодь дисципліни зовнішньої, якої їй, зрештою, ніколи не жалував царат: ні білий, ні червоний. Герой роману «Рвач».

*) І. Еренбург, Рвач, роман, Париж 1925, ст. 271.

***) Ost-Europa. 1932. V. Berlin,

бувний комсомолец Михайло, тинявся без цілі по «союзу», аж поки не забрали його до війська. І от, машеруючи поруч з іншими, Михайло «п'янів від луни (солдацьких) кроків. Його, правда, «змусили воювати, але за те дозволили не думати, і наш герой високо цинив отой своерідний привілей. Він розкошував своєю внутрішню безвідповідальністю... Ще Хорват Юрій Крижанич зауважив цю рису московської вдачі. В полов. XVII в. писав він: «казенна дума есть один із найпотребнейших промислов для словянсково народа... Ібо нашого народа люди суть косного разума і неудобно самі что видумают, аще ім ся не покажет». От таке «казьонне думання» комунізму приймає російська вдача. Ділає тоді вона зпід палки, але може багато витримати. Цяж офіційна думка дала й юнакам їх етос: нужда велика — читаємо у Менерта — і ціль далека. Але ми здобудемо її лише в боротьбі проти цілого світу, який нас боїться й ненавидить і який й ми ненавидимо сліпо й завзято.

Ця ксенофобія є одною з головних складових частин большевицького етосу, яким перенята й комуністична молодь. А іншими частинами є: бажання боротьби, жертвенність, безпощадне нищення дезертерів, і — як в кожній свіжій релігії — погорда до земських благ, виросла на тлі старомосковської нехлюйности і некультурности. Чесноти комсомольця — обов'язок і самопосвята (в офіційній інтерпретації). Свободаж, справедливість — це буржуйські забобони. Таким забобоном є і любов. У Гумілевського (в «Собачій вулиці») каже герой Хорохорін, що любов — це люк-сус, заняття для ситих, шкідливе для «справи пролетаряту». Правда, відкидаючи романтику в любови («без черьомухі!»), комсомольці нераз впадають в другу крайність — моральної розперзаности і повного непошановання жінки. Але загальне наставлення їх до цієї проблеми — усунути з центрального місця в життю любов, якій підпорядковується все інше, має в собі щось з аскетизму нових релігій і з самоконтролі Англієця. Англієць, який чується занадто закоханий, грає дві години в теніс і знова є «ол райт». Місце спорту у комсомольця займає якась ударна кампанія.

Дух ксенофобії, догматизму, агресивного месіянства, жадного чину активізму, позбавленої сентиментів непереможливості в засобах і сектярського туподумства й тіснозорства, ось в яким дусі стремлять виховати свою зміну варти большевики.

Чий погляд совгається по поверхні зявищ, той побачить в цій молоді лише силу руйнуючу. Рація, коли матимемо на увазі відношення большевизму до західної культури і до України. Руїницькою показалася большевицька

ідея — в економічному відношенні — і в самій Росії. Але — з точки погляду російського націоналізму ця доктрина дала багато для нього позитивного. Смішно думати, що большевизм знищив ідею вітчизни, авторитету, церкви, патріотизму, що знищив романтику й містику, якими ті ідеї оточувані в інших країнах. Він не знищив ці ідеї й почування, лише надав їм іншого змісту. Поняття «буржуазного атеїстичества» заступило поняття «атеїстичества пролетарського». Так що коли давніше пролетар «не мав вітчизни», то тепер — як розяснив Сталін — не тільки її мав, але й боронити — хоч-не-хоч — мусів. Привернули большевики й авторитет власности (правда своєї, «колективізованої»), назвавши її як за царату, «священною і неприкасаєною», караючи за замах на неї страшніше як «самодержавя». Привернули вони й авторитет влади, під маскою ленінізму загостривши у молоді почуття патріотизму, колись проскрібване. Проповідується нібито ненависть до «буржуазної Європи», але маса в нюансах доктрини не визнається і просто ненавидить расовою, не класовою злобою Француза й Британця, як за царату «Німчуру» й «Япошку»... «Крепнет родина наша» віршує Демян Бедний, гордий з уронених успіхів своєї «родіни», вітчизни, не класи.... Всі почування, якими тримається в купі суспільний організм, недовіря до чужих колективів, привязання до свого, хоч і під маскою комунізму, плекаються серед молоді большевизмом.

Навіть більше! Ота зматеріялізована й твереза молодь зовсім не позбавлена того почуття містицизму й романтики, якими, для скріплення, огортається ідеї, що тримають укупі суспільство. В передмові до виданої по німецьки «Історії рос. комун. партії», пише Зінофев: «Історія хотіла, щоб російська ком. партія стала зброєю людського поступу». Поставте замість «історія» — «провидіння», і маєте містику найчистішої води... В «Кієв. Мислі» на весні 1917 р. знаходимо статтю некого Яблочкова, який описує вражіння від засідання «Совета солдатських депутатів». Містичне захоплення неофіта-соціаліста перед собором нової комуністичної церкви підноситься до того степеня, що йому вбачаються над головою членів конгресу — вогненні язички, які, додає наївний автор, доти «були для нього лише легендою».*).

Так як той божевільний Яблочков, відчували й інші, відчував А. Блок, який на чолі машеруючого большевизму блюзнірчо поставив постать Христа... Так відчувають і багато з комуністичної молоді, вбираючи адорацію Леніна

*) „Евраз. Временник“, кн. IV, Евраз. Книгоизд. Берлін 1925, ст. 201, прим.

в усі атрибути релігійного культу, уряджуючи «ленінські уголки» замість кутка з іконами. Рундт в своїй книзі про Совіти пише: «Совітська дитина думає механічно і матеріялістично, мріє про фабрик й трактори, не мріє сентиментально, але мріє»^{*)} як сільська бабуса про царство небесне, — про вік машини.

Подібно й романтика незмірно скріплює привязання молодих большевиків до доктрини. Помилувсяб той, хтоб думав, що большевизм приніс смерть романтиці. Навпаки! На однім зїзді Комсомолу казав Бухарін: «Ми маємо звертатися не тільки до мозку. Бо заким людина почне щось розуміти, мусить вона то відчутти». А в постановках Зїзду читаємо: «Для виховання молоді треба вихіснувати цілий романтично-революційний матеріал, підземну роботу перед революцією, горожанську війну, Чека, революційні чини робітників і червоної армії. А передусім треба створити літературу, якаб в пориваючій формі звеличувала соціалістичний ідеал. Буржуазного Шерлока Голмса треба заступити червоним Шерлоком Голмсом, а революційна романтика повинна закасувати буржуазну (цит. за Менертом, ст. 71). Я гадаю, що многих з українських «пролетарських» письменників потягнула до большевизму власне отая романтика...

Отже, замість буржуазної романтики — пролетарська, замість православних ікон — ленінські уголки, замість Саровського чудотворця — мавзолей Іліча, замість Св. Письма — «Капітал», замість «буржуазного» — пролетарське отечество, все як перед тим. А над всім — прастара містика народу-визволителя і пана над Європою, Азією і світом... Такі психічні рамки, в які большевики вправляють свою молодь — терором фізичним і терором отого «казьонного думання», якими викликають в цілім народі хоробливий стан хронічної революційної гистерії, щоби зробити з тої молоді — штурмовий батальон оборонців нової віри, башибузиків нового каліфа...

Чи ту мету удасться їм осягнути? Чи удасться виховати покоління своїх ідеалістів? Чи їх запал є творчий?

В перші роки по революції ентузіязм та ідейність комуністичних башибузиків були сильніші. Тепер запал ослаб. Героїчна доба відшуміла, прийшли будні революції, нудні, страшні, безпросвітні. Прийшли сумнів і розчаровання. Під їх впливом спідлився М. Горький, застрілився Йоффе, застрілився Єсенін, застрілився Маяковський, повстала третя еміграція дезертерів большевизму, «невозвращенців» (Дмитрієвський, Бесідовський і ін.). Ворохобна дійсність не укладалася в ідіотичну схему, політика партії почала

*) „Sowiety tworzą nowego człowieka“.

зигагувати, партійна молодь, від якої нині нагло жадалося того, за що вчора посилалося на Соловки і навпаки, — дезорієнтувалася і деморалізувалася. Маса ідейників скінчила на заслання або ще гірше, серед партії і комсомолу повстало шкурництво, карєровництво, донощитство, — огорнене густою хмарою хамства, і сваволею ГПУ, яке вдиралося в душу, мозок і серце, наказуючи що маєте думати, що любити, як вірувати. Мимо партійного дурману мусить та молодь бачити жахливий образ совітської дійсности, особливо ж разячу неспівмірність задумів і вислідів. От як її малює Еренбург: «Вагони паперу, записаного фантастами... Життя в них нарисоване, мало цілу принаду приверненого раю. »Палаці праці« і »палаці мистецтва« пнялися там до неба майже в кожній дільниці... Скільки хитромудрих начерків і плянів, скільки десятизначних цифр, скільки садів на дахах і електричних вентиляторів! Музики обіцяли в найближчійм майбутнім виконання на фабричних гудках нових рапсодій. Педагоги вже бачили всіх дітей, як вони бавилися в »палаці дитини«... Лікарі дбайливо посилали всіх в кримські »доми відпочинку«... Були тут і проекти сигналізування на червоний Марс і т. п. І це все призначалося для якоїсь Демієвки, де нема не лише палаців, але й порядної кам'яниці з водопроводом і каналізацією; де очі прохожого завважають, замість проєктованих квітників, хлопчика зупиненого в підозрілій позі під сакраментальним всеросійським благанням: »зупинятися забороняється« (»Рвач«)...

Бачив це Еренбург, бачила і молодь; бачила, що в країні, де кожний говорить про працю, населення живе в бруді, в холоді і в голоді. Але — каже Дрейзер — хоч совітський робітник все те й бачив, хоч і працював він незмірно гірше від європейського, всеж »він був переконаний в тім, що працює так само добре, як кожний інший«*). Він бачив, що з цілої метушні виходить ка-зна-що, але — вірив, що винна не система, лише — »буржуазні шкідники«. Вірив, в цім уся суть! Чеський проф. Славік оповідає про робітника, якого спіткав у Москві і який три місяці не бачив мяса. »Колиб — казав той — я не вірив, що буде краще, я повинен би був зараз кинутися у Москву — ріку«**). ... Коли віра у большевицьке »краще« остаточно заломиться, коли молодь побачить, що скостеніла й видохлася доктрина, робітник совітський може й не кинеться у Москву-ріку, а поскидає туди партійних Перунів. Вже тепер на чолі бунтів, страйків і »банд« в ССРСР. стоять комсомольці. Три чверти в'язнів тюремних — це молодь совітська, недавно ЦКВКП видав острій розпорядок про чистку.

*) Th. Dreiser, Sowietrussland, P. Jolny Vg, Berlin 1929.

***) Посл., Нов., 1932, 29 IX.

Комсомолу, занепокосений, що «клясовий ворог проникнув в ряди авангарди підростаючого покоління» («Правда», 29. XI.), процес Спілки Визвол. України в Харкові викрив істновання ворожих Совітам організацій молоді на Україні. Ворожа большевикам і нова армія безпритульних, повсталала по свіжій «розкулаченню» двох мільонів селян. Зрештою, нема нічого в тім дивного, бо коли з єзуїтських шкіл могли вийти Вольтер і яacobінці, то можуть вийти і завзяті вороги совітського режиму з большевицьких педагогічних цирків. Отже, дійти до відпаду молоді від большевизму може. Але коли й дійде, коли в головах молоді, розбитої об тяжкий мур дійсности дозріє інша ідеологія, коли й большевизм впаде, то всеж ця молодь, що обернеться в дорослих, багато де в чому різнитиметься від «батьків». Фільософія тої молоді, сформована не так большевизмом, як загостреними умовами істновання, позбудеться безплідного чеховського гуманітаризму. Фільософія та буде така, як її сформулував коротко й влучно К. Рябцов (з роману Огньова — «Дневник Кості Рябцова»): «З політнауки виникає, що нема жадного добра й зла, що все залежить від економічних відносин, поняттяж добра й зла — це ідеалізм. Я, наприклад, уважаю, що я ані добрий, ані злий. Коли я наїджений, то я добрий, а коли голодний — то злий; коли ж хто мене зачепить, то можу вибити, ось і все!».

З такою фільософією, нераз варварською, нераз просто хамською, заправленою великою міркою російського шовінізму і житевої безоглядности, на тлі мішанини жорсткого егоїзму і романтичного містицизму — з цією фільософією покоління, що виростає з теперішньої большевицької молоді, доведеться колись мати діло нашій молоді. Менерт, прихильник Совітів, пише: «Ще вони (та молодь) не взяли в руки меч. Та коли пощастить сполучити їх фанатизм, їх очайдушність, їх погорду життя й земних благ, — з західною технікою війни (як вони про це мріють), тоді перед нами відслоняться нерозгадані перспективи».

Ті перспективи вже відслонилися для нас. І коли ми хочемо успішно з большевизмом боротися, зломити його силу або силу вийшлої з нього майбутньої Росії, мусимо собі упритомнити, на чім та сила полягає. На російській політиці на Україні пізнаємо її. Підставою цієї політики є емоція. Істнує вона, бажання, потреби групи, які хочеться заспокоїти. Потім — видумується їх теоретичне обґрунтування, ідейне усправедливлення, а ворогів тих своїх інтересів тоді вже легше п'янується як ворогів якоїсь взнеслої ідеї, як контреволюціонерів, буржуїв і пр.: з марксистської точки погляду. «Заким людина зачне щось розуміти, казав Бухарін, мусить вона то відчувати». Костя Рябцов відчув спершу, що є голодний, далі — що злий, а тоді

щойно «зрозумів», що з точки погляду марксизму та інтересів пролетаряту», хлібодайну Україну треба прилучити до голодної Москви. Явище добре знане новітній соціології, яка вчить, що людина не поступає після логічних консеквенцій своїх засад і теорій; бо багато наших вчинків є чини не-логічні, що правдивим рушієм історії є оті півсвідомі емоції, а ніколи теорії. От якраз ті півсвідомі емоції, джерело всіх наших чинів доведені у большевицької молоді до точки кипіння, теоріїж — це річи секундарного значіння. В тім і є сила большевизму.

Тугачевський, що з царського гвардійця став большевицьким генералом, говорив: «Чи не все одно, чи ми увійдемо до Константинополю з православним хрестом чи з червоним прапором?»*). Так мігби сказати і Муравьов, коли ішов в 1917 р. на Київ, такеж наставлення й усіх большевиків: первісним імпульсом є імперіялістичний розгон, який мусить виладоватися, а річчю другорядною — теорія для його усправедливлення.

Тут і лежить відповідь на питання — в чім лежить сила большевизму, яку вщеплюють воци в нове покоління: в загостреній волі накинути себе і свою доктрину цілому оточенню. Не робім собі оман. Большевизмові не йде про розумові контроверзії, про нюанси аграрної програми (як запевняють соціялісти), про якусь формулу роззброєння (як дурачить женеvський аеропаг Литвинов), ні про правильне товмачення Маркса: йому йде про щось зовсім инше... Коли 400 літ тому вступали Еспанці до краю Інків, стрівся невеличкий відділ Франческа Пизарра з армією короля Атагвальти. Пизаро рушив до короля в товаристві каплана, що ніс перед собою розп'яття і говорив: «Приходимо в імя Бога, що є найвищим володарем». Король заперечуючо потряс головою і сказав: «Нашим володарем і Богом є сонце». Еспанець відповів: «Правдивий Бог доручив нашому королеві заспікуватися твоїм краєм. Всі мусите його слухати як діти батька!». Атагвальта знова заперечив: «Та країна належить до мене, я одідичив її від предків». Тоді каплан, показуючи королеві Біблію, старався переконати, що вона є єдиним джерелом правди: «про те, що кажу тобі, довідався я з тої книги!». Король сягнув рукою по книгу, приклав до неї вухо, а тоді, зі словами — «вона нічого не говорить», кинув на землю. Пизаро видобув меч і скричав: «Скараймож тих, що зневажають Бога!». Счинлося пекло, загреміли стріли, покотом кладучи безборонне військо Інків. Син Сонця дістався до неволі**).

Ось образ завойовання Перу Еспанцями і — мутатіс

*) Цит. з споминів про нього в Temps за „Посл. Новост.“ (27. IX. 1932).

**) P. Ganzyński, Pizarro w Peru. „Przeszłość“, maj 1931.

мутандіс — України большевиками. Бачимо, що іде тут про щось важніше від аграрних програм, чи прав рідної мови, іде не про змінне й часове, а про вічне — про боротьбу гатунків... Європа підмінована двома силами: звироднілим гуманітаризмом, що точить європейську суспільність зсередини, і духом євразійських завойовників, що загрожують їй ззовні, як Інкам Еспанія. Зломити той завойовницький дух Сходу можна тільки протиставивши йому рівний йому душевним нап'яттям, але інший змістом дух. На Заході вже голосно лунають подібні перестороги. Навіть в гурті гуманітаристів. Кожда культура — кажуть там — має течії високого нап'яття й вона намагається привести їх до стану нижчого нап'яття — релігією, моралю, гуманістичністю, звичаями. Вона соромиться їх трохи, отих стихійних сил, називаючи їх злими. Але ось вони вибухли по війні, коли аксіомою стало, що Бог завше по боці сильніших батальйонів, що агресивність грає велику роллю в життєвій успісі, що безоглядність поплачується... І тут встає дилема: в якій жеж науці виховувати діти? Розвивати інстинкт безжурного життя чи змагання? Доброго чи злого? Ріжню випадають відповіді на це, але не одна з них звучить, маючи на увазі большевизм, як у того Менерта: «чиж, з другого боку, сміємо ми робити наших дітей ягнятами, коли сусід виховує своїх на вовків?»^{*)}.

На таких вовків власне виховує своїх вовченят большевизм. Хто читав напр. статі про Україну Троцького, чи Затонського, той знає, скільки затятої погорди було там до «хохла», до цієї парії, як до чогось меншwartного, яким рядити покликана вища верства большевиків. Ця пристрасть і нехлебний інстинкт групи, свідомої своїх — або присвоєних собі — прав, вказувала большевизмові й його політику на Україні, і його програму щодо нас, — програму підбою. Бажання панувати було їх непомильним компасом, а з ним в руці ніколи не дали вони себе зпантеличити прекрасним теоріям, недогідним їм.

І як раз цього не хочуть зрозуміти наші розсудні люди! Вони кажуть: тільки без афектів, тільки не фанатизм, лиш холодний, здоровий розум, сим побідиши! Але лише «пристрасти твердо приковують нашу увагу до предмету нашого пожадання, дозволяють розглядати його у формах, незнаних иншим, пізнати річ і заняти до неї виразне становище. Здоровий розум? Певно, але не в борбі з большевизмом. »В звичайних обставинах, в річах, які щоб їх добре бачити, встане глядіти байдужими очима, людина здорового розуму не помилиться. Деж у грі складніші питання, де треба зусилля і напруженої уваги, щоби

*) Berlin, Tagblatt, 7. XI. 1932.

збагнути правду, — людина здорового розуму є сліпа**). Такими «сліпими» є й наші розсудні люди супроти большевизму: споглядаючи на нього — не як він на нас — байдужими очима, не ненавидячи його пристрасно, ані не люблячи так же того, що він руйнує у нас, наші розсудні люди не могли й зглибити істоти большевизму ані ідейно супротиставитися йому, і тому печать безплідності лежить на їх програмах. Одні з них — апелують до міжнародної солідарності трудящих, але мертвий їх інстинкт самозбереження і тому неживий їх програм. Це ті, що сидять в 2-м інтернаціоналі, якого Викон. Комітет в маю мин. року остро осудив всяку сепаратистичну акцію проти большевицької Москви***). . . . Другі знова кажуть, що треба здусити в собі обурення і гнів в серці і холодним розумом признати, що російська імперія — цеж «наша імперія», бо є на світі Зелений Клин і, здається, вільні землі в калмицьких степах. Але їх душа, розіджена прийнятим ними старим москвофільством не здібна вже самостійно відчувати, ні незалежно думати їх думка. Треті про монархізм говорять, про гетмана і лицарство — великих слів, велику силу (без змісту). Але доктрина їх, яка нібито потрафить знищити в наших серцях большевизм, радить розв'язувати наші з ним відносини — «не в матеріяльній площині грубої сили», лиш — «обернути ворога в друга». Напевно, це дуже шляхотні люди, але люди з подібною психікою не сміють бавитися в політику, а хіба — в Йо-Йо. В кождім разі не думати, що знайшли духову відтуту на большевизм. Розсудні люди кажуть: тільки без романтики й ксенофобії! Те саме казали нам і большевики. Але тут сталося чудо. Як лиш позбулися ми отих романтик і шовінізмів, як побачили, що зробили це на те, аби засвоїти — чужі шовінізм і романтику! Бо кожда суспільність, щоб не розпастися, як діжка обручів, потребує міцних почувань, що тримають ту суспільність у купі: не власних, то чужих. Без ксенофобії? Добре, сказали розсудні комуністи українські Шахрай і Мазляк і освідчилися: «Ми любимо Росію (на першій місці! — Д. Д.) і Україну, любимо так, як любиться своєю матір. В них ми любимо всю людскість***)». Отже, слава! ксенофобії й шовінізму визбулося і засвоїлося любов до «всеї людскости!» Коли нагло показалося, що з тої «всеї людскости» треба виключити: капіталістичну Європу, буржуазну Україну (від покликання Варягів аж до приходу Леніна до Києва), соціяліста Мак Дональда і Шайдемана, Кавтського і Адлера — всіх і вся, опріч Москви та жменьки її прихильників. Її лиш треба любити, а решту

***) Helvetius Traite de l' Esprit, D. III. Ch. VII, D. IV. Ch. XII.

****) „Соціяль-Демократ“, Подвбради, 1932, X.

**) С. Мазлах і В. Шахрай: До хвилі, Саратов 1919. ст. 101. —

»всієї людскости« — ненавидіти сатанською ненавистю. Отже, ксенофобію, диктовану інтересами тої (української) етнічної а навіть клясової групи, до якої належав Шахрай — виклялося, натомісьць засвоєно не релігію всесвітньої любови, а — иншу ксенофобію, повсталу в інтересах чужої (російської) групи, ксенофобію, що йшла на скріплення чужого колективу. Так скінчився «шахрайський» флірт з «всією людскістю», *made in Moscow*.

Такий сам гокус-покус стався і з романтикою. Скількиж то зневаг зазнала наша староукраїнська романтика історична з боку «пролетарських» письменників і соціалістичної преси! І то тільки на те, щоби прийняти тезу Бухаріна про потребу пролетарської романтики. Верби, став, степ, де під білою березою козаченька вбито, романтичний степ Гоголя і поетично-трагічний степ князя Ігоря — все це проклялося як непотрібну «ненько-шароварницьку» контрреволюційну романтику. А щож зявилося натомісьць? Босяцькі «частушки», російський хуліган у Єсеніна, Волга і Стенка Разин (або Чека у Сосюри) — це у наших комуністів, а у радикалів — романтика російських царубійців, майбутніх Альб і Геслерів московських на Україні... Так, ідучи за намовами розсудних людей знищили ми у себе романтику, аби заступити її чужою. Так, за намовою «холодного розуму», позбулися ми «забобонів», подиктованих «нездоровим чуттям», які мов кільчастим дротом хоронили нас від перепачковання — під фальшивим прапором інтернаціоналізму і «культурности» — чужих, розкладових ідей.

Бувший большевик Дмитрієвській пише: «з поверхні нашої країни змивається марксизм. Тріщить і зачинає валитися будова компартії. Люди революції починають чути Москалями і націоналістами»... Коли цей процес стане фактом, хотів би я бачити обличчя наших «інтернаціоналістів» і «культурних» людей, які в імя соціалізму і культури помогли будувати на Україні третю націоналістичну Росію, а в душах молодого покоління забивали всякий «шовіністичний» афект, який до тої «третьої» мігби не допустити; забивали глибокий емотивний елемент нашої психіки, який просвіщає й сталить розум, зміцнює переконання і відпорну силу.

Що криється за тою проповідю, що конфлікт з большевизмом не маємо ставляти в площину «грубої матеріальної сили» або на шлях збудження «некультурних» шовіністичних інстинктів, що той конфлікт дається полагодити або преображення самих большевиків (віра Шахрая, Вин-преображенням Росії (віра в хліборобську Росію гетманців), або преображення самих большевиків (віра Шахрая, Виниченка і де яких галицьких радників)? За цею проповідю

криється закорінений у нас культ вигоди; віра, що з Піза-рами або їх наступниками можна до чогось договоритися, засісти до округлого столу. Не тому хочуть розсудні люди сісти до округлого столу, що уважають розбудження тих інстинктів за шкідливе, а тому уважають їх шкідливими, що хочуть за стіл — або хочби й під стіл — сісти, хочуть відпочити, тому що люблять вигоду.

Коли говорю про «пристрасти» в сенсі, який їм надавав Гельзецій, не маю на думці «геніїв», які уважають, що в політиці так, як де-хто думає в малярстві — для створення чогось потрібний лише запал без довгої, мозольної праці над собою, без культури духа. Говорю про інших, тих людей афекту, які, як Лютер, Руссо, були видатними ерудитами, говорю про тих, що подібно якобинцям є прекрасними знавцями історії. Говорю, що не треба мішати ці два ґатунки, як це залюбки роблять розсудні люди, які не так перших, як особливо других ненавидять.

Не про культурність чи некультурність іде тут, а про свідомість засадничої суперечності своєї думки з іншою, ту, яку мали — супроти нас — большевики, і якій не дають викристалізуватися у нас розсудні люди, пятнючи оті немилі їм афекта й «пристрасти».

Християнові Раковському пропонували в 1917 р. Україні — «з щирим серцем» дати Росії і цукор і хліб, аби лиш їм дозволили лишитися самостійними. Але всемогучий комісар відповів: «Наївно булоб думати, що російська совітська влада продасть своє первородство за миску сочовиці, хоч би ця миска була повна цукру та хліба*»). Хто говорив так, той не знав культу вигоди, той думав про що інше. Подібно як Матсуока, японський делегат до Ліги Народів, що в справі Манчжурії, казав большевикам в Москві: «всі ваші гарні слова не заспокоюють наш нарід, нас переконують лише факти», а факти для Японця — це, що «розбудова (в ССРСР) важкого промислу — означає приготування до війни... Запобігти їй — це заняти Манчжурію, а тому «колиб навіть всі сили обрушилися на нас, ми всеж ставлятимемо опір**»). Цих большевицьких «фактів», зроджених їх пасією панування — які бачили Японці, не бачуть у нас, лиш чують їх «гарні слова» і даються звести ним, бо щоб бачити «факти», треба — як той Японець — дивитися на них очима непомильної пасії, а не «здорового розуму», який виявлює думку і, як каже Гельзецій — в розв'язанню великих питань є «сліпий».

І у Троцького, і у Матсуоки є та свідомість неминучого конфлікту, що дає глибоко-емотивне відношення до світу і, яке бажають знищити у нас розсудні люде, аби сівши за стіл — опинитися під ним.

*) С. Мавлах і В. Шах-рай, цят. твір.

**) Інтерв'ю в „Послед. Нов.“, 1932. 6. XII.

Автор «Зєдинених держав Східної Європи» колїсь писав: «Національна політика — це передусім питання хліба і масла, землі і хати, харчів і зарібків, служби і посад, кольонізації та еміграції». А хто думає передусім про це, той якраз думає про «миску сочовиці», яку відкинули большевики аби не продати за неї свої «права первородства». Хто думає так, той погодиться і з червоною плахтою на Святій Софії, коли большевики — ані за цукор, ні за хліб — не хотіли погодитися з тризубом у Києві. Хто думає так, для того серп і молот чи тризуб — питання тактики, а упиратися при них — значить бути фанатиком і відвертати увагу від справи «харчів і зарібків». Та з противниками типу Раковського розсудні люди не дадуть собі ради, навіть з своєї «сочевичної» точки погляду не матимуть рації. Там, де ступить нога червоного Пизара з його Біблією — щезне все: наша хата — стане його хатою, наш хліб — його хлібом, наша земля — його землею, його святі книги — нашими. Там кінчиться мудрість сторонників «округлого столу» як тих Франкових Жидів, для яких «слова про обіцяний край» були «казка», для яких «мясо стад їх і масло і сир» — є «найвищя ласка».

А коли це наступає, противники «шовінізму» і «нетолеранції» заламують руки і питають:

„Коли з усіх сторін, з усіх усюдів
Мов з нетрів звір виходить злість на жир,
А люта злоба нащить і троюдить
Всіх проти всіх...
Нам..., що нам робити?»

і відповідають:

... не знаю, брате,
хіба одно скажу: перетрєвати.

Але дійсність не перетрєвати, особливо большевицьку, вона все поставить нас перед великими рішеннями.

В большевицькїм племені воскресла стара Москва, не Москва Обломова і Чехова, лише перших Іванів, які вогнем і мечем корили собі Новгород і Псков, які едали в собі азіятську хитрість і жорстокість зі старомосковським сном про Третій Рим. Певна себе, своєї вищости, іраціональна сила, яка все пхала Гїпербореїв на сплячий в сонці, лїнівий, полудневий степ. І з тим племям, з його ідеєю хочуть боротися у нас, не протиставлючи їй нічого рівновартного своєю інтензивністю, забиваючи — як прояв анархизму — самий інстинкт опору, навіть роблячи анархистом єдиного великого, хто цей інстинкт плекав — Шевченка, або загортаючись в тогу скарґ і жалю на дикі часи «лютої злости».

Як далеке це наставлення розсудних людей від світогляду нової Європи, яка вже кличе до порядку денного своїх дезертерів — Ромен Роляна, Шарля Жида, Айнштайна і інших. Як далеке це наставлення від наставлення придніпрянських мас, що безпосередно з большевизмом стикаються. В одному тижневику читаємо оповідання втікача з Сovitів. Зустрічі і розмови з блукаючими, голодними селянами з України в вагонах.

»На тій неділі постягували чотирьох здохлих коней, щоб відставити на мило, так вночі розібрали й зіли... Пообідалися он, та й попухли. Звісно — здохлятина.

Та чого там! — втручається його сусіда, я сам їв, так не треба тобі поросята з хрінном... То вони, може, газет обчиталися та й попухли.«.

Другий образок: »Як тебе звуть? — Леся. — Чи не Українка, часом? — Уклаїнка, стверджує мала не надумуючись. — А де твій батько? — Білих ведмедів пасе« (це так про Соловки!). Третій: »трьох молодих селян. Кажу їм, що був колись в їх селі, питаю чи дуже тепер погано? — Чого там погано! — голод та й годі, — відповідає кремезний чорнявий чоловік і відразу відчувається весела вдача степовика, жартуючого в лиху годину. — Ти, братику, тепер Добро-Велички не пізнав би... Столишній город та й годі! Ні тобі пісень ніхто не заспіває, ні собака не загавкає, ні кітка через дорогу не перебіжить, — усе поїли! А як ще коней поїмо, то один одного почнемо... Я, так на Івана націлювся, — бач який жирний!, киває він у бік хворобливо спухлого хлопця. Той усміхається«*).

Чимсь давно знайомим і тепер затраченим віє від цього гумору... Сотник Кованько, мучений в катівні Його Царського Пресвітлого Величства, каже до теж катованого священника Святойла: »Отче Йване, якож московська пужка солодка! Купимо її жінкам до дому на гостинець«!

Оті Кованьки XVIII. і XX. віку могли опинитися під возом, але не будучи людьми »здорового розуму«, не ломилися душевно, не давали себе баламутити ні »гарним словам«, ні тероризувати »пужкам московським«, Соловками чи голодом, тверезо дивлячись на світ. Правда, скільки в цім світовідчужанні отих людей-аристократичного героїзму і затятої гордості, яка ніколи не знижується до скарг і нарікань на »люту злобу«, що заповонила світ? Правда, як цей їх сміх нагадує регіт Рабле чи Котляревського, або ще краще — шибеничний гумор Уленшпігля? Ці люди з породи тих, що вірять тільки у »факти«, а не в преображення людскости, це стихія, яка в XVII. віці гукала: »а й той, хто на Москві сидить, від мене не відси-

*) „Неділя“, 1932, 3. VII.

диться!» Це та фанатична, уперта в біді стихія, яку ніщо не зломить психічно, стихія, перед якою відступав Ленін і, мов ведмідь на распеченій блясі, танцює Сталін, стихія, що підмінувала царат і підмінює большевизм, стихія, у якої воля до життя виростає не з розумових доктрин, лиш з найінтимніших глибин підсвідомого. З неїж віє дух, рівновартний тому, що зростає в большевицькій молоді.

Бо протиставитися тій молоді можна — уживу прекрасних слів В. Зомбарта — коли жити не теоріями, а почуваннями, «відчути своє окруження, як щось живуче, знайти зрозуміння для того, що виросло органічно, пізнати світ не розумом, а кров'ю», протиставити «інстинкт-розумові, світовідчужання-поняттю». Бо «інтелектуалізм — це пласкокорінник, він ніколи й ніде не проникає в глибини річей, ні в глибини душі*». Жити здібний лиш той, чия житева мудрість виникає з того зомбартового «інстинкту», звідки виростають не тільки проскрибовані розсудними людьми «фанатизми», але й ясна думка; звідки виростає безмотивне, чутеве заперечення всього, що забирає нам сонце і не дає пнутися вгору.

З тих глибин може лише повстати сила, яка зломить нову варту большевизму, не з деклямацій бездушних педантів, що в ім'я доктрини — забувають життя.

Богдан Галайчук.

Культура низів, чи культура верхів? I.

Майже у всіх суспільностей, розвивалася духовна культура приблизно тим самим способом. Коли якесь середовище осягає настільки високий рівень, що заспокоїть свої перші потреби, спрямовує свою інтелігенцію в новім напрямі: щоб те життя зробити кращим та вигіднішим, при чім не лише матеріальне окруження примінюється до вимог вигоди та естетики, але й форми життя. Людина старається постійно і як найвигідніше уложити своє відношення до родини та осіб з якими стрічається, щоб оминати непорозумінь та немилих вражінь, і в тій самій цілі шукає як найкращих форм для постійних функцій, які виконує в товаристві інших людей.

Як функція тих двох чинників: вимог духа та умовин життя, повстає культура життя — нищий степень духової

*) W. Sombart, Die Juden u. das Wirtschaftsleben, Leipzig 1911, s. 319 і дальші.

культури — а її головними продуктами є: мистецький промисл. та товариські форми.

Рівнобіжно з тим процесом, якого творцем є загал, розвивається і другий: більш розвинені духово одиниці, здібні до інтензивнішого духового життя, роблять спостереження на своєму середовищі і їх описують. Тим зясовують собі та відтворюють уподобання та стремління, які півсвідомо будяться в душах людей, вихованих у даному культурному середовищі. Повстає вищий ступень духової культури — мистецтво, а побіч нього наука.

Як продукт духа, духова культура є національно індивідуалізована більше як її посестра — матеріальна культура. Револьвером чи самоходом може так само добре послугуватися Англієць як і Китаєць, аристократ як і пролетар. Але куди важче а то й неможливо є людині прийняти духову культуру, яку витворила інша раса, та інша верства. З глибиною тої першої ріжниці у нас всі погоджуються. Пересічний європейський інтелігент воліє читати анонси зі старого часопису чим перли старого китайського писменства, а китайські товариські форми викликають у нього іронічну усмішку. Впрочім і без цього приміру, кожний з нас здає собі справу, що годі прийняти духову культуру іншої раси; але на факт, що так само годі жити в культурі, яку витворила інша верства — у нас звичайно замикається очі. Тим явищем та його згубними наслідками, хочу зайнятися в цій статті.

II.

Людина не може нормально жити іншими формами, та духовим життям як на це дозволяє її духовий рівень та обставини, а ті два чинники дадуться замкнути в одному поняттю — суспільне положення. Ми бачимо, як здеклясовані аристократи, мимо традицій та аспірацій, вже в другім — третім поколінню, затрачують свою тонку культуру, заступаючи її новою, на яку дозволяють матеріальні умовини та освіта, в нових умовинах обмежені. Подібно і людина, вихована у примітивніших відносинах та на нищім інтелектуальнім рівені, а перенесена нагло на суспільні верхи, не може прийняти їх культури і зі своєю давнюо творить комічний тип доробкевича.

Через те народи, які жили в нормальних умовинах, ніколи не творили якоїсь одної спільної культури життя; в часах станового розподілу, було це ще менше можливе, ніж нині. Кожний стан витворював не лише иншу політично-суспільну організацію, але й инші життєві форми. Дім міського патриція в середновічній Франції чи Німеччині ріжнївся від замку лицаря не менше, як товариські форми тих людей, а ця ріжниця лишалася незмінена без огляду на то, яка з двох верств мала більше майно чи впливи. Повстання спільних національ-

них культур приходить опісля, подібно як і злиття поодиноких станів у нації. Зсумовані стани дають у висліді націю, подібно як і синтеза їх культурних надбань творить спільну національну культуру. А що на вислід суми найсильніший вплив має її найбільший додатник, тому й культура кожної нації що формується, була властиво витвором її суспільної еліти. Найціннішою була духовна культура суспільної еліти тому, що була найтовша та найбільш естетична. Краса — це ніжна квітка, тому й вимагає дуже доброго ґрунту та підсоння. Плекати естетичну культуру можуть лише люди, матеріально забезпечені, які не мусять цілої своєї інтелігенції зуживати на боротьбу за існування, та виховані в культурному середовищі і освічені, бо лиш тоді будуть мати відповідне підложе до цієї творчости, яка сама згинулаб, а так зсумується з творчістю давніших культурних поколінь. Вони творять духову еліту, яка є підложем до плекання культури.

Та еліта видає з себе геніїв-мистців, а також приймає таких-же геніїв з нижчих верств, серед яких вони інакше мусяли б зникнути, та дає їм змогу творити. Сама ж еліта, як цілість є тим чинником, для якого мистці творять. Вона їх попирає матеріально, творить естетичні критерії, а з другої сторони — товариську культуру, естетичну сірого будня. В цей спосіб ця еліта перш за все сама убагороднюється, опісля ж емоує витворену в собі духову культуру, на інші нижчі суспільні верстви, що в тій творчости не брали участі.

Цей процес можемо заобсервувати приміром на творенню французької культури, якої тонкість не находить собі рівної. Замки середньовічного французького лицарства гостять у своїх мурах трубадурів, що в своїх піснях величають відвагу, лицарськість та красу. Під їхніми склепіннями родиться поняття жіночого ідеалу, понадзміслове ідеальне кохання, честь. Теж саме середовище творить дуже добре підложе для занесеного з Італії ренесансу, переходить різні фази розвитку, а небагом зосереджується при королівському дворі. Щойно опісля, в ХІХ в. франц. культура, вже висока і викінчена розкохиться в маси і ділає на них так, що нині франц. націю, зовсім справедливо ставлять на першій місці, коли ходять о духову культуру. За цей час видає Франція цілий ряд естетичних напрямків — від барока по модернізм — що опановують всю Европу.

Ці фази розвитку переходили майже всі європейські народи. У всіх них була якась еліта, що сповнювала революційні ролі, у якій зацеплювали культуру, щоб опісля розсаджувати її в масах. Все одно, чи була це франц. шляхта та двір, чи італійські князі, кондотієри та посадники, чи німецький міський патриціат, чи врешті двори з часів освіченого абсолютизму. Всюди ця ролі припадала вищим, освіченим верствам, а ніколи — масам.

Зокрема самостійно творила еліта культуру життя, яка з невеликими змінами панує до нині. На мистецтво мали вже сильніший вплив інші верстви, яких визначніші представники, засвоївши собі культуру еліти збогачували її життям свого стану.

III.

Як виглядала б нині культура, якоїнебудь з передових європейських націй, якщо б в її творенню не занимала провідного місця суспільне верхівля, можемо собі уявити, коли глянемо на культурний рівень єдиного, чисто демократичного народу, зпоміж великих європейських націй — українського.

Наша культура розвивалась, подібно як і всюди — ставово, хоча це не кидається в очі з огляду на відсутність у нас сильних бар'єр між поодинокими станами. Все таки, ніхто хіба не заперечить, що інші були життєві форми у боярів, а інші у смердів; інші у козацької старшини, інші у рядового козацтва, а ще інші у селян. Подібно було і з творчістю: гарні були народні думи та вибілені селянські хатки, але все, що рішає про вартість нашої давньої культури — чи буде це „Слово о полку Ігоревім“, чи київська св. Софія — створила аристокрація. І у нас вона була б відограла таку саму творчу роль як на Заході, і нашу культуру була б вона удержала на рівені західно-європейських, якщо б політичні катаклізми не були змели її з лиця землі разом з державністю, та якщо б дрібні нащадки великих предків у ХІХ в. не узнали б цієї суспільної катастрофи — демократичним щастям.

Тому, коли ми стали перед завданням формовання суспільної нації та національної культури, суспільний поділ був у нас сильно „упрощений“ несприятливими політичними умовами. На передодні нашого національно-культурного відродження, наші вищі суспільні верстви, вже давно були винародовлені, а свій культурний дорібок оставили хіба в історичних пам'ятках.

Одинокую чисто-українською верствю було селянство. Воно внесло до нашої культури куди більший вклад, чим та сама верства у інших народів; і коли б наші інші верстви були зробили пропорціональний вклад, хто знає, чи при сприятливіших умовах, наша нація не була б вибилася на передове становище в сім'ї європейських народів, котрі в наших народнім мистецтві подивляють естетичний смак тєї одної і то найнищої верстви нашого народу. Українське село створило пребогату та розмірно тонку культуру. Чи візьемо під увагу викинчені, як на селян — товариські форми, чи лискучо граціозну мову, чи незрівняно естетичні лінії та краски вишивок і килимів, чи чарівну мелодію і глибоку настроєвість народної пісні — всюди бачимо скарби, яких не має у своїм підложу культура, майже ніякого з передових європейських народів. І чо-

муж мимо того ми нині стоїмо в сірім кінці культурних націй, з їх некультурним селянством? Згідно з традицією, причину складається у нас на неприхильні умовини, але головна вина лежить таки у нас самих: ми взялися будувати нашу культуру на хибних założеннях, а культурним цінностям нашого простолюддя не дали провідного оформлення.

Творці нашої культури, що взялися з етнографічних первнів формувати національну культуру, пішли, на жаль, по лінії найлегшого опору: культуру простолюддя потрактували не як пребагатий сирівець, лише як викінчену цілість, яка вже в існуючій стані може творити культуру нації. Барвисті квіти нашої народної культури засушували в зле склеєнім зільнику замість вигиснути з неї шляхотний егеричний олійок. Причина цієї жахливої в наслідках помилки лежить в тім, що українство „відкрили“ перші поети і то романтичного напрямку. А відомо, що романтики були здібними блиснути геніальним твором, але до такої муравлиної праці, як формування культури, не було у них терпеливості ні солідності. До цієї поважної справи взялися вони легкодушно, а то й просто гротесково, як приміром хлопомани й балигули, що в культурній праці вдоволялися селянською ношею та способом життя. Зрештою годі їх за те винуватити, бо хтож міг тоді припускати, що наївне „ходження в народ“ буде початком руху, який до кількох десятків літ створить одну з найбільших європейських націй. На українську культуру гляділи наші перші „будителі“ подібно, як сучасні їм польські поети української школи — як на цікавий регіональний стиль, подібно як ми нині глядімо на гуцульське мистецтво; а до нього вистарчає вповні багата і барвна культура села. По якусь суцільну національну культуру, що була б подібна, прим. до польської чи московської і обнімала цілість духового життя „южнорусского племени“, ніхто тоді не думав, тому й не старався в тім напрямі формувати етнографічного сирівця, не брав під увагу культури осібної для вищих верств народа.

IV.

Цей первородний гріх могли б були направити дальші будівничі нашої культури, що почали до неї ставитися вже зовсім поважно, та на жаль, вони були охоплені найнебезпечнішою пошістю XIX. віку — демократизмом; тому не лише, що не випростували молоді культури, але ще й її заразили своєю недугою Молодий, невироблений нарід був дуже підхожою для неї жертвою: Українці почали хвалитись своїм суспільним каліцтвом — втратою необхідного члена суспільного організму, яким є аристократія. Ролю, яку вона відіграла майже у всіх європейських націй, наші демократи не бачили, бо доктрина куди небезпечніше затемнює ум, чим

традиція; слово „аристократ“ стало згідливою обидою, втягаючи з педесталу все, що вище, та культивуючи сіру масу, демократична нівелізація відібрала Українцям етичні ідеали та естетичний налет.

Шал демократичної фурії поробив великі спустошення в українській культурі. Відгородив її від вищих суспільних верств, не дав їм на неї впливати, ані нею користуватися. Цей свій крок оправдав наш демократизм трафаретною фразою — мовляв Українці хлопська нація; ніякої суспільної еліти у них „не било, нет і бить не может“, а щоб вона не відізвалася, убили її морально, відсунувши від всякої позитивної ролі в розвитку українського народу.

Тимчасом в тій добі були на Україні що найменше первні, з яких, для добра і повного розвитку української нації, належало було створити сильну суспільно-культурну еліту, що булаб заповнила неприродну і шкідливу прогалину у суспільній структурі нашого народу. Но Наддніпрянщині була це козацька старшина, що в часах Гетманщини вспіла була витворити свою питому культуру з відповідними для вищої верстви життєвими формами. А хоч в ХІХ. в. вже почасти винародовлена, оставила свій культурний дорібок в традиції та літературі. На жаль, наші демократичні історики та письменники по мачушиному обійшлися з неависними для себе „дуками-кармазинами“, фаворизуючи за те—навіть не демос, а політично-деструктивну, а культурно неплідну — чернь з її горілкою, дьогтем та лайкою. Ще бруталніше розправилися з галицькою елітою—духовенством радикали, дарма, що ця верства була в тих часах живим та єдиним освіченим і національно свідомим елементом між Галичинами, що повів їх до культурного відродження, а в своїх скромних приходствах витворив власні форми товариського життя.

Тимчасом існування якоїсь чисто селянської нації в сімї культурних народів — okazałoся неможливим. За ХІХ. в. витворюється в українській суспільности нова верства — інтелігенція і вона відчуває потребу своїх власних життєвих форм, яких годі шукати в „офіційній“ селянській культурі. В „хлопоманським“ захопленню цією останньою наші перші культурні провідники з правдивою очайдушністю перейшли по тім питанню до денного порядку і заставили інтелігентів прийняти селянську культуру.

Рівночасно з цією шкідливою культурною течією зявився на Україні, ще більше від неї небезпечний, імпортований з московщини суспільний рух — народництво. Він взагалі не хотів узнати інтелігенції окремою суспільною верствою, яка має самостійно розвиватися та змагати до піднесення своєї культури, лише взивав її йти на село й там, займаючи низові становища, розпливатися в селянській масі. Ця небезпечна доктрина не була дуже грізна в своїм ріднім краю, що мав ари-

стократію, яка мала вже вироблену культуру й світогляд, тому, в більшості, критично поставилась до подібної утопії, але для молодого безкритичного українства, вона могла бути убійною. Якщоб народництво було у нас на довше прийнялося, булоб позбавило нас хочаб такої еліти, як інтелігенція і ми до нині осталиб на культурнім рівені Лужицьких Сербів.

V.

На щастя, повстання якоїсь суспільної верстви та витворення її культури, залежить від згаданих на початку чинників, тому наше хлопоманство ані народництво не дало тривкіших осягів. У вишиваній сорочці та червоних шараварах міг інтелігент добре почуватися на сцені, але не в домашнім та товариському життю; так само, як скочна коломийка не могла заступити французьких сальонових танків. Якщоб наші тодішні провідники зуміли піднестися над свій хуторянський примітивізм, то зясувалиб собі, що серед освіченої верстви українська селянська культура не вдержиться проти заліву всенівелючої космополітичної культури, якій не оперлися навіть східні народи, що мали не нищу від нашої культури і то примінену до життєвих вимог не лише простолюддя, але й аристократії (Японці, частима Арабів Індусів). Бачить це і наш інтелігент, коли проминає хлопоманський ентузіязм; він помічає, що в селянським перебранню виглядає так само смішно, як сільська служниця, що переодягається в міську ношу. Переконається, що його життя не дасться втиснути в вузькі рамки селянської культури і силою факту починає знова допускати до себе західну культуру. А щоб не спроневірюватися своєму народоведькому сантіментові, йде на компроміс і намагається лучити дві культури в ріжних, не дуже то щасливих, варіантах. Синтеза — це явище дуже звичайне в історії культури людства, і більшість культурних народів цю дорогою положила підвалини свого культурного життя. Але переводили вони цей процес шляхом вільної природної еволюції, яка давала змогу естетичному смаку народу вибрати з двох культур виключно гарні та можливі до згармонізування елементи і солідно їх стопити в одну суспільну цілість. У нас синтеза рідної культури з західною проходила на борзі після з гори уложеної програми, тож не диво, що вийшла з веї лише акась неестетична та несповна емульсія. Її найкращим символом у мистецтві є відомі образи Христа та Богоматері Куріласа, на яких він преспокійно прикрасив старинні хітони українськими вишивками.

VI.

Темним маревом налягли на розвиток нашої товариської культури демократично позитивістичні течії, які знехтували проблему виробленої тонкої культури життя, уважаючи її річчю питоною суспільностям зі старою аристократією, але чу-

жою для демократичного народу. Згідно з таким світоглядом у нас стрічає толеранцію — а подекуди признання — легковаження форм, поверховності, взагалі естетики буденного життя — як чогось негідного уваги поважної людини. У інших народів ті антиестетичні течії не були такі шкідливі, бо не падала їм консервативна еліта, що критично ставиться до всяких новинок і переховує старі цінності. Зате у нас їх вплив був дуже відемний. Хоч мода на легковаження форми проминула, лишила до сьогодні свій вплив. Без смаку і стилю уладжене мешкання, неуняті в очеркнені форми товариські відносини, неустійнена границя між чемністю і грубістю та лизунством — ось стан, що заповнює недостачу власної виробленої культури життя нашої інтелігенції.

Шукати причини тієї недостачі виключно в політичних умовах годі. Поляки, живучи в подібних обставинах, вміли виплекати відповідні форми товариського життя тому, що мали середовище, яке надавалося до плекання тої культури. Шляхотський двір був у ХІХ в. не лише осередком політичного життя, але й товариського і воно виплекало культуру, яка давала основу до близького порозуміння та зжиття для земляків, відділених від себе межами займанщин та широкими просторами держави. У новій Польщі переняла те провідне становище варшавська політична та фінансова верхівка. Можливо, що ролю польського шляхотського двора булаб у нас відіграла священнича резиденція, але згадані вище умовини до цього не допустили. А недостача товариської культури дається відчувати не лише в культурній ділянці, але й в суспільній. Товариська культура творить цемент, що найкраще спонує людський гурт в моноліт, здатний до творчої праці, коли їй нема, зникає товариське життя, в якому витворюється порозуміння для громадянської праці. І хто знає, чи буйніше товариське життя не засипалоб тих прірв, що ділять у всіх напрямках нашу суспільність та позбавляють її здатности до трівого та плідного життя.

VII.

Ще сильніше відбивається недостача культури буденщини на нашій місцевстві. Навязуючи до обговореної в I. розділі злуки тих двох ділянок культури ствердимо, що наше мистецтво, як і всі інші, творило відбитку життя провідної верстви народа, її зацікавлень та ідеалів. Недостача такої еліти у нас не дозволила розвинутиись нашому мистецтву. Воно не мало бази матеріальної ні моральної, не мало меценатів, ні консументів, не мало аматорів, що займались ним побіч своїх буденних турбот, не мало врешті буйнішого духового ні товариського життя, відкіля моглоб черпати якісь цікавіші сюжети та ідеї; тому воно й таке сіре та убоге.

Доба захоплення культурного села дає цілий ряд творів, які є властиво лише багатшими етнографічними збірниками,

позбавленими всяких проблем, ідей, індивідуальностей — всього, що дає літературному творові вартість. Не менше ялові та нецікаві для письменства часи освідомлюючої праці дають таких сірих письменників, як Нечуй-Левицький або Грінченко. Останні часи, що не внесли ніяких змін в наш культурний застій, видали вельми малу літературну продукцію. Бо і відкіля може вона черпати сюжети, коли нема у нас якогось оформленого товариського життя? Де має шукати цікавих постатей та проблем, коли яловий ґрунт нашого середовища їх не видає? Не диво, що наші письменники, які хочуть дати в своїй літературній творчості щось цікавішого над безнадійну побутовщину, стають на розпутті. Винниченко та Кримський стрягнуть у багні московського натуралізму, Кобилянська видає по статі здебільша такі бліді, як і їхні первовзори, Леся Українка шукати мусить за сюжетами на чужині, щоб дати щось мистецького. Цієюж самою дорогою йдуть і читачі, бо їм не вистарчає творчість тих кількох письменників, що можуть збудити зацікавлення інтелігента. Як бачимо, наша культура ще до нині лишилась подекуди тим, чим була сто літ тому — своєрідним „українофільством“, що не дається приложити до мірила чужих культур і не в силі заспокоїти потреб своєї суспільності. Український читач, замість рідних творів, мусить читати переклади з чужих літератур.

Через відсутність суспільної еліти, що булаб базою мистецького життя не розвиваються у нас навіть ті мистецькі ділянки, які находять дуже гарне підложе у народній творчості — от хочби музика. До пребогатого надбання народу на полі пісні доложили наші композитори розмірно дуже мало. У нас не має поважніших інструментальних творів ані опер, коли тимчасом чужинець зумів вихіснувати музичну творчість нашого народа для скомпонування найкращої польської опери. Але опера, хочаб і оперта на народних мотивах, не входить вже в обсяг потреб села, тому й нашій культурі так важко її видати.

Виходить дивне явище: віртуози та аматори найбільш музикального в Європі народа майже ніколи не грають нічого з рідних композиторів; у польським перекладі співаємо російські романси та модні шлягери, ми, що маємо таке богатство народніх пісень... А все тому що нашу культуру поставили в заложенню як предмет домашнього ужитку, чи з другої сторони — як святочний транспарент для народних торжеств. Хлібом насущним, духовою поживою інтелігенції вона й до нині ще не може стати.

Друга ділянка мистецтва, яка у нас ще до національного відродження високо розвинулась — це архітектура. І вона не могла найти примінення в культурі для села, де під мешканням в українським стилю розуміється майже виключно сільську хату! Тому заінтересування укр. архітектурою мало виходить поза археологію; маємо декілька крашчих і слабших

спроб примінити український стиль до публичних будівель, але до приватного ужитку ним не користуються. Цеж не для демократичного народу...

А шкода! Бо вистане глянути на нашу плястику, щоб переконалися які високі осяги можна здобути, продовжуючи мистецьку традицію нашої давньої еліти. Малярство — цеж одинока ділянка нашого мистецтва, з якою ми не потребуємо стидатися перед чужинцями, єдине поле, де ми почали творити власні мистецькі напрямки через синтезу здобутків західного мистецтва та нашої народньої індивідуальности. А наша графіка, безпосередно оперта на взорах, що вийшли з під пера наших мистців — не простолоддя — займає одно з перших в світі місць.

Цей примір вказує, як високий рівень могаб досягнути наша культура, якщо в початках не були її спрямували на манівці. На жаль наша духовна еліта ХІХ в. зробила дві помилки: раз що не допустила до культурної творчости вищих культурних клас, друге, що пребагаті таланти — народню творчість — зложила в саркофазі етнографічних збірників, замість розвивати та примінювати їх до вимог модерної культурної нації. І коли ми нині читаємо такі прихильні рецензії чужинців на наші пісні, танки, вишивки, з поміж рядків визирають до нас слова:

„Miałeś chacie złoty róg“...

VIII.

Свіжий подув символізму, що провітрював всю Європу з позитивістично-реалістичної задухи торкнувся і нашої демократично-хлопоманської мертвеччини. Ця остання будить відразу в декількох наших письменників, обдарованих не лише талантом і естетичним смаком, але й відвагою до явного виступу зі своїми „еретичними“ думками проти маєстату всевладного демократизму. Цей рух дав нашій літературі одинокі твори, що надаються на лектуру для сучасного інтелігента, але на суспільність великого впливу не мав; вона ще була до нього недоспіла подібно як до політичної та економічної еманципації.

Але до нинішнього дня ми сильно розвинулися — під оглядом економічним і політичним. Але на культурній ниві обліг; наша культура ледві в маленькій частині заспокоює вимоги суспільности, зате не бачимо у неї покищо навіть тенденції до обняття та сповення всього духового життя нації.

Безперечно, найкращою розвязкою нашої культурної проблеми булаб повнота національного життя, вона підвищилаб життєвий рівень нашої суспільности, допомоглаб їй виділити з себе еліту, далаб моральну та матеріальну базу до мистецької творчости. Але невжеж сучасний стан оправдує нас за те жадливе занедбаня? Навпаки! Тим більше мусимо у нашої суспільности витворити культурне підложе для

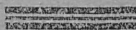
боротьби за повноту національного життя. Бо висока культура, яка викаже в цілій пишноті вроджені цінности нації та дасть їй одну душу, викличе також і почуття рівности з иншими та бажання зрівняння з ними. Етнографічний примітивізм в культурі вяжеться з аполітичним „українофільством“ так само, як висока і повна культура Француза чи Англійця з його національною свідомістю.

Колиж ходить про виділення розсадника для культури еліти, то до цього саме приходять підхожий час. Детронізація ідола демократизму потягає за собою широку переоцінку вартостей його канонів. Наша суспільність настільки вже дозріла політично, що видала з себе два політично-суспільні світогляди: націоналістичний та консервативний, які зовсім отверто визволились зпід забобону вселюдської рівности та uznали необхідність політичної еліти. Чи так важко дозволити вицвісти і культурній еліті?

А саме наші сучасні умовини дають найкращу змогу для її скристалізування. Вони розкинули по цвітучих осередках західної культури тисячі нашої інтелігенції, вони щороку висилають їй в слід нові річники студентства. А між тими сотками тисяч емігрантів мусить знайтися гурт людей, які своєю метою поставилиб пізнати культуру, яка розвивалася в нормальних умовах.

Визволитись від тяготіння до низів, перетопити у собі вселюдські цінности з рідними, та вилити з них нову культуру, що своїм рівенем відповідалаб етнографічним скарбам народа та славному минулому, ссь завдання, яке стоїть перед частиною нашої інтелігенції, що богатством духа вибивається над сіру масу

Червень 192.

Д Д.

Його Милість Іван Мазепа, гетьман.

Мало є постатей в історії, які кількасот лт по смерті викликали вулкани пристрастей: адорації й ненависти.

До тих небогатых належить Іван Мазепа, гетьман. Зганьблений, незрозумілий, обріханий, подоланий і виклятий, — він стоїть живий: перед противниками і приклонниками.

Що тому причиною?

Прометейське в нім.

Коли — в легенді — досі орел роздзьобує серце зухвалого противника Зевса, то — в церквах досі проклинають душу зухвалого противника Петра. Доказ, що другий так само мало вмер, як і перший.

Доказ, що великий спір, піднятий Мазепою, ще не замкнений. Що Велика Північна війна ще не скінчена. Що Полтава не була „вікторією“.

Особливо ж тепер, коли захитався символ імперії „град Петра“, збудований на „благородних кістках“ козацьких...

Коли наслідники царя забралися з Мазепиною Київ, аби перенести столицю земель „гетьманського рейменту“ до Харкова... Коли, хоч не Мазепа, то Мазепиньці знова перегородили шлях Росії до Чорного моря.

Чим був Рішеле, Людовік XIV і Бонапарти для Австрії; чим Наполеон для Англії Пітів, тим — ось „вже літ більше двісті“ — є Мазепа для Росії: вічне memento mori!

Бо він був той, що сидючи в Батурині про Фастів і правий бік мріяв; що „вічний мир і союз Його Царської Величності з Королівською Величністю учинений (в підтвердження Андрусова) — „содержати кріпко“ ані серед Війська Запорозького, ані серед „народу Малоросійського“ — не спішився...

Бо він був той, що на Крим і до моря нам стежку трудну вказав.

Бо він був з тих, що „не носячи болш невольничі ярма на своїх вольних козацьких шиях, за помічю Божою скинути тоє“ навчав.

І за те стягнув на себе гнів противників і заздрість і наклеп своїх.

Закидали йому найстрашніший закид невдачників: дурні були його задуми, бо не вдалися! Але він, що впав, — живе досі. Вони ж, що встоялися — впали.

Закидають йому, що вмішався недотепно в невблагані права історичного процесу... Але він — не висудити на історичнім процесі прагнув свої права, лиш „през шаблю“ їх здобути...

Закидають йому його „неморальність“ і егоїзм. Але забувають, що егоїзм Івана Мазепи є шляхотніший від альтруїзму Іванів Незнаних.

Бо дійсно не для „лакомства нещасного“, лиш для ідеї здійняв бунт проти варвара Півночі. Ті, (предтечі соціалістів!), що для „соціальної справедливості“, не для України колотнечі счиняли, як „щенок Петрик“ — „марне гдесь згнули“. Або як Сулимко чи Суховій — „по собі вічну оставили ганьбу“... Мазепу і його ідею не зів зуб часу: більш сліпучий як коли будь є її блиск.

Що був він неморальний в розумінню тартюфів демократизму, певно!

Він був наскрізь постатю ренесансу. Недурно й називали його противники — „Махіявель і хитрий лис“.

Він мав щось з доби Махіявеля, який казав, що державний муж повинен бути — львом і лисом нараз. Цим дорівнює Хмельницькому. Інші були або лише льви, як П. Дорошенко

і П. Орлик. Або — лише лиси, як Бруховецький і Самойлович.

Він був одним і другим нараз.

Коли він зеднував собі „махівельською хитрістю“ царя і царських воеводів і боярів, і Самойловича і Карла, і хитливу старшину, і ще хитливіших Запорожців, які його „ласці рейментарській субмітувалися“ — був він геніальним лисом.

Коли він „зрайців і плутів“ як Петрик і інших „своєвольників“ на горло карав, „виннішим руки і ноги ломав, голови оттинав і на шибеницях вішав“, або їх „глупствокіями вигоняв“ — був він львом.

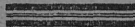
Колиж унижені листи до Царського Пресвітлого Величства писав, Кочубейові й Іскрі і тим своїм, що за скоро вирвалися на перід, як Палій і Мандрика — голови стинав, або в заслання послав, а водночас Карла кликав, був він лис і лев рівночасно! Особливож тоді, коли, нагло скинувши маску, в цілій своїй жажливій велічі встав перед виведеним в поле противником, що уважав себе за генія, але яким грався лише Батуринський лев...

Коли обсервуємо цю трагічну постать нашого ренесансу, як він не задовольнився ласкою і добродійствами царя, а „зрадив“ його; як він не задовольнився дочірнею любовю хрестиниці, лиш хотів її „уст коралевих“; як він, як свідчить Нордберг, і в 70-му році життя зберіг вогонь і блиск молодости в очах, і як він внав жертвою апатії втомленої країни своєї, — коли згадати те вічне ворохобне в нім, то мимоволі думаєш про „чортівський еліксир“ Гофмана, про Цезара Борджія, про трагічні й блискучі постаті великого Мусу і неспожитого внутрішнього прометеївського вогню...

Приборканий дух нашого степу, степу Ігоря і Сірка говорив з нього; і в його „*aventures galantes*“, і в його суворости рейментарській, і в ласкавій усмішці, і в гніві і в потужнім виклику історії.

Його постать не знайшла ні адекватної собі оцінки в історії, ані адекватного зображення в письменстві, яке силою експресії дорівнювало хоч-би Гюго або Семкевичу. Тому й стоїть перед нами ще та постать тривожна в своїй таємничості, загадкова, хвилююча патосом дистанції, притягаюча, не вкладаючись в жадну рамку наших примітивних класифікацій.

І вказує в майбутнє — не лише як Той, що дав нам взірць мети, але й взірць людини. Вищої й міцнішої від роздідених „моральною“ гнилю пізніших віків нащадків.

Л. Мосендз.

Криниця ніжності.

Присвячую — — —ові.

1.

У вільнім краю лицарь самітний
Підніс наслід переможну крицю
Й на роздорожжі виглубив криницю —
Останній дар вітчизні звитязній

Під кришталевістю він заховав у ній
Із серця свого ніжності скарбницю,
Що, замкнена в самоту-в'язницю,
Шлях перейшла з героєм життєвий.

О, доторкнися спраглими устами
Струмкого кришталю! З його краплями
Приймеш один із лицарських скарбів:

У мужність переконаного чину,
В одважну непохитність дзвінких слів
Вкладати серця власного частину!

2.

Поза твоїм лицем не бачу
Других прекрасніших облич.
Воно удень мені маячить
Та привиджається всю ніч.

І бачу я: уста розкриті,
Але мовчиш ти. По очах
Лише відгадую, що скрите
У непромовлених словах.

Стріпнулись чорні крила віїв,
І в чоловічків глибині
Я пізнаю усі надії,
Які не сповняться мені.

Та чую запит: чи готовий
Для мене все почати знов?
І я схоляюся без мови:
О, так, Князівно, я готов!

Для тебе дні мої і ночі,
Мій шлях — твоя, Князівно путь!
А крила віїв знов криють очі
Із тріпотливим: не забудь!

3.

Є ніжна принадність у сільському храмі
Як сутінок березня в закутках лже:

У присмерку вікна ясніють мов плями,
 Дрімає Микола у різбленій рамі.
 А тремітний вогник щось Спасові каже ..

І піп стародавній у ашарганих ризах
 З дяком розпочали розмірну мову;
 Луна їм вторує несміло в карнизах,
 Ось... Голуб на крильцях зворушився сизих...
 Хтось Мудрий велухається в кожне слово.

Притишений, мідяний брязкіт кадила,
 Легенькі, тендітні хмарки фіміяму
 Вплітає дитячої містики сила
 В архангелів меч і архангельські крила
 Та все сполучає в солодку гаму...

Вже місяць віконні закреслися ґрати,
 Здається — ще глибшає визначність чину,
 Темнішають ночі веснянії шати,
 Ймуть зорі у вікна частіш зазірати,
 А в душу сплива безконечність хвилини.

4.

Цілую, кохана, тебе золотую
 А іншої постать стоїть перед мною:
 Я в тобі кохаю другою.

В очах твоїх другої бачу я очі,
 І другої погляд і другої ніжність
 Маняться мені серед ночі.

Пестливеє слово (я стільки їх знаю!)
 В пестливій речі, що гріють, кохана,
 Тобі для другої складаю:

Пощо ж заляга серед брів твоїх смуга,
 І очі прикрилися тіннями віїв?
 Ти ж перша, кохана, і... друга.

5.

Вже нижче зорі, черно-синій обрій
 Присунувсь і над лісом звис поволі.
 Чийсь теплий подих пролетів по полі,
 Над кружиною хтось схилився добрий.

З благословенням простягає руки,
 Ось, ось кладе їх на притихлу сніжність.
 І в тишині ловляу я перші звуки
 Того акорду, що зветься ніжність.

Місто

В синяву височінь настирливо хребти
 Антенами наїжених дахів...
 В низу продовж вулиць, мов спінені хорти,
 Нестримано шумна громада днів.

Новий, незнаний гимн залізному віку
 Крізь дим фабрик, сирен дзвінке виття...
 І між шугастих авт в ритмічному танку
 Розсміяно, як молодість, життя! ..

— — —

С. Наріжний.

З петербурського славянознавства

(«ТРУДЫ ИНСТИТУТА СЛАВЯНОВЕДЕНИЯ АКАДЕМИИ НАУК СССР». Ленинград 1932, ст. 534 — XXIV).

Зазначена публікація є одним з найновіших видань Ленінградської Академії Наук. Випущена всього в кількості 1000 прим., на поганому ріжноріжньому папері, своїм зовнішнім виглядом вона виразно свідчить про значні труднощі совітської поліграфії. Книга містить у собі ріжноріжній матеріал — ріжноріжній не тільки по змісту й темам, а також дуже неріжній, і по своїй науковій вартості. В ній, поруч з цінними розвідками і матеріялами, бачимо й статті агітаційно-пропагандійного характеру, що не мають нічого спільного з наукою й цілком не відповідають академічному титулу видання.

Цілий зміст книги розділено на такі частини: 1) Статті й розвідки, 2) Замітки й матеріяли, 3) Матеріяли з історії науки, 4) Критика й бібліографія; окремо подана ще невелика хроніка й додатки до двох статей. Більша частина матеріялів написана по російськи, хоч не мало їх подано також і по українськи. Деякі українські автори, як напр. М. Грушевський, містять свої праці тут по російськи.

По змісту найбільше статей присвячено українським темам; вони ж й опрацьовані, загалом беручи, найсолідніше. Менше матеріялів, хоч між ними є також дуже вартісні, присвячено темам південно-славянським, чеським і польським.

Редактором видання значиться акад. Н. С. Державін. Йому ж належить і кільки більших статей та рецензій. Його статті, як одна, многословні, по-совітському бом-

бастичні, й саме вони чи не в найбільшій мірі шкодять науковості цілої публікації. Вже в першій з них п. з. «Наши задачи в области славяноведения» (ст. 1—14) автор піддає гострій критиці дотеперішню славянознавчу науку взагалі говорить про ідеологічну кризу, теоретичний розбрід та методологічну скостенілість, що ніби є характеристичними для сучасної фільольогії на Заході. Державін не признає аполітичної науки. Совітські славянознавці, на його думку, мають займатися дослідженням славянської сучасности в розтині історії клясової боротьби; простежувати, як ця остання відбилася в літературі, мові, масовому побуті й устній народній творчости. Совітські славянознавці мають досліджувати не тільки славянські народи, а також і всі інші, що замешкують на терені совітського союзу. В двох своїх статтях: 1) «Очерки по истории болгарской литературы, эпохи капиталистического накопления и промышленного капитализма». Стоян Михайловский как сатирик (1856 — 1927)» (ст. 15 — 95), 2) «Литературное строительство в социалистической Молдавии», — автор виявив себе не стільки об'єктивним науковим дослідником, скільки воюючим пропагатором большевицьких «установок». Цілком безвартісною є друга стаття, про молдавську літературу й культурне життя на сов. Молдавії. Це фактично довгий панегірик совітській владі й культурним досягненням «Молдавської республіки». Останнє, як відомо, була утворена постановою української совітської влади з 11 жовтня 1924 р. в противагу й для контрасту з Бесарабією. Штучність і специфічні цілі утворення цієї державки видні вже з самого національного розподілу її населення, серед якого державна нація — молдавани складають лише 34,2% людности. Решта ж — українці (50,4%), москалі (5,7%), жиди (4,8%) і інші (4,9%). Критикуючи румунський режим за Дністром, Державін протиставить йому розвиток і досягнення сов. Молдавії. Не маємо підстав брати під великий сумнів його критику бесарабських порядків, але мусимо признати, що його сов. славословія не витримують проби такими фактами, як масова втеча з «щасливої» Молдавії, звязана з такими небезпеками як розстріли на Дністрі. Подекуди цікавіші уваги що до творення молдаванської мови. Найдокладніше автор зупиняється на молдаванських письменниках.

Такими ж інформаційно-публіцистичними є й деякі інші речі. У. Шустер у статті «Вопрос о независимости Польши в мемуарах Билинского, Дмовского, и Дашинского» (ст. 193 — 206) остільки ненауково опрацьовує матеріал, що навіть не зазначає заголовків згаданих мемуарів, як також і іншої літератури, на яку

посилається. В. Н. Кораблев пише «поличным воспоминаниям» на тему «Степан Радич й сербо-хорватський вопрос» (ст. 141 — 156). Свою статтю присвячує поглядам С. Радича на південно-славянські національно-політичні справи; він навіязує їх до відвідин р. 1924 Радичем Москви та до статті останнього в московському журналі «Новый Восток» за 1924 р. п. з. «Общий взгляд на народы Балканско-Дунайской Европы». Для вияснення еволюції поглядів Радича автор нагадує й про статті останнього п. з. «Сербо-Хорватский спор и Славянство», що друкувалися ще в 1902 — 1903 р.р. в «Славянских Извѣстиях». Кораблев показує, що Радич уважав тогочасну великодержавну політику Београда згубною для держави, обвинувачував її керівників в шовінізмі, в бажанні використати південних славян для створення «Великої Сербії».

Так само, як Шустер і Кораблев, виконує славянознавчі інструкції Державіна й Дим. Димитров в статі п. з. «К изучению Любена Каравелова» (ст. 117 — 140), хоч його праця представляється більш «наукообразною». Д. Димитров був командирований Ленінградською Академією Наук до Одеси й у тамошньому історичному архіві, в справах кол. одеського градоначальства, вишукав секретне «Діло» про Л. Каравелова (№ 1279 з 4/VIII 1869 р.).

Решта статей цього розділу є не тільки науковими, а й оригінальними. Невтомний український дослідник, організатор української наукової праці в Ленінграді (Голова тамошнього Т-ва дослідників української історії, письменства та мови) В. Н. Перетц містить українською мовою статтю про «Український переклад життя кн. Вячеслава з «Животув Съвентих» П. Скарги» (ст. 97 — 104). В ній він студіює невеличке «житіє кн. Вячеслава ческого», що було відоме на Україні з Прольогів та Міней, а в др. пол. XVII.в. зявилося в обробці зі Скаржиного твору «Животи съвентих». Український текст цього життя відомий з двох рукописів, що один одного доповнюють. Обидва рукописи переховуються в бібліотеці Києво-Печерської Лаври. Перетц вважає, що обидва тексти виникли з єдиного повного й через помилки переписчиків поріжнилися. Порівнюючи український переклад з його польським оригіналом, Перетц показує, що перекладач у багатьох місцях дозволив собі скорочення, перифрази й додатки, які, не міняючи змісту, надали його перекладу риси самостійної праці. Перекладач вніс у свою працю нові подробиці, що їх не було в Скарги, посправляв помилки свого оригіналу й з відомих йому джерел доповнив оповідання Енея Сільвія, що його подав Скарга. Для цього, як джерелом, перекладач покористувався Прологом і Мінеями. Перетц вважає, що українського перекладача треба

визнати не тільки перекладачем, але й редактором, бо він не обмежився даними Скарги, а скомпілював своє оповідання на підставі не менш як двох, а може й трьох джерел. В додатках до книги першим наведено текст «Життя св. Вячеслава рук. XVII ст. Печерської Лаври 371 (156) (К. 21)», а під ним у примітках відміни й варіанти з другого рукопису (ст. I—V).

Другий український автор, акад. М. Грушевський, містить працю про літопис Самовидця — «Самовидец. Руїни и его позднейшия отражения» (ст. 157—192). Літопис Самовидця викликав в останніх роках цілу літературу. В. Романовський, М. Петровський і Ол. Оглоблін на Наддніпрянщині, М. Андрусак і В. Герасимчук у Галичині присвятили цьому видатному пам'ятникові української історіографії цілу низку розвідок, в яких головню старалися розкрити авторство а також і цінність самого пам'ятника, як історичного джерела. Всі наддніпрянські дослідники зійшлися на тому, що Самовидцем був Роман Ракушка-Романовський, — історична особа, якої життя й діяльність докладно висвітлив ще В. Модзалевський. Висновки названих авторів особливо М. Петровського, признав поважними й М. Андрусак і тільки зовсім недавно заперечив їх В. Герасимчук (гл. «Діло», 1932; ч. ч. 205—209, 211—213). Твердження про Ракушку як Самовидця було остільки категоричним, що його авторства літопису Самовидця представляє великий методологічний інтерес головню тому, що сам Самовидець умисне старався затаїти своє авторство; тому це питання досить трудне, хоч розв'язання його надзвичайно цікаве. Акад. Грушевський подає огляд дослідів над авторством літопису. Сам він стає по стороні Ракушки. Але зібрані на це докази, як висловився й В. Герасимчук, не є безсумнівними. Авторство Ракушки можна вважати ймовірним але не певним; для певности треба було б розглянути більше кандидатів на Самовидця, а не одного Ракушку. Дотепер маємо лише збірку матеріалів що до Ракушки та спробу устійнити дані, зв'язані з Ракушкою й літописцем, а вони дають лише деякі зовнішні риси ймовірности що до тотожности цих двох осіб, але рішуче ніякої певности. В дальших уступах своєї праці М. Грушевський зупиняється на ідеології й поглядах Самовидця. Цікаві міркування автора про вплив Самовидця на Куліша, хоч тут його висновки здаються не зовсім вірними. Ціла стаття містить зміст розділу, присвяченого літописові Самовидця, в VI т. великої Історії Української Літератури, яку Грушевський розпочав писати у Відні, а продовжує в Москві.

Проф. Університету Коменського в Братиславі, др. Є. Ю. Перфецький, що вже від довшого часу студіює літо-

писи, опублікував у цьому томі статтю про «Общий источник древнейшего чешского и древнейшего польского летописания» (ст. 207—238). Таким спільним джерелом давнього чеського і польського літописання автор вважає архієпископський Майнцький літописний звіт у двох його редакціях. Після докладної аналізи й порівнянь, др. Перфецький приходить до висновку, що перша редакція цього зводу (з 973 р.) лягла в основу чеських *Annales Pragenses* і польських *Annales Capituli Cracoviensis*, *Rocznik Wielkopolski* й *Annales Cracovienses Vestusti*; а друга редакція того ж зводу (1002—1003 р.р.) послужила основою для чеського Сазавського літопису (*Chronicon Sazaviense*).

Московський проф. М. Н. Сперанський публікує статтю про «Неизвестный византийский флорилегий в старом славянском переводе» (ст. 105—116).

Розділ статей і розвідок замикає І. І. Соколов своєю студією на тему «Мариупольские греки» (ст. 297—317). Це лише частина праці автора, в якій він обмежився тим часом XV—XVIII в.в., ще до переселення греків з Криму на територію Маріупольщини, що сталося в р. р. 1778—1780. У другому розділі книги «Замітки й матеріяли», поруч з такими інформаційними статтями як В. Н. Корабьова про Славянський Інститут у Празі та В. Г. Чернобаєва про Славянський Інститут у Кракові, розміщено три менших але цікавих статті — одна В. В. Дроздовського й дві К. Л. Пушкаревича. В. В. Дроздовський в замітці українською мовою п. з. «Небезпечний двійник» (ст. 321—324) дає яскраву ілюстрацію цензурних утисків українського письменства в межах Росії після процесу Кирило-Методієвців. В наслідок цих утисків українська література в р. р. 1848—1856 цілком завмерла. В часи цієї реакції якийсь Михайло Шевченко хотів видрукувати свій твір п. з. «Чумаки». Цього «Чумака», що був, як здогадується Дроздовський, зразком невинної козакофільської романтики, рос. цензура не дозволила видавати. Цензурні органи, як виходить з урядового листування, підозрівали, що автор «Чумака» — Михайло Шевченко, є той самий Шевченко, якому царським указом заборонено писати й малювати. Для цієї замітки Дроздовський використав «Діла» канцелярії рос. Міністерства Освіти по головному цензурному управлінню, що переходять тепер у Ленінградському відділі центрального історичного Архиву.

К. А. Пушкаревич в статті «Из истории польской революции 1830-1831 г.г.» (ст. 336—344) наводить

»Отчет генлейт. гр. Гурьева государю императору о мятежных и секретных делах Дежурства Киевского военного губернатора от 8 октября 1835 г.«. Цей звіт був особисто поданий цареві Миколі I. в Києві. В ньому маємо офіційну картину репресій над учасниками революції 1830-1831 р; з нього ж дізнаємося, що київський ген.-губернатор розпорядився скласти докладні списки всіх учасників «польського мятежа», щоб організувати за ними урядовий нагляд. Далі Пушкаревич наводить »Секретное сообщение ген.-ад. гр. Орлова от 12 января 1847 г. в комитет по Западним губерниям«, що містить цікаві відомості про провокаторів серед польських емігрантів у Парижі. В третьому розділі цієї статті автор подає »Один из проектов руссификации Юго-Западных губерний«. У другій статті того ж К. А. Пушкаревича п. з. »Светозар Маркович в Петербурге« (ст. 345 — 349) опубліковані матеріали до біографії С. Марковича, а саме про його студенські роки.

Інформації про славянські Інститути в Празі та Кракові, знаходимо в замітках В. Н. Кораблева про »Славянський Інститут в Празі« і В. Г. Чернобаєва про »Славянський Інститут в Кракові« (ст. 333 — 336).

Третій розділ книги, який має заголовок »Матеріали по истории науки« (ст. 353 — 427), містить некрольоги учених. З некрологів особливо докладно написаний В. Перетцем нарис життя й науково-громадської праці Аркадія Ляценка († 12. IX. 1931).

»Критика и библиография« (ст. 429 — 527), містить рецензії на кілька десятків новітніх славянських видань. Найбільше в цьому розділі зрецензовано українських видань, а то такими трьома авторами — В. Адріановою, В. Дроздовським і В. Перетцом. Останній же розглянув і деякі публікації російські та одну білоруську (К. Мачульського про Слово о Полку Ігоревім).

У невеличкому розділі хроніки подані і деякі, здебільшого випадкові і розрізнені, відомості з наукового славянського життя. Серед них не мало з Чехословаччини. Великим дефектом цього розділу є те, що в ньому цілком бракує відомостей про організацію й діяльність самого Інституту Славянознавства Ленінградської Академії Наук. Відділ хроніки закінчується цілком чужим для наукової публікації »Письмом пражских комсомольцев русскому комсомолу«.

Улас Самчук (Прага)

Крик в порожнечу

Вітаючи перший почин „Нов. Часу“ (18.10. м. р.) для утворення літературної премії за найкращий твір молодих робітників мистецької творчості, як один з останніх хочу забрати слово в дискусії.

Якось в дебаті із спантелеченим земляком, що уважав себе Росіянином, почув я від нього: „Ви твердите, що ми окремий нарід. Скажіть-жеж, де ваша література? Я зріс в Нью-Йорку, від дитинства знав про Толстого, Достоєвського, Тургенева, які читав по англійськи, але я ніколи не чув про українську літературу. Німеччина й цілий світ урочисто відсвятковують 70-літні уродини Гавптмана, імперська влада визначала з цієї нагоди літературний фонд в 50.000 нім. марок для заохоти наймолодшим робітникам на полі письменства. Такі нагороди стрічаємо у Франції. Тільки у нас, замість заохочувати до праці молодих мистців, — вбивають їх. Навязуючи до змісту згаданої статті, дозволю собі сказати пару терпких, але правдивих слів, як автор, для спростовання тих закидів, які часто й неслухно робляться. А також виправдати своє твердження, що у нас забувають мистців.

Все те, що кождий нарід, протягом віків дбайливо в собі виплекав, що творить і формує духове обличчя народу, що найгідніше репрезентує нарід навні, що служить народові духовою поживою, дає йому імпульс в боротьбі за існування, все те, що означається виразом — мистецька творчість — у нас в повнім занепаді. Нідин нарід на нашім континенті, не переходить того, що переходимо в тім відношенню ми: живемо в духовій порожнечі. А в країні Шевченка — як і за нього — все „мовчить, бо благоденствує“. Нема у нас бажання вглибитися в наше життя до його корнів, нема бажання розвивати свою духову культуру.

Дуже часто читаєте: „занепад літератури“, „брак талантів“ — і завше дістається авторам. До загалуж, який ті автори відзеркалюють, не промовляється. А тимчасом (каже Ромен Ролан) — „на мистця впливає не лише мистецтво і думка, а й все, що його оточує - люди, річи, рухи, лінії, оствітлення кождого міста“. Цей простої річи у нас не хочуть розуміти. Правда, талант родиться, але його розвиток ніяк не може розминутися з впливом його середовища. Пригляньмосяж до того середовища. Всі, що читають нашу періодику, кождого дня вичитують: „жертвуйте на пресовий фонд“, „вирівнюйте передплату“, „читайте свою пресу“! Це спочатку, а далі йде: „невже навіть місяць преси не зворушить наших читачів?“, „подаємо перший спис тих, що руйнують нашу пресу“. А

за цим слідує: Іван, Степан, Гаврило винні дві чи три тисячі тому чи іншому часописові.

Але колиб ще уся трагедія у тих двох тисячах полягала. Цеб не було так страшно. Ну, скажім, криза, мине лиха година, і вони все вирівнають. Але трагедія якраз в тім, що загал не хоче, не розуміє, не має „внутрішньої потреби“ в друкованім слові. І не можна тут відмогтися неможливістю. Я особисто знаю досить таких людей, що аж надто мають змогу передплачувати бодай один свій часопис (бо передплачують чужі або ворожі), а свої читають у читальні чи в реставрації. Це є той згубливий брак самопошани, який є найбільшим злочином супроти етики і свого народу. І коли так є з пресою, з тим, з чим сьогодні кождий півінтелігент (коли хоче бодай скидатися на інтелігента) мусить обовязково стикатися, щож тоді є з літературно-мистецькими справами, які вимагають у читача інтелігенції вищого порядку?

Під тим останнім оглядом справа у нас стоїть фатально. По перше літературно-мистецькі твори сьогодні у нас „не модні“. По друге, „роман-це забавка, розвага“ (за яку культурні народи присуджують нагороду Нобля). По третє, люди, що пишуть романи — „фантасти й ідеалісти“. Часто почуєш здивоване запитання: „ви письменник? Сердега! Ви студіюєте філософію? бідолахо! Киньте, студіюйте техніку!“... Не розумію, що дасть письменникові (беручи факхово) техніка, мабуть те саме, що технікові філософія, тільки що ніодин письменник не відважиться тепер поглянути на техніка з такою манілівською міною співчуття, яку помітите на обличчю техніка при зустрічі з „вибранцем муз і грацій“.

Видавництва знова вимагають від письменника „популярного“ писання. Нічого дивного, що твориться й шириться така популярна література, якої по словах критика не можна читати. Але це неправда, її читають і вона робить такимиж „популярними“ і мозки отих читачів. Зробитися техніком? Але коли я зроблюся техніком і інжинером, то збиратиму гусениць на деревах в чужого пана. Заняття цінне, але мистецького твору не дасть той, хто йому віддається. Колиж я пишу роман, я мушу зазнати що то є погорда, голод, пониження. Я мушу жебрати за своєю власну працю, я радий, коли мені колись якась добра душа тицьне гріш на папір чи порто. Я мушу сидіти в кімнаті, де костеніють руки. При сьогоднішній „практичності“ ні сорочки мені ніхто не дасть. Я хожду обідраним жебраком, якому сором вступити до прилюдної бібліотеки... Ось вам картина середовища, в якому живе й працює наш мистець, що має обезсмертити наше славне національне імя.

Мене прикро вразили слова статті, що „серед нашого

молодого покоління нема людей, що мали б внутрішню духову необхідність бути письменниками". Даруйте, але такі слова можуть вирватися хіба у людини, що бачить навколо себе не ті ославлені сорок мільйонів нашого народу, а тільки себе та „старе покоління“. Краще вже взагалі не говорити про ті покоління. Краще, коли б ви, шановний авторе статті, могли заглянути у пекло сотень душ тих, що гірко покутують ту „знутішню духову необхідність“, а тоді б не відважилися ви щось подібного написати. Я знаю особисто десяток здібних людей, яких твори читав другий десяток, які гинуть в злиднях, не можуть видати малесенької збірки. Я знаю автора, дуже вражливого на зміст і форму, з великою мистецькою культурою, що лікує чіряки та шлунки, і який навіть серед такої праці знайшов можливість написати один цінний твір (який лежить у нього). Ніодне видавництво, якщо можна так назвати наші хронічно дефіцитні кооперативи, не ризикує видати його річ. Навіть без гонорару — бо нема читача. А ви кажете — „нема людей, що мали б внутрішню потребу“ і пр!

Далі закидається, в статті, авторам, що пишеться принагідно й мало, що літературна продукція низька не лиш як і стю, а й скількі стю. Про можливість уміщувати якість, я вже сказав. Тепер про кількість. Минулого року, в Різдяні Свята, розвинув „Берлінер Тагеблят“ дискусію над прикрим становищем, в яким, через кризу опинився німецький мистець. Жалівся, що мистцям не стає фондів на подорож, на утримання персоналу (стенографів, машиністок і пр.), що не в стані поповнювати своїх бібліотек, не стає на репрезентацію і пр. Це в часі кризи... А скажіть, будь ласка, хто з українських мистців, за весь час нашого „блискучого розвитку“ за діяльності „старого покоління“, мав змогу на свої кошта подорожувати? Або хто знав, як то твориться, диктуючи стенографістці? А тоді ж ще жили Чикаленки, Симіренки, Тишкевичі й Косачі. Та тепер і вони відійшли в царину переказів.

Тепер жеж рідко яка редакція чи видавництво дають гонорари. Це, що від часу до часу циркає, то не є гонорар. Очевидно, не є це вина редакцій і видавництв (бодай не кожного), лише знова таки—загалу. Не маємо ми жадних фондів, жадних меценатів. І коли ще держиться якась мізерія мистців, що знаходять можливість, хоч принагідно, нагадувати про себе, то не треба приписати чудові і тій величезній фізичній і моральній витревалости, про яку теж у тій статті згадується.

Для ілюстрації дозволю шановного читача увести у свою власну лябораторію, де „творяться“ романи. Я молодий, займаюся тим люксусовим заняттям порівнюючо недовго. За увесь час написав не знаю кілька оповідань, чотири великі!

романи і безліч часописних вступних, дописів і статей. Один з моїх романів друкував перерваний (з вини авторів?) ЛНВ. Другий — безконтрастно („через обставини“) по чверть аркушу друкують „Дзвони“. Третій, ще теплий — у „Червоної Каліни“ за браків фондів холоне. Четвертий безнадійно чекає „кращих часів“ (боїться цензури), пятий в проєкті. Ні, це я роблю не із „внутрішніх духових потреб“, це я роблю, щоб дістати на місяць часом 50 зл., часом 20, а найчастіше зеро мінус папір і порто. А громадянство допомагає: коли мені треба було на тиждень машинку, я оббігав пів тузина рідних товариств і жадне не позичило. Твір в 15 аркушів мушу переписувати від руки.

Хай для одних мої твори ніщо, за те може щось для других. Хто має рацію — не мені судити. Маланюк пише, що я „одинокий з письменників, що ризикнув віддатися виключно літературі“ і хвалить за це. Інші кажуть, що я ідіот. Моя нескромність писати це, скорше підтверджує останнє, але я не хочу з тим ховатися, це не моє особисте горе, а нас всіх, це трагедія нації.

Я хочу і мушу сказати, що моральні муки, спричинені свідомістю, що автор відданий на жебранину, що безнадійно дивиться, як його каторжна праця, якої він не в стані кинути, чи змінити на титул лікаря, священника чи інженера, ніколи не дасть йому змогу їсти власний кусок хліба чи зносити одєжину не „з панського плеча“, що ці муки можуть забити який хочете талант. Написати твір, на який затратити роки, який тебе мучить, мов біль зубів, а після жебрати на порто. Чи ви розумієте, що це значить?

А після... Ви звязані. Ви роздумаете, чи редакторові Н. Н. подобається ваш твір, чи видавництво Х. католицьке, жидівське, чи скрито-комуністичне. Всі вимагають засад і кождий на свій лад. Видавництво з жалем вказує на читачів: „дивіться, мовляв, яку мізерію маємо, у нас діти, селяне і батюшки“. Що ви маєте тоді робити, коли ви не слуга мас, а мистець? Мусите писати і для католиків, і для націоналістів, і для батюшок, і для селян. А тоді уважний критик шукає у вас принципів, системи, не знаходить і лається. Колиб критики, казав Шов, могли знайти якийсь принцип чи систему в своїм громадянстві, тоді змогли б знайти те все і у письменника, бо останні — це зеркало громадянства.

Справжнього, незалежного, творчого мистецтва у нас поки що нема і чи скоро буде, невідомо. Не вимагаємо від громадянства палаців і гимнів, ані такого признання, як мають Голсворси і Гавптман від свого. Але — ми вимагаємо не дарованого, а заробленого хліба, щоби ми перестали бути жебраками, коли ми, гнані муками творчости, не маємо забрати її передчасно в могилу. Хтож не любить бавитися в трагедію, той міняє перо на мітлу і йде на вулицю. Щоб наше громадянство дасть поетові за те, що він хоче, щоб

ми мали не „масове“, а справжнє, таке, як інші народи мистецтво? Памятник? Водворд каже, що є „надто малою втіхою пам'ятник на Колумбовій площі в Нью-Йорку для людини, що померла в нужді і пролежала в могилі 400 літ.“

Блискучого пера не вистане, щоби написати блискучий твір. Треба мати хоч трох забезпечене існування, треба могли подорожувати, могли всякати в себе ту величезну літературну продукцію, яку щоденно викидається на світовий щоденний ринок. Письменник, що перебуває в Джунглях Закарпаття чи на Волині, не напише навіть порядної повісти з свого побуту. Для цього потрібна велика мистецька освіта, якої не дасть і університет. Ця річ вимагає повної посвяти цілої людини, як і медицина чи техніка. Мистецтво сьогодні — це мистецтво світа, а не нас з вами. Щоб дорівняти йому, не вистане самого таланту. Навіть таланти дійдуть в наших обставинах до спрощених працівників, „що служать передовсім і виключно своїм масам“. А з таким мистецтвом нема чого пхатися між люди. Колиб місце, мігби вказати, як вибивалися мистці інших народів на ширшу світову арену, які мали на батьківщині обставини, подібні до наших. Таку трагедію пережила свого часу Норвегія в лиці Ібсена, Гамсуна і ин., які зробили свою країну славною на цілий світ. Але у нас женуться за спрощенням...

Але всеж я не песіміст! Вірю, що справжній талант переможе все. Вірю, що нехай половина з них зломиться, другаж досягне мети. Не вірю також, що наше т.зв. молоде покоління нічого таки не дасть. Хто розуміє мистецтво і уважно стежить за його розвитком, той знає, що маємо навіть по цей бік цілий ряд імен, які вхопили потреби мистецького сьогодні, хоч і б'ються в тенетах обставин, як муха з пауком. І колиб якимсь чудом повсталася для таких мистців ота інституція нагороди, конкурсу, то її доведеться дати не тому, хто написав найгарніший роман, а тому, хто при теперішніх обставинах потрафить його видати. Дивіться на нинішнього Ноблівського лавреата, Голсворси. Якеб з наших видавництв заризикувалоби тепер видати його роман? (знаю, що один письменник переклав його „Страйк“, довго з ним носився і подер. Хто надрукувавби Томаса Мана — „Буденброк“, або „Містера Бебіта“ Сінклера Люїса? Беру умисне лавреатів

А тому, не каміюйте мистців, не забивайте в них бажання до праці. Не вбивайте їх вашими громами погроз. Направляйте оті погрози краще у ту духову порожнечу загалу, який не в стані збагнути навіть необхідності преси, а не те, що мистецької літератури. Там корінь зла, а не в зацькованій душі вашого поета чи письменника, якому голод, а не творчість, на думці.

Мій крик — у ту порожнечу!

— — —

О. В.

Зміни на світовій шахівниці.

(Під Новий Рік).

Дві події захитали — в переддень Нового Року — світовою рівновагою: нове піднесення Німеччини і ослаблення большевицької Росії.

Перше захитало порядком, усталеним в 1919 р. на Заході. Друге — тим, який запанував по війні на Пацифіку в наслідок англо-американо-японського морського трактату.

Ліга націй на службі Франції, гегемонія останньої в Середній Європі і розторожена Німеччина, — такі були підвалини порядку 1919 р. на Заході. Героїчним зусиллям боронила Франція, згори засуджені на опорожнення позиції. Крок за кроком посувалася наперед Німеччина, займаючи їх одну по другій. Штреземан, в Ваймарській масці — викликав на хвилину примару старої Німеччини „музиків і поетів“, щоби — з Бріаном, як партнером — добитися очищення Ренської провінції і прийняття до Ліги Народів. Дальші канцлери — виконували програму не Ваймару, а гітлеризму. Брінінг досягнув — а перепровадив фон Папен — скасування війсьнич відшкодовань, а фон Шляйхер — признання рівноправности Німеччини щодо зброєнь.

Перша підвалина порядку з р. 1919 захиталася. За нею захиталася друга — ослаблення звязків, які лучили Францію з її середноєвропейськими союзниками. Нарешті — й третя, величаво задумана і нужденно скінчена будова Ліги Націй. Роля, відіграна цим товариством в Манчжурським конфлікті заощадила йому повільне конання: Ліга вмерла, перестала існувати як самостійний чинник політичного міжнародного життя. Те, що тепер під цим імям засідає в Женеві — це є живий труп.

Версаль, гегемонія Франції (і обезсилення Німеччини), Ліга Народів — діло якобинця Клемансо і квакерського професора Вільсона, — витримало ледві десять літ, аби поволі уступати місце новому порядку річей, який — невідомий нам — зачинає щойно укладатися на нашім континенті.

Тим, чим піднесення Німеччини було для Заходу, було нагле виступлення Японії на Сході. Перше мало причиною втомлену, знеохочену Францію, друге — знесилену большевизмом Росію. Загартована в вогні горожанської війни, повна захвату революційної провесни — по ліквідації інтервенцій, думала большевицька Росія загнатися до Буда-Пешту, Мінхену, а може й Парижу. П'ятьнацять літ безплідних зусиль охолодили революційний шал: ситуація змінилася — в Кремлі постановили, що краще не нищити світової буржуазії, лиш зробити з неї дійну корову „пятилітки“. А гипноза близь-

кого „упадку капіталізму“ — вивітрила навіть з голови її найбільш збаламучених жертв...

Ніхто інший, як закаптурений (і то не дуже) большевик Отто Бауер, відспівав лебедину пісню розвіяним мріям про хутке наступлення царства комунізму в Європі. Не в „Арбайтер Цайтунг“ — де обов'язок партійного хлополопа вимагає без перерви кричати про хутку перемогу, а в фаховім органі складачів віденських; — аристократії робітництва, яким не можна безкарно засипати очі порохом демагогії, — писав провідник австрійського соціалізму: з світового розгартіяшу „многі роблять висновок, що кризи взагалі не можна перемогти. Як не відважився на таке пророцтво... Як уважав таку діагнозу за поспішну... Ми не сміємо робити собі оман що до політичних наслідків кризи. Наша криза ділала досі не в напрямку революційному, а контрреволюційному. Це може видаватися дивовижним, бо повинна була криза відчинити очі масам, показати їм, що настав час покласти край капіталізму. Але так не сталося, бо — якраз навпаки — криза ослаблює робітництво, робітничі союзи і політичні партії. Думка, що капіталізм збанкрутує економічно, я вважаю за помилкову. Можливо, що капіталізм увійшов в добу довгих і тяжких криз, але він не перестане існувати, доки робітництво не матиме сили покласти йому край. Про те, чи робітництво матиме ту силу, не хочу нічого приповідати. Після мене нема ніяких виглядів, щоби зробити кінець капіталізму шляхом захоплення влади. Коли я бачу, що в Америці робітництво позбавлено всякої організації, коли бачу, що в Англії робітничка кляса понесла щойно тяжку поразку; коли бачу, що в Німеччині спершу треба відбити грізну небезпеку фашистської контрреволюції, то не можу сказати, що робітництво — деб то не було має змогу відважним наскоком здобути владу... Не завше, коли хочеться зробити революцію, можна її зробити“.¹⁾

Те, що сказав Бауер, давно сказали собі потиху совітські можновладці і — голосно — совітські опозиціоністи — „уклоністи“ (після приповідки — „що у п'яного на язиці, те у тверезого в умі“). І тоді, власне, виникла в дотепній голові Сталіна ідея зробити з капіталізму — який ані руш не хотів гинути — дійну корову большевізму. Та коли переходи́сть європейської кризи не дала змоги більшевикам повалити капіталістичну Європу, то наявність тої кризи й її тревалість, не дали большевикам змоги використати європейський капітал для своєї „розбудови“. Європейський капітал показався засильний, щоби його звалити, і заслабий — щоби його використати. В тім є одна з причин економічного й політичного знесилення Совітів, з якого скористала Японія...

¹⁾ Цит. в „Wiener Journal“, 5. VI. 1932.

Демагоги кричать безнастанно про японський імперіалізм, і жалують бідний, нещасний, знасилуваний 400-мільйонний Китай. Ці люди думають порожніми кличами, не історично. Дві сили, величезні й міцні, зачинають з кінцем XIX в. натискати зі Сходу і з Заходу на Японію, подібном крижаним горам, що грозять роздусити невеличкий корабель. Цими силами були — Росія і Північна Америка. В 1895 році трактат в Симоносеці уступив Росії великі права в Китаю. Розбудовуючи їх, царська Росія заволоділа Північною Манджурією, поклала руку на Корею і привела в васальну залежність від себе Зовнішню Монголію, аби на решті усадовитися в Порт Артурі і Дальнім... В 1898 Америка відібрала від Еспанії Філіпіни „під самим носом“ Японії, зробивши на них морську базу, а в 1914 — відкрила Панамський канал, що дозволяло їй протягом кількох годин перекинути свою атлантицьку флоту до Пацифіку... Нарешті, по війні — большевицька Москва усадовлюється надобре в Монголії Зовнішній, витягає свої щупальці до Монголії Внутрішньої і до Китайського Туркистану, а через Бородіна і інших „райзендерів“ — готується стати на чолі цілого Китаю. Росія в Китаю це для Японії було те, чим для Англії Німеччина в Антверпії.

Така була ситуація витворювана на протязі останніх 40 літ. Дві потуги — не перебираючи в засобах, розшматовуючи Китай, халяпуючи в ньому як у себе дома, займаючи прилеглі до Японії береги і острови, — піддавали в сумнів саме її існування як незалежної держави. Нарід, який, в подібнім положенню, не відважився би на героїчну спробу розірвати затягнувану петлю — не заслугоував би на імя народу. Це обдумали Японці і з цього виникли: японсько-китайська війна 1895 р., російсько-японська 1905 і — наразі — манчжурська — 1932. Не Японія нарушила „статус кво“ в Китаю — нарушили його інші. Японія витягла лише з того консеквенції для охорони свого національного існування... Але що акція викликає контракцію, то й спровокований іншими виступ Японії цілкомити нарушив установлену рівновагу на Сході, як піднесення Німеччини — на Заході. Ставши твердою ногою в Манджурії, Японія заняла позицію менше-більше таку, яку занялаби Велика Британія, усадовившись, скажім, в Голяндії чи Бельгії. Тепер вона в стані заняти, коли схоче, Владивосток, відтяти Росію від Океану, спаралізувати російські впливи в решті Китаю і, при сприяючій констеляції, заняти Сибір від Іркутська на Схід від метрополії. Для Росіїж — разом з цими несподіванками — виростає приємність бачити свої границі — видовженими о якісь дві тисячі кільометрів, якими вона тепер сусідуватиме не з анархизованою провінцією, а з великою мілітарною державою. Припустім на мо-

мент, що європейська границя Росії від Балтику до Чорного моря видовжилася у двічі, і що на тій новій границі засіла би держава подібна до передвоєнної Німеччини, і матимемо поняття про цілу донеслість цього факту для Росії. Якраз там, де шукала для себе „теплого моря“ по невдачі 1878 р. зі Стамбулом царська Росія; якраз там, де по катастрофі 1917 шукала для себе відплати за неї Росія большевицька, — замість легкої здобичі, стрінула вона страшного противника, тверезого, хитрого і відважного... У млі майбутнього зарисовується на Далекім Сході (так як і в Європі) новий порядок річей, незнаний і тривожний для Росії. Звідси той жах, який опанував совітських достойників з приводу виступу Японії, звідси ганебне відступлення Москви перед кождим черговим приказом з Токіо.

Обидва ці зявища — на Заході і на Сході — відбилися донеслими потягненнями якраз в тім закутку Європи, який найбільше займає нас. Невдача п'ятилітки, розвіяні мрії про червоний прапор над Європою і жахлива примара країни Сходячого Сонця на азійських кордонах ССРС, змусили Росію шукати реасекурації на Заході на випадок поразки в Азії. Невдача інтервенції 1918 — 1920 рр. і грізні ферменти в Німеччині — спонукали Францію та її союзників, особливо тих, що граничать з ССРС, шукати реасекурації на Сході в разі конфлікту над Реном або над Балтиком. Така генеза пактів про ненапад між Росією з одного боку, Францією і Польщею з другого.

Нас тут цікавить не те, чи цей пакт про ненапад має якесь реальне значіння. Я гадаю, що жадного. В 1917 році — навіть потім як Росія вийшла з гри, Антанта дала собі раду з Німеччиною без неї. Таксамо тепер якраз підчас ослаблення Рапальського договору з Росією і заключення тих пактів про ненапад, — робить Німеччина один вилім в Версальськім трактаті за другим — без допомоги Росії. А це свідчить о скільки безвартісна є Росія, як союзник і тепер, і в 1914 — 1917 рр... Але не про це мені ходить. Ходить про психологічне наставлення сторін. А це наставлення значить, що Росія і Польща зреклися ідей, що одушевляли їх — кожду на свій спосіб — ще в 1920 р. Обидві сторони мають очі звернені тепер деінде — і тому прийшло між ними до згоди. Ось який є наслідок того зрушення рівноваги на Заході і Сході, про яке я згадав вище, на відтинку, що обходить нас.

Поминаючи інтереси хвилини, яке є глибше підложе зміни, яка зайшла в відносинах сторін, що підписали польсько-російський пакт неагресії? Що до одної з них, то тим підложем є глибокі процеси переоцінки великих історичних цінностей, які переходять два найсильніші табори — національдемократія і „федералістичний“. Для національдемократії, тепер „границя з р. 1772 на сході є границя припад-

кова й хвилева, — як про тревалий географічний кордон про неї не можна думати.. Посуненняж границь аж по Дніпро є географічним абсурдом“. Всяка політика, яка „прагнула польськими слабими силами реорганізувати цілий схід Європи і відіпхнути Росію від Чорного Моря“, яка стреміла-би до перегляду Ризького трактату, не булаб вказана „не тільки тому, що грізний напад німецький на наші найкорінніші осадина Заході тепер на то не дозволяє“, але з огляду на „життєву потребу заховання миру з Росією. В східнім напрямку... жадні можливости, жадні завдання, перед Польщею вже не отворяться. Експанзія Ягельонська на схід не була ділом польської політики, — була плодом литовської політики збирання українських земель, політика та заломалася.“¹⁾

Але ревізія старого нац.-демократичного наставлення супроти Росії пішла значно дальше. Хто читав Дмовського „Повоєнний світ і Польща“, той щойно усвідомить собі величезний в тім відношенню психічний здвиг. Колись така підвалина вшехпольського світогляду, як ідея „передмурівку християнства“, пізніше окцидентальної культури взагалі, — ідея, на яку і тепер ще покликаються в нац.-дем. пресі, — похована Дмовським остаточно і ґрунтовно. Колишня опора — захід, став джерелом всіх лих і зіпсуття разом з капіталізмом, якому Дмовський ворожить хуткий упадок. Натомість Схід, російський Схід набирає в тій книзі незвичайних атракційних рис. Читаючи теоретика нац.-демократії, домаєш, що перекидаєш старі, пожовклі сторінки Аксакова чи Леонтева...

Але без ідеї жадна партія жити не може. Якаж заступила Ягельонську у партайіанів Дмовського? Її заступили аж дві: перша — антисемітизм, друга — здобуття російських ринків, з яких колись жила Конґресівка за послування Романа Дмовського в Думі. Замість одної імперіалістичної ідеї — дві „для домашнього ужитку“. Щоби замінити оті „одну“ отими „двома“, треба великої психічної кризи. Чи не вона є джерелом нової орієнтації вшехпольського табору?

Ще може глибшу еволюцію переходить „федеративний“ табор. Коли ми читаємо заяви й надії, що заключений щойно з Москвою пакт „спричиниться до ще більшого стану зближення з СССР й до стабілізації відносин доброго сусідства“...²⁾. Коли читаємо неприхильні відзиви про ті „середовища, в яких все ще живі тенденції перебудови існуючого укладу відносин“ між договірними сторонами, тенденції, „оперті на надії, що зможуть використати“ одну

1) Myśl Narodowa, NN 41, 43, 1932.

2) Цит. з „Хвілі“, 28.XI. м. р.

сторону проти другої, та про те, що „пакт ненападу... вкаже світові, що всякі калькуляції, оперті на тій рахубі помилкові“³⁾, — то мимоволі міряєш психічну відлеглість тих наставлень від наставлень з перед дванацятьох літ. Тоді „світ“ доводив, що оті калькуляції „помилкові“, тепер — „світові“ доводиться.

„Федеративна“ ідея була модифікацією Ягелльонської ідеї, пристосованою до ери Вільсона і „самоозначення народів“. Модифікацією, в якій підкреслювалося більше її політичний характер, в той час, як ідея вшехпольська спершу трималася не змодифікованої ідеї колишньої імперії в її чистім виді, підкреслюючи одначе її культурний бік („передмурівок“). Відтепер та ідея в усіх її розгалуженнях переходить до історії: зі Сходом (на схід від Ризької лінії) хочеться жити згідно, але до його долі вмішуватися вже нема заміру.

Чи це ремінісценції „неославизму“ останніх днів царату? Чи історичного минулого часів Олексія Михайловича? Чи сповнення пророцтва Маркіза Кюстіна з перед сто літ, який писав, що польська словянська душа скорше погодиться з Москалями аніж з Прусаками; який ворожив що „коли політика не змушуватиме одних, гнобити других, то вони ближче себе пізнають і полюблять“⁴⁾ Правильніше, гадаю, сягнути тут до історичної аналогії, як це робить „Мисль Народова“ (ч. 41 м. р.), яка каже, що „такі зречення з теренів зовнішньої експанзії пережило багато вже народів... Угорщина, що сягала ще так недавно від Татр і Семигороду по Адріятик... Швеція, колись володарка Балтику, Фінляндії, Естонії, Інфлянт, Португалія...“ Така концепція знає на Сході Європи лише Москву (не Україну), як знала лише Москву (а не Фінляндію) Швеція по Карлу XII. В цім суть пакту, 1667 рік.

Останні звороти совітської політики показують, що й Совіти, більше ніж хто небуть закинули ідею виграти український атут. З Петербургу, здвигненого не так для Росії, як проти Шведів, відступили Совіти у Москву; з Києва — випадової брами на Захід, — до Харкова. Не сівдчить це про бажання СССР. активізації свого західного фронту взагалі, а українського зокрема. Але Україна як обект, то що інше. В пресі майнув проєкт ратовання совітських фінансів Сокольнікова, якого одною точкою є м. и. віддача українських підземних багатств і залізниць (м. и. на Одесу) в піднаєм заграничному капіталу. Звістка досить правдоподібна. Чи не практикували вже Совіти системи концесій? Чи Йоффе не посувався ще дальше? Чи

³⁾ Gazeta Polska, 29.XI. м. р.

⁴⁾ Russland im Jahre 1839, von Marquis de Custine, Leipzig 1844, Brief 14, 29.

не уступають Совіти Японії всього, чого вона зажадає? Але коли про український атут не думають втихомирені і запобігаючі ласки західнього капіталу Совіти, то думає про нього емігрантська Росія...

Остання криза в компартії, грізніша за всі дотеперішні, бо тут вже дійсно іде про бунт „комуністичного дворянства“, а не „куркулів“ і „бандитів“, — знова поставила питання про упадок большевизму. І російські емігрантські кола задали собі питання: щож далі? І ось, монархічне „Возрожденіє“ пригадало, що „на території так званої України може найлекше завязатися деякій міжнародній вузол в ту хвилину, коли большевицьке питання зсунеться в сторону деяких загальних рішень. Тоді ідею відділення і незалежної України може хтось захопити в свої руки як можливий політичний атут“ — як в 1918 — 1920 рр. Ну, а тоді, думає газета, треба ту ідею використати для створення великої білої Росії. Як большевики, свого часу, використали ту ідею для боротьби з білою Росією. Правда, ідея української самостійности небезпечна ідея, але — як жеж інакше втягнути українство в плян реставрації? „Чи не може вона (українська ідея) стати — в якійсь її стадії — корисною для діла визволення від большевиків Росії? Щож відноситься до тої стадії, в якій та ідея показалася би шкідливою, то тут хвилюватися покищо завчасно, бо до цього уплилоби багато ще води навіть в повільних українських річках“⁵⁾... Це все пишеться з нагоди гетманської акції в Лондоні, яку очевидно російські монархісти не трактують поважно, бо певні що реституція гетманства, як і в 1918 р., приведе лише до відновлення „єдиної і неділимної“... Але друга частина еміграції з Мілюковим, ген. Денікіном і „Посл. Новостями“ думає інакше. Вона, правда, бомкає вже навіть про федерацію, але самостійности навіть яко переходової стадії до „єдиної“, й знати не хоче. Ця група перестерігає Українців і манить „новою(?) ,свободною(?) Росією“ і грозить. А ген. Денікін, в запалі красномовности, дійшов просто до зацитовання був. большевицького „главковерха“ Єгорова. Описуючи війну на Україні, той писав: „Остаточна мета червоного командування була рішуча боротьба до повного знищення контрреволюції на півдні Росії і освободження території, тобто джерел запровіянтвання, сирівців і палива, без чого совітська республіка не моглаби ані розвивати боротьби, ані підтримувати своє істновання“... А в пояснення генерал Денікін, додає, що з відділенням Балтику і Польщі ще Росія може погодитися, але ніколи з відділенням України і Кавказу, бо цеб значило „позбавитися хліба і сирівців, втратити Донбас з вуглем і залізом і Бакинську нафту“⁶⁾.

⁵⁾ і ⁶⁾ „Посл. Новости“, 6.XII. м. р.

Так лаштується „третя“ (чи яка там) „нова“ й „свобідна“ Росія використати український аут, що випадає з рук знесилоного большевизму. Такі перспективи, що отирає нам нове, викликане захитаною рівновагою в Азії,— посунення СССР в Європі.

Погроза Японії виступити з Ліги, засудилаб останню не на летаргію, а на смерть; бо коли поза Лігою опинилися Японія, Росія і Сполучені Держави, якаб то була Ліга „народів“? А можеб тоді (проект хитромудрого Литвинова) повстала Ліга Народів Пацифіку?... Виступ Японії грозить розбити морський трактат японо-англьо-американський. Де тоді дінеться з трудом утримувана рівновага на Далекім Сході? Чи не там, де й над Реном?

І тут і там, здається, зачинається вільна гра, досі сьак-так увязнених енергій. От що несе нам Новий Рік... Яку ролю відіграє в цій грі Україна, особливо, приймаючи під увагу критичний стан СССР? Відповідь нам вже подиктували большевики (Єгоров) і білі (Денікін): вони хочуть „боротьби до повного знищення“.

К. Мирський.

З галерії фінансових „геніїв“

Друковані в „Je suis partout“ житєписи фінансових „геніїв“, які як метеор зявлялися і гасли на збуренім крізою економічнім овиді Європи, відслонюють одне з цікавих облич наших трівожних часів. Подаємо тут за автором (Марселєм Шамінадом) — сільветку одного з тих „геніїв“, який мав стичність і з українським світом. Є ним Юлій Бармат. Бальзак мігби написати про нього цілий роман — „Доля і недоля родини Барматів“. Це бувби архитвір, якому критики закинулиб хіба — його неправдоподібність. Юлій Бармат був головний герой роману, але були й менші, його брати: Саломон, Давід, Генрик та Ісаак. Ці брати мали жінки, які — знова — мали цілу хмару крєвних. І ціле це товариство гандлює, інтригує, манєврує однозгідно, кориться як один муж свому капельникові, свому „менаджерові“ — Юлієві. Правдиве імя цього останнього є Юдко, імя трохи не вигідне і тому в 1913 р., коли зачинається його карієра, він міняє його на християнське.

Він твердить, що є Голяндець. Але в дійсности є жид з України, уроджений в 1889 р. в Умані. Родина готовила його до карієри рабіна. Але замість того він вибрав комерційну школу в Лодзі, вивчився по німецьки й англійськи. З браку засобів не міг закінчити своєї освіти, як того бажав, в Комерційнім Інституті в Києві, і пускається в ризи-

ковну подоріж — без грошей — щоби нарешті прийти до Роттердаму. Вичерпаного на вулиці його підносить якийсь добросердий купець і опікується ним. Це був теж жид, Вінтер, що продавав помаранчі і збирав старі ганчірки й папір. Зворушений Бармат обіцяє собі, коли стане багатим — оженитися зі старшою донькою свого спасителя і — єдиний раз в життю дотримує слова, як довідуємося зі споминів людини, що цілі роки була його синдиком, дра Оскана в „Ньюе Роттердамше Курант“.

Прийшовши до себе, Бармат шукає заняття. Спершу працює в тайній колектурі льотерійній. Кидає це і стає райзендером в банку Вінтерлінка в Роттердамі. Потім продає п'яніна і меблі. Сходиться з неким Ван-дер-Плюймом для торгівлі хемікаліями, з Ван-Ліром і Крамером для експорту до Росії голяндських виробів. Але не на довго, бо хутко розсварюється з усіма спільниками. Тоді надумується використати своє знання мов. Опріч німецької і англійської знає він кілька словянських. Робить переклади, дає лекції і кінчить посадою заприсяженого перекладчика. В цім характері заводить зносини з робітничими союзами і стає перекладчиком в бюрі соціалістичної партії. Та все це не дає йому жадного зиску. Він рішається заснувати власний інтерес, отвирає в Роттердамі своє, наразі дуже скромне, товариство „для затіснення російсько-нідерляндських торговельних зносин“: інформації, адреси, комісії, експорт Посідаючи апльомб і знайомства, він якось пхає наперед свою справу. Початок добрий, інтерес розвивається так, що він має вже своїх представників в Варшаві і Одесі. Одного до другим спроваджує він своїх братів з України і Росії. Його ощадности досягають тепер суми сто тисячів фльоринів. В 1913 р. він заковує терен і засновує анонімове товариство „Ля Новіта“, якого обороти перевищують міліон фльоринів.

Війна перериває всякі торговельні зносини з Росією. Але Бармат зачинає журитися запровіянтованням воюючих сторін. Посилає средства поживи до Німеччини і в центральну Европу. За це попадає на чорну листу Алянтів, на самперід Англії. Це йому служить за доказ спеціальних симпатій до Центральних Держав і улекшу навязання тісніших зносин з німецьким генеральним консулятом і Легацією. В Амстердамі засновує він товариство „Амексіма“, яке має цілю торгівлю средствами поживи, з філіями в Нью-Йорку, Берліні, Гамбургу і Відні. Масло, маргарина, конденсоване молоко масами переходять через його руки.

З другого боку Бармат не занедбує своїх соціалістичних звязків. Він фінансує соціалістичний орган „Форваартс“, що зачинає виходити в Роттердамі. Війна змушує деяких членів Центр. Комітету 2 інтернаціоналу шукати схоронення в Голяндії і Бармат дає їм свої убікації, тут особливо

заприязнюється він з провідниками німецької соціалдемократії. А коли приходять до влади большевики, він пробує отримати посаду совітського представника в Голляндії. шле до Троцького депешу, пропонуючи заложити Комітет допомоги Росіянам в Амстердамі, обіцяючи віддати до розпоряджіння совітського уряду сто п'ятьдесят тисячів фльоринів. Коли Росіяне не виявляють великого зацікавлення його проектами, Бармат змінює фронт, нагло стає українським патріотом, робить українську пропаганду в Голляндії і пробує увійти в зносини з Центральною Радою в Київі.

„Форвартс“, спомоганий Барматом, має німецького кореспондента, посла до райстагу Гайльмана. Коли в березні 1919 р. соціалісти стають панамі ситуації в Німеччині, Бармат, в товаристві голляндського соціаліста Матісена, їде до Берліна, де знаходить Гайльмана і дістає від нього поручення до державного підсекретаря в міністерстві закордонних справ, Тепфера і просить протекції. Але інформації з Гааги і Амстердаму не дуже сприяючі для Бармата, вони представляють його як темного жидівського махера, якому не можна вірити. Тоді збирається інтернаціональний соціалістичний конгрес в Амстердамі і там Бармат заприязнюється з німецькими соціалдемократами Мілер-Франкеном, Вельсом і ин. Через них отримує в Берліні авдієнцію у президента республіки Еберта, який інтервеніює на його користь. Ціла соціалдемократія помагає йому. Бармат користує особистим телефоном Еберта, заключає приязнь з президентом поліції Ріхтером, з начальником президентового кабінету Крігером, з міністром заграничних справ Мілером, з цілим рядом державних секретарів і послів. В переддень заключення Версальського миру, Бармат, в однім з перворядних берлінських готелів, дає „діне“, на яким присутні майже всі провідники соціалізму, міністри і вищі урядники.

З одного дня на другий Бармат стає знаною і шанованою особистістю, до його рад прислухуються, він має великі впливи. З різних канцелярій дістає він всякі улепшення для своїх інтересів і для інтересів своєї родини. В тім дусі дістають вказівки і німецькі консуляти за кордоном. Барон Мальцан, тодішній посол німецький в Гаазі, пізніше заявляв, що Бармат знав найбільш довірочні звіти й депеші міністерства закордонних справ і посольства, що він був в безпосереднім телефонічнім контакті з офіційними органами в Берліні і скорше знав про різні події, які мали наступити, аніж посольство. Для достав, яких він підіймався, дістає він найкорисніші терміни й найдогідніші умови. Нераз ціни, жадані ним, перевищають ринкові о 25%. Він продає тону збіжжа о 10 до 12 долярів вище нормальної ціни і дістає замовлення. Зараз по війні запровіянтовання Німеччини є в руках різних „Штелле“ (для

м'яса, збіжжя і пр.), які користають майже монополем. І Бармат є їх головним доставцем. Протягом літа 1919 р таким чином достарчає він на 18 мільонів фльор. конденсованого молока і товщу. Для самої Саксонії доставки сягають суми 212 міль. марок в 1920 р. Коли щось не кляпує, наступають інтервенції в користь Бармата з найвищих сфер „Райху“. М'ясне Бюро вповідає умову і зазначає, що офіційні бюро не повинні мати інтересів з купцем, бойкотованим в Голяндії і виключеним з біржі. Соціалістичний міністр Шнайдт настоює і умова підписана Бармат домагається позволення імпортувати текстилії, державний секретаріят відмовляє, бо домагання суперечить існуючим розпорядкам. Шеф соціалістичної партії, Вельс знова інтервеніює в користь Бармата. Новий міністр запровіантовання др Гермес хоче зірвати всякі зносини з Барматом. Зачинається страшенна пресова нагінка проти міністра і на соціалістичнім конгресі в Каселі міністр отримує вотум недовіри від партії. Бармат завжди має рацію, йому все дозволено.

Спираючись на ці протекції, він робить що хоче. Достарчає коли йому подобається, з запізненням або зовсім ні, коли курс девіз в день достарчання йому не сприяє. Він торгує тратами, отриманими від держави. спекулює капіталами держави, його масток прибирає імпонуючі розміри. Його конто, в самім лише банку Мендельсона, перевищає три міль. фльор. А його багатство, кажуть, обчислюється на 300.000.000 франків в 1923 р., коли він остаточно покидає Голяндію і осідає в Німеччині.

Ледви він там з'явився, вже дістає поручаючі листи від був. канцлера Густава Бауера і був. саксонського премера дра Граднауера до державного пруського банку. Бармат користує з того, аби дістати великий кредит. І тут початок великої комедії Завдяки протекції соціалістичного посла Леві, підчас страшної мешканевої кризи, Бармат отримує в посідання пишну віллу в Шваненведер Його бюро є на Унтер-ден-Лінден. З капіталами, що стоять йому до диспозиції і з кредитами, які він дістав Бармат сам уділяє кредиту ріжним товариствам на великі проценти і на драконські забезпечення. Коли наступає затримка в платності, Бармат не дає пощади. Більшість акцій переходить в його руки Він скуповує одно підприємство за другим. Аванси, отримувані ним від „Зеегандлюнг“ в грудню 1923 р. досягають ще 15 тис. фль. Але в марті вони рівнаються 50 мільонам. Він позичає де лиш дасться. Його дебіт в „Зеегандлюнг“ счинається до суми 73 мільонів. Навіть єпископ Мейсенський позичає йому. І Бармат купує, купує, купує.

Протягом кількох місяців він стає на чолі цілого ряду підприємств: фабрик машин, папірень, товариств наві-

гації, ткалень, цілого ряду банків і пр. числом понад 60. Міністеріяльний директор Канц є директором Барматського „Гаусбанку“. У вересні 1924 з поручаючим листом від шефа соціалістичної партії Німеччини їде Бармат до Англії, до Мак Дональда в справі якогось інтересу, звязаного з поштою. Карєра Бармата стає епічною...

Коли нагло настає зміна! 31 грудня 1924 р. цікаві могли оглядати великий відділ поліції, що оточив мешкання Юлія Бармата. Але цим разом не ходило про віддання гонорів. Ходило про арештовання. В той самий день публіка довідалася, що Юлій Бармат, його брати, опріч того що був в Голяндії, його родина, адміністратори, директори, весь штаб урядовців, дісталися до вязниці. Слідство тяглося дуже довго. Воно відслонило нечувані річи. Замкнуто міністра почт. Директор поліції був змушений податися у відставку. Був. канцлер Бауер і посол Лянге-Гегман зреклися посольських мандатів. Листа послів, міністрів, урядовців, замішаних в тім, що тепер називали Барматівською кльоакою, видовжувалася з кождим днем. Посол Гайльман мусів признати, що діставав від Бармата гроші; міністр Шварц — що дістав подяку в формі департаменту, а директор поліції — в формі акцій. Серед тих багато соціалістичних провідників.

11 січня 1927 перед присяглими Берлін-Моабіт зачався найбільший процес, який коли будь вівся перед німецьким трибуналом. Свідків завізвано чотири сотки, пятьдесят експертів. Акти процедури складали 1070 грубих томів — правдива бібліотека. Акт обжаловання мав 648 сторін. Процес тревав цілий рік. Трибунал засідав 785 годин і мав 157 засідань, кожде найменче по пять годин. Нарешті запов присуд. Присуд в тисячу сторін машинових, який щоб зредагувати, суд потребував девять місяців, — стільки, скільки треба щоби привести на світ дитину.

Відчитування засуду тревало пять годин. Трибунал засудив Юлія Бармата на одинацять місяців тюрми, його брата на шість. В присуді зазначено, що трибунал мусів узгляднити обставини, серед яких доконано інкримінованих чинів. Це була доба інфляції і хаосу, коли моральна депресія не могла лишитися без впливу на комерційну мораль. Через це трибунал признав наявність лагодячих обставин.

Так скінчилася карєра українського жида Юдка, який на короткий час заблиснув як фінансовий геній на європейських овиді, щоб зникнути в кльоаці, з якої — з цілою своєю моралю — вийшов.

За і проти Ганді

(З французького)

I. — Не можна відмовити Ганді пошанівку, належного великим апостолам. Він людина віри, яка не щадить ні себе, ані інших щоби лиш оснувати Царство Боже на землі. Як кожде апостольство, і його є героїзм на службі любови ближнього. Він живе для того, що уважає добром, і вчить своєї правди всіх людей. Його воля і жадоба чину непохитні: його евангелія — безпереривна акція. Слушно чи ні, він уходить за голос і сумління Індії. Він промовляє до Європи в імя цілого континенту, який гине під несправедливими законами Англії; тобто він прагне нас переконати, що сто тисячів Англіїців допроваджують до розпачі, до голоду і рабства триста пятьдесять мільонів Індусів. Ганді хоче визволити свій нарід від гнету, і вносить в свою справу непохитне завзяття, незломну відвагу людини, що готова тисячу разів наразити своє життя, щоби хоч годину приспішити наступлення царства добра і справедливости на цім пекельнім світі.

II — В Ганді багато сили. І ціла та сила походить з його любови ближнього. Він людина, яка терпить за всіх тих, що терплять. Пристрасне бажання справедливости одушевляє всі його думки і чини. Опріч добрости свого характеру, він не має нічого величного. Добрість може лучитися з не абиякою мужністю. Інтелігенція вимагає іншого роду відваги.

Прикро, що характер так часто існує коштом думки. В мистецтві геній глузує з характеру: він є втілений характер, в цілій його первісній силі. Лучається, що артист дбаючи про характер тратить свою геніяльність. Колиб це відбувалося лиш на його думці, але тоді никне й ціла його творча міць. З области креації переходить він тоді в область моралі. Як наприклад Толстой. Світ для нього вже тоді не обєкт, але ціль, предмет навчання. Щоби оснувати добре і справедливе життя, цєбто таке, яке відповідає його засадам, поет тратить сенс життя взагалі, яке зробити гарним є його покликання. Ніколи жадний Грек не спустився-би до такої марноти.

III. — Магатма є так мало поет і мистець, як лиш можна собі уявити. Він навіть не має жадного зрозуміння для гарного, ані для смішного. Фанатик моралі завжди готовий нищити зло, де його не стріне, а воно є всюди, де нема добра, яке він проповідує.

Бридикість Ганді дуже дивна. Колись може про нього говоритимуть: „огидний малий Індус“, як говорять „цей

худий малий жид“ про Св. Павла. Він вилядає на один з тих трупів, які тисячами зявляються в часи голоду в його країні: він прийняв вигляд найулюбленішого предмету свого милосердя. Схудлий, скорше з нужденним як аскетичним виглядом, плохий, вічно терплячий на ревматизм, він майже чорний, остільки його шкіра нагадує ту, подібну до сажі сірість, що масть мурини коли бліднуть. Його члени, руки й ноги виглядають мов патички, засушені в димі і вогні. Це дідусь неозначеного віку між 60 і 80. Зрештою з нього видко тільки голову, лису і гладку. В тій своїй голові цілий Ганді. Череп за великий як на малий його зріст. Рот як у вигребаного мерця, величезна діра де перехрещуються кілька зубних огризків. Але його усмішка і погляд повні доброти. Віра й сліпе завзяття менше в них відбивається, як його милосердя. Ось людина, яка може стати для інших всім.

Не лиш дивно, а просто жалю гідне, що ця сила, така певна себе, є так обмежена найбільш тіснозорою думкою. Ганді як і ціла Індія, всупереч тому, що про це нам оповідають, не вміє думати. Їх душа вибухлива і поплутана. Як і їх статуї, їх дух розпускає на всі боки свої лапчачки, щоби нічого не злапати. Великість, якою наділяють їх філософію і митиковання, є гра слів і забобон. В цім тропікальнім лісі знайдете що лиш хочете: усе крім порядку і знання. А метафізика це ніщо, коли вона не є підставою і оправою для фізики і геометрії.

Від трицяти років Індуси філософують і не здолали дати досі собі геометрії і науки, які греки утворили зараз як тільки навчилися думати. Плятон був геометр, і колиб ним не був, не ставби і метафізиком. Геометр є Декарт і Європа три віки жила його геометрією. Всяка філософія, що не видала з себе математики, є порожня забава. Математика це універсальна мова думки, рівна з своїм об'єктом. Думка, яка не знаходить своєї мови і її не шукає навіть, не є думкою. Думаючи Індія це хаос, без жадного поняття якоб то не було точности, ні міри. А знання це міра.

IV. — Що до інтуїції Індії, вона зовсім иншого роду. Ганді таксамо далекий від Веди і Рама Крішна, як від Аристотеля й Декарта.

Думаючи лише в овиді моралі, Ганді по своїй суті є примітивний. Тим більше, що мораль в чині це політика сентименту.

Ганді є оптиміст до безконечности, в сталім захопленню. Він вірить в добрість людини і досконалість природи. Жажливе пожирання істот в тропікальнім лісі нічого його не навчило. Яку иншу науку мігби він винести з того, якаб не була руїною і глумом з усього, в що він вірив і що відчував? Природа є проти всякого миру і проти всякої рів-

ности. Певно, людина на те й людина, щоби протиставитися природі: але щоби її перемінити, не заперечити.

Наука непротивлення насильству найсумніша наука, а система набедреної білої опаски смішна. Наука непротивлення є смутна, бо якраз вона надається на те, щоби викликати найгірше з насильств і утревалити його царство. Толстой не лише не навернув свою родину, яка билася за його засади, не лиш не навернув тульських селян, але вони зійшлися взаємно мордуватися над його могилою, вони позбавили його спокою і в домовині і розвіяли його кости. Провідники миру за всяку ціну, не приносять його навіть мертвим.

Коли Ганді, входив на поклад, аби удатися до Європи, його вірні счинили порядну бійку з його противниками на набережній Бомбею. І насильники змасакували прихильників непротивлення насильству. Але це ще не найгірше. В Індії є вісімдесят мільонів людей, якими всі інші погорджують, яких ненавидять і якими брідяться: таке є становище паріїв від трьох чи чотирьох тисячів літ. Цебто один Індус з чотирьох, належить до цієї помітуваної касті; він родиться й живе для ганьби і плювків. Отже, коли в світі жила коли будь раса непротивленців, то це є вони. І ось вже чотири тисячі років є вони в розпачі, із знищеною душею, живучи в болоті. Що ви про це думаєте, Ганді? Нині ви берете їх в оборону, але ви нічого не досягнете. Ліпше булоб, щоби протягом тих чотирьох тисячів літ, вони самі про це подумали. Колиб ці нужденні барани малиб силу, колиб серед їх юрби можна булоб начислити вовків і львів, або попросту пристрасні душі, то від трьох віків не булоби вже паріїв. Що про це думаєте, Ганді? Біда індуським паріям, які схиляють голову перед зухвальцями, що ними погорджують: вони самі викликають погорду і заслужили її.

Природа є вища і більш жорстока: природа вимагає гієрархії. Колиж є страшна й непогамована, то тому, що її ціллю є створити еліту. Природа аристократична. Апостоли ні.

Е. М.

З мого Бльок-Ноту

Над особою Кривоноса у нас так мало зупинялися, а він, певно, був людина цікава у всіх відношеннях. Передусім це почуття гумору — запорозько-англійського:

... Вашої Милости приятель такий, як зараз побачиш...». Це з листу до Корницького під Старо-Константиновим з дня 16. VII. 1648. напередодні бою.

Про Кривоноса-ж (Перебііпоса) складена й єдина наша пісня з героїчною мелодією марша — «Гей не дивуйтесь». Вона вся насичена іскристою радістю перемоги.

До синтакси Шевченка:

»Ні х т о любив мене, вітав
І я тулився ні до ког о«.

Характеристичні партиципіуми: «ходя», «стоя» (у Мономаха — «сіда на сани»).

Формула Шевченкового релігійного світогляду:

Збрешуть люде і византійський Саваоф
Одурить. Не одурить Бог, —
Карать і милувать не буде: ми не раби його,
Ми — лю де«.

Так переломлювалися в світогляді Шевченка ідеї XIX. в., позитивізм, атеїзм, і антропоцентризм (Штрауса). І в цім — генеза «Марії, поєми релігійно-національної».

Коли наші броневики мусіли здавити большевицький пуч в київській арсеналі (1917), арсенальські робітники вислали проти них своїх жінок і дітей (московська «смакка!»). Один з шоферів броневика (був. слуга бл. п. Е. Чикаленка, отже «свідомий!») — прибіг білий, без сорочки і пролебедів: «Я більше не можу... Там жінки й діти».

Жінок і дітей не зауважали виконавці Лєпіна, Муравьова, Антонова-Овсєєни і Белі Куна.

Він прийде зі степу. Звідтіля, де від віку жила степова шляхта козацько-фермерська, звідтіля, де міцні як дуб і мудрі як Сократ жили степові завойовники на взір мого діда, Його Величності Степом нобілітованого.

Боже предків моїх! Пошли мені ту природну, прекрасну погорду, ~~що~~ нею дихала вся прекрасна кремезна постать діда. Ні, це не злоба, звиродніло-недокровна, зелена від страху й дрібна. Дід не був злий. Хіба на бабу, та й то коли (зрідка) приходив до дому п'яний як піч. Тоді бив гарні, артистичні горцики й глечки — славу й пиху бабунінової кухні і по запорозькому атавістично кляв «Вічно — жіноче». (Деякі риси діда я зауважив пізніш у Миколи Садовського).

Яскраво уявляю собі, що московські послы, дійсно, рачки «пятились» з передпокою Богдана, бо мені й досі аж кисло стає, коли згадаю, як дід чужноно гремів: «кацалпура».

Царство тобі небєсне, діду мій, двох метрів заввишки з чорними бровами й густоволосою чуприною, що від 98-х років трудного життя трохи:

пеполовила, як достигле жито удосвіта. Це від тебе і кров, що дзичить у віршах, степові присвячених.

Які різні наслідки монгольської навали:

Київська Русь — «демократизувалася» (татари нищили кожду завязь аристократичної організації — «татарськими людьми»). А Москва — одидчила почуття абсолютизму і — під впливом татар — витворила свою прецизійну «аристократо-бюрократію» (вираз Вітте), — отже заристократизувалася!

М. Л.

З пресового фільму

В однім спортовім календарі читаємо: «Найбільші ріки світу»: Волга, Дунай, Двина, Печора, Рен, Вісла. А про Дніпро, який повинен би стояти зараз по Дунаю — ні слова... Правда, про нього читаємо в рубриці «Наші ріки», але всеж таки — коли і Вісла, і Волга в «світові» ріки попали, чому заборонити до них вступу батькові Дніпрові? За те серед «наших рік» — знаходимо... Дон! Чи може автор спілугав Дон з Дінцем?

В «Ідея та дійсність», вид. «Хлібор. Шляху» знаходимо збірку причинків до спору різних гетьманських фракцій. Коли виник конфлікт Організації з Липинським, йому вислано листа, «в котрім отверто говоряться: твоя духовна рівновага порушена... не втручайся в справи, дай нам спокій!»... І чи треба було кілька томів «Хлібороб. України» писати і воскресити умерлого політично гетьмана, аби — в кінці вислухати — «дай нам спокій»? **Dank des Hauses Skoropadsky.** Ця суперечка тим менше зрозуміла, що з факсиміле лнету Липинського в тім самім збірнику бачимо, як дорогий йому був «сильний європейський Схід», як він мріяв про «союз» України з Московією і про спільну акцію в Америці з «созвучними нам великоруськими (дебто російськими) колами»... Чиж то не в її цілю вірних династії Скоропадських?

Газети довозять: перед трибуналом 11. XII. м. р. стали: Адам Драпер, Роза Гальпер, Вільгельм Штрасер, Бернард Фукс, Гізеля Катер, Зулеміт Левітас, Юрко Великанович, Саломон Шнеетреплер, Амаля Гакер, Хаім Шерер, Хаім Сруль Оксенберг за приналежність до КПЗУ. М. п. обжалованим звіддають видання відозви — «Проч з пададом на СССР!» На 11 — один Українець. Коли проти того запротестуємо? Що колиб, скажім, Перегепенко, Довгочхун і Шпоцька заложили партію і назвали її Ерек Ізраель, видалиб відозву «Проч з Швардбартом» і прегендували виступати — як єдино управлені представники — жидівського пролетаріяту? Який пекельний вереск очинила би ціла преса жидівська. В аналогічнім випадку напса преса мовчить.

В поважнім і симпатизуючім з еспанською революцією органі преси (*Vossische Zeitung*) читаємо: останній бюджет монархії Альфонса виносив: 4,413 мільонів, перший бюджет республіки — 4,711 міль. Опріч видатків на Марокко, всі видатки міністерств республіканських с більші ніж монархі-

стичних, і так: воєнне міністерство піднесло видатки о 0.75 міль., морське — о 0.8, правосуддя — о 0.11. Давніше обидві законодавчі палати коштували Еспанський нарід 6.3 мільонів, тепер одна палата коштує — 10 мільонів. Видатки дуже зросли, хоч число «законодавців» впало з 770 на 470... Збільшилися податкові тягари, знищено сінекурри, але натомість — запроваджено нові. Хай живе демократія!

Бібліографія

Критика чч.: 1—2, 7—8 1932.

Життя і Революція, кн. 1, 2—3, 1932.

Останні книжки совіських українських журналів, які можна дістати тут. Продовження початих і нескінчених романів на задану тему. Могло до одного роману («Авангард», Юхима Зорі) є сентенція з Сталіна: «Тільки дальше прискорення темпу нашої промисловости дасть можливість догнати і перегнати з технічно-економічного погляду передові капіталістичні країни... Ось на цю задану тему і пишеться роман.

Поза тим статі, які розправляються з нечестними совіськими письменниками і викривають їх контрреволюційне обличчя: «Нашу соціалістичну дійсність... Антоненко-Давидович показує «по своєму»... З кожного рядка нарисувати вигляд глибоковорожа тенденційності..., національно-фашистівські вихватки... Це з «Критики». З одної сторони: «сподіванки пана Донцова, який кілька років сподівався бачити в українській літературі зброю українського націоналізму, відійшли в минуле», а з другої — от такий Антоненко-Давидович... А з другої — ворог ще нераз робитиме спроби пролізти на цей фронт... Передчасний оптимізм, отже.

Перепадає й іншим, особливо «Антольоїї української поезії» під ред. В. Атаманюка, Е. Плужника і Ф. Якубовського. Показується, що ця Антольоґія, що вийшла під большевицькою цензурою, є «фашистівською пропаґандою з димовою заслоною «марксівської» критики», бо укладачі ані Ленкому, ані Карманькому, ані Пачовському, ані Бабіві, не причепили фашистівської етикетки. На загал — Антольоґія це «вилазка клясового ворога», який (в лиці отих редакторів большевицьких) навіть в українській буржуазії доглянув «революційну силу». Винен в контрреволюції і М. Рильський, і Влизько, а то за поезію «Мое ударне». І справді, що ви скажете на таку поезію?

Село, де їдять
радхліб,
де пальці лежать
на обріза курку,
там кіпчається
Тарас Шевченко й починається
Тарас куркуль.

Чем «наклеп на поета (Шевченка)»! Бо «автор не проводить різниці між ним і куркулем і ставить знак рівності між ними... Тим самим стає на буржуазну позицію щодо клясового характеру села і проповідує ідеї українських фашистів... Висновок: «За такі книги треба бити, і бити добре!»

Отже Влизько, Рильський, Якубовський, Плужник, Атаманюк, Антоненко-Давидович — всі контрреволюціонери, всі нечесті. Хтож чистий? Чистий є Василь Бобинський! І вірші чисті у нього і вповні «благонядожник»: «пере-

можно крешуть вельо п'ятирічок полум'яні майви п'ятикутних зір... До такого рівня скотилася совітська «поезія». Р.—ар.

Українська Загальна Енциклопедія «Книга Знання» під редакцією Дра Івана Раковського, том I, зошити 1—10.

При перегляді I тому УЗЕ кидається в очі читачеві-фаховцю нестислості у галузі лісівництва. Хочу відмітити з них деякі маркантніші.

Перш усього вражає неясність з технічними термінами, от як «деревно»: в гаслі **Акажу** — воно зветься «древиною», в г. **Акація** — «дервиною», в г. **Амброзе дерево** — просто зветься «дерево» і лише в г. **Бакавт** — вводиться справжній термін «тверде й важке дерево».

Також з терміном «чагарник»: в гаслі — **Акація** — означено «дерева або кущі», в г. **Аралія** — вже «жорчовата рослина». Нарешті в г. **Березуваті** — вводиться вірне означення «дерева й чагарники», але вже в г. **Бирючина** — означено знов «жорчовата рослина».

Стрічаємо легковаження такими сталими поняттями, як «родина», «рід», напр., в гаслі **Акація** — ця рослина належить до «роду стручкових», а в г. **Вика** — говориться про «родину стручкових»; або: в г. **Багонник** — віднесено цю рослину до «роду вересуватих», а в г. **Бердулян** — рослина належить до «родини вересуватих» — отже чи «рід» і «родина» це одно?

В г. **Амброзе дерево** — незрозуміле пояснення вживання живиці цієї рослини: «пахучу живицю - еторакє, уживану до запахів».

Аравнадія — рослина «з громади пишківуватих», але відповідного гасла «громада» зовсім не вводиться, обмежуючись на громаді в значінню людського гуртка, чи люд. громади.

Бамбук — не вірна класифікація «з роду» трав. **Баобаб** — це є «дерево... високе до 20 м: з низьким шем» (?), а **Веллінгтонія** — «має пені до 150 м. вис.». Отже, яке ж може бути високе ціле це дерево?

Безвершинник — неточне означення, що «нижче зруба стовбур головно часто грубує». Голова така утворюється на місці зрубання, з одного боку внаслідок великого допливу споживчих речовин, а з другого боку внаслідок інтензивного розвитку гонів з адвєтивних брестей і то найбільше з під кори на місці зрубання.

Березуваті — незрозуміле означення «дерева й чагарники з черговими листками». Явище «чергові листки» в дендрології зовється — спіральне розміщення брестей чи листя. Може треба було б і вказати, які саме бувають розміщення: $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{3}$ та інші.

Біб — неясне пояснення «зерно... засібне в білковину». Біологидник — треба зазначити, що цей чагарник має двояке листя. **Брунька** — зазначений поділ брестей — неповний. Гасла **Бульба** й **Бульбочкові** заразні. Тут — змішано двє окремих явищ: резервація споживчих речовин для майбутнього дальшого розвою рослини і праця бактерій на корінях головно бобкових рослин, що мають властивість засвоювати з повітря вільний азот.

Вакуоля — не вірно, що «вакуоля є краплина чужої рідини посеред білковини», бо вакуоля є простір, що з'являється в протоплазмі, коли клітина старшає, і може бути чи не бути виповнена т. зв. клітинним соком.

Верба — незрозуміле пояснення способу розведення — «патиками й патичками»; в дендрології це означається «всадями й патичками». Указане число мішанців (8000) чи не за велике?

Високостовбурний ліс — такий ліс рубався у 60 р. у виключних випадках. Звичайний обіг рубанки від 80 до 120 р. р.

Вовчинець — зустрічається не тільки на півночі України, але також і на Закарпатті.

Господарські рослини — неправильно вживається означення «жоріневі», бо корінь не є підземний гіл. Гуміна — невичерпуюче засовання цієї назви.

В гаслі **Гумус** — вислів «дірковатість» для терміну «поруватість»

є занадто звulгаризований. Крім того й гасла такого нема. Гасло-ж «Дірку-ватість» як пояснення поруватости — невірне, бо дірки не є пори.

Двопенні — цим терміном означаються чомусь рослини, що в деїдрології носять назву «дводомнік». Звичайно рослина може бути двопенна внаслідок одночасового розвитку двох стовбурів, але не мусить при цьому бути роздільнополюю чи дводомною.

Дендрометр — приведенне під цим гаслом пояснення не вичерпує зачененого питання. Треба було-б ще крім того увести з таксації «висотомір» (нпр. Христенів, Гульє чи інші), а також бодай приклад мірних вилок. Ілюстрація до Дендрометра виконана недбало.

Деревостан — визначення деревостан, як «даний стан лісу», — не вірне. Бо деревостан — є певна лісова одиниця.

Ліс, що знаходиться в однаковому стані (нпр., незагосподарьований, пошкоджений, проріджений) може мати декілька різних деревостанів. **Гарбузувати** — під цим гаслом перераховані представники — гарбуз, диня... мельон і огірок.

В гаслі-ж Диня — ця рослина чомусь уже зветься і мельоном.

В. Куриленко.

Доц. інж. В. Іванис. До питання про рідке паливо на Північному Кавказі та Україні.

Видання Української Господарської Академії в Ч. С. Р. Подбради. 1931. Стор. 42, 118^о.

Енергетичні питання одні з найважливіших у сучасному столітті. Ними керується в значній мірі економічне життя народів та подекуди визначається й саме політичне існування держав. Особливо яро виступає це в боротьбі за ті запаси енергії, що знаходяться в рідкому паливі (нафті та її дериватах і аналогах).

Важливість цих енергетичних проблем для економічної самостійности України не підлягає сумніву. Час одначе встановити та продебатувати ті напрямні паливної політики, з якими прийдеться мати до діла українському «Завтра».

Під цим оглядом наведена книжка інж. Іваніса може чи не найцінніша з публікацій, які нагадують про наші енергетичні перспективи. Розібравши спочатку роди й запаси рідких палив у світі та способи виробів нафтових «вещів» що до їх рентабельности, автор особливу увагу присвячує стану рідко-паливної промисловости на північному Кавказі. З боку здобування характеризує її автор як фонтанцу, ц. т. хижачьку, а з боку переробки як мазутну, ц. т. головно експортну в стані сировинному.

Як що припустити альтернативу, що Україна своїх власних нафтових як держава посідати не буде, то такий стан господарки з нафтою на Півні. Кавказі буде лише сприятти розбудові нафтової промисловости в центрі України. Роля Кавказу зводиться тоді до експортного чинника по відношенні до України: Тим більше, що цьому сприятиме і близкість до Українських центрів, і конкуренція світової промисловости, яка ще довго триматиме Півні. Кавказ на становищі сировинно-експортному. Що при такому стані можливий є розвиток власної нафтової промисловости, свідчать приклади Англії, Іспанії, Чехословаччини, Італії, що своїх нафтових не мають, але на правозній збудували великий промисел.

Одначе такий стан ставитиме Україну завше в залежність від експортера. Тому автор докладно розглядає питання задоволення українських енергетичних потреб власним рідким паливом. Базуючися на розглянутому з початку книжки питанні нафтових «вещів» та на числених даних про стан вугляної промисловости на Україні, автор приходить до висновку, що на власній вугляній базі Україна зможе збудувати й самовистарчальний промисел сінтетичного рідкого палива. Велика кількість цифрових даних наведених автором робить його висновок переконуючим. Як умови необхідні для розвитку цієї індустрії підкреслює автор ряд житєвих вимог, що малиб у першу чергу бути здійснені для розвитку нашої вугляної промисловости.

Шкода, що крім згаданої вище несприятливої альтернативи, автор не розбрав й іншої. Але що автор не забуває й про неї — про це свідчить особливо докладна аналіза північно-кавказького нафтового господарства та підкреслення тих передумов, які необхідні, щоб цю промисловість зі стану хижацької експлуатації перевести на модерний шлях бензинно-експортний.

Читачеві-ж з наведених даних не можна не зробити одного висновку: Північно-Кавказькій нафтовій промисловості найбільшу користь принесла-б зміна власника . . . !

Дозволимо собі надіятися, що до питань паливного характеру в зв'язку з Україною автор повернеться ще не раз. Лектура паливної технології на Українській високій технічній школі в Подєбрадах та власний практичний досвід у цій промисловості роблять його найбільш покликаним для розгляду подібних питань.

Л. Мосендз.

Студенський Шлях, Листопад—Грудень, ч. 11-12, 1932, Львів.

Опріч віршів (Янова, Каравана, Курдидика і Підгородецького) і нарисів Калиніва, знаходимо ряд статей на актуальні теми. В статті «До проблеми двох генерацій» (Янова) висувається твердження, що «розглядати проблему різниць двох генерацій можна лише в зв'язи з точно очеркеним часом і середовищем» та що «межі сучасними «батьками» й «дітьми» існують не лише різниці темпераменту, але й світогляду». Засвоєння цих витичних заощадило би багато баламуцтва в газетній полеміці на цю тему.

Ст. «Новітні Данаїди» — початок влучної критики (Д. Штикала) книжки К. Пушкарка — «Націоналізм» — «Критика фраз» (В-во «Громада»). Хто прочитав цю хаотичну, з самих фраз зложену книжку, той не здивується характеристичі автора статі. «Тупоумність і тяжкість», «суспільно-політична безграмотність», «демагогія», «неповоротливість» думки — є дійсно прикмети твору, на який за десять літ уперше здобулися наші соціалісти аби скритикувати немилу їм течію громадської думки (до цієї тези «Вістник» ще верне).

Ст. «Риси в структурі СРСР» (С. О.) зупиняється над розвойовими шляхами совітського «Союзу», констатує «пересуєнення точки тяжости (большевицької політики) від інтернаціоналізму до націоналізму». Твереза думка: що — з огляду на непевність большевицького «завтра», — потрібна не тільки консолідація українських революційних сил в рос. імперії, але й їх відсе-паровання «від діючих на терені ССРСР. других (російських) революційних течій». Решта книжки складається з дрібніших статей і заміток і з хрощів студенського життя.

К.—ний

Станіслав Лось, Міжнародне положення Польщі та Галицькі Українці.

Львів, 1932, Накл. автора, 3 друкарні Вид. Спілки «Діло», ст. 72.

Автор знаній українській публіці з своїх праць і статей, які перечислює на ст. 11. Він хоче дати нагоду і сповуку передумати деякі проблеми під иншим кутом зору, ніж звичайно» (71). На жаль, жут зору» публікації не новий, а аргументація — є аргументація принагідної часописної статі.

Оцінка тенденцій і розвою політики Франції, Німеччини, Росії, і пр. є хибна, або що найменше неузасаднена. Деякі прогнози свої автор (подібно Р. Дмовському) опирає головню на збільшеній чи заломаній розродчій силі нації, що не тільки помилюке, але й суперечить твердженню самогож автора про засадничу роллю в розвитку нації характеру, моральної сили. Єдине влучне твердження книги це, що «зпосеред численних мотивів, які кажуть кремлівському урядові зматати до збереження миру на європейській границі, треба назвати особливо один мотив, а саме, що кождий конфлікт та тій границі ставить автоматично на чергу дня українську справу» (32). Слушно теж твердження, що події можуть лише «скріплювати в польській опінії вплив орієнтації, яку я назвав андрусівською» (47). Рівнож і те, що «польсько-совітський пакт . . . є тріумфом політичної національдемократичної думки» (54), якої прихильником в данім разі є автор.

Супроти отих тез, не звучать переконуючо його симпатії до того, «щоби російська проблема, коли вибе година її розвязки... була розвязана... лише самостійно тими народами, які, будучи єдино безпосередно зацікавленими, мають право брати участь у розвязці «російської проблеми» (62). Давне вражіння зробляє на українського читача сугестії уважати за якусь національну катастрофу, за добу, яка нібито не принесла «нічого доброго» (62) Київській Україні — добу її самостійности, добу Центральної Ради і перших шістьох місяців гетманщини. Ще дивніші спроби відсвіжкити серед нашого загалу старе словянофільство. Шванкує і аналогія про «неприродні союзи». Не в'одячи конкретно в обговорення порушеної справи, зауважу, що приклад одного такого «неприродного союзу» — Сербії з Туреччиною і Центральними Державами, — ледві чи щось доводить (61). Болгарія порізнилася з Сербією м. н. тому, що остання заключила союз з Росією, така є історична правда. Колиж хто хоче її обвинувачувати в «зраді словянству», то нехай обвинувачує Францію в «зраді білій цивілізації» за те, що поклікала проти білих — африканських чорних; або Англію, що звернулася до Індусів і Арабів, або Алянтів взагалі, що звернулися до жовтих (Японців). «Для вирівнання своїх поррахунків з Сербією — читаємо в книзі (61), Болгарія... зобов'язалася боротись за німецьку і турецьку геґемонію у південно-східній Європі». Припустім, на хвилину, що так. Але, колиб Болгарія виступила по боці Алянтів, чи не зобов'язалася вона тоді боротись за геґемонію Росії на Чорнім і Середземнім морі і на Балканах і за російський Константинопіль? Чи не значилоб це, з Болгарського королівства зроби́ти підмоєвне село? Подібні проблеми не такі прості, як видаються авторові.

На загал, книжка, дійсно, як каже сам автор виказує «деякі риси односторонности» (40). Разом з твором Дюмовського вона ледві чи буде зачислена до книжок, що вирізняються новістю думки і політичною культурою.

М. Л.

The Investigator, published monthly, Nr. 1, November 1932.

Журнал займається не пропаґандою української справи, лише пропаґандою гетманщини. Україна тут — це лише агут в боротьбі з певною формою правління в російській імперії — з большевизмом. Зasadничо негативного наставлення проти Росії — нема. Замість самостійної України висуваться (ст. 7) якась «конфедерація» або навіть «федерація» України, Дону, Тереку, Грузії, Кубані і балтійських держав. Вступний крок до відновлення «єдиної і неділимої»? Гетман Скоропадський називається «безпосереднім (direct) нащадком гетмана тогож імені у XVIII в.» (ст. 9), що є очевидно, а в гетманськім органі її свідомою неправдою, бо там повинні знати, що гетман Павло Скоропадський походить від брата та Мазешиного наступника. Свідомою неправдою є поучення англійців, що «по евакуації України окупуючими її військами Німеччини і Австро-Угорщини, ... гетман мусів ставляти опір інвазії большевицьких відділів та що «лише з приходом большевицьких військ гетман був скинутий». Що правдива боротьба України з большевизмом зачалася щойно по скиненню гетьмана, — про це журнал мовчить... Ледві чи українській справі pomoже таке фальшовання історичних фактів.

М. Л.

Передплату на
„Вістник“

висилається

тільки на адресу:

ЧАРНЕЦЬКОГО 3 м. 6, ЛЬВІВ

і виносить: на 1 міс. — зл. 2'20
на півроку — зл. 12'—
на рік — зл. 23'—

За границею — 4 амер. доляри
(або їх рівновартість в ин. валюті).

Просимо **ПЕРЕД**плачувати Вістник!
ПІСЛЯ платників не потребуємо,
бо вони нищать видавництво!

Хто не хоче бути передплатником,
хай зверне книжку і повідомить нас!

Криза є вимівка! Кождий може видати
від **чверть до одного відсотку**
місячного заробітку на „Вістник“!

Кожда українська інтелігентна родина
повинна мати „Вістник“!

Редакція міститиме листи від **Перед-**
платників з їх думками про
ті чи інші статті „Вістника“!

В справі непринятих дрібних рукописів
і віршів листовання не прова-
диться. Більші рукописи, не
зажадані назад, переховуються
в редакції лише пів року!

Видавництво **пошукує заступників** „Вістника“
в краю і за кордоном для
приседнання передплатників і
стягнення залеглостей! — —

Купуйте десерове масло,
сири, сирки в крамницях

„МАСЛОСОЮЗ“

у Львові та більших містах краю тільки
з охоронним знаком М. С.

НОВІСТЬ НА СВЯТА.

НОВІСТЬ НА СВЯТА.

Українські сервіси продає і висипає фірма

Олек. ОВЦЬКА,

Львів, Галицька 20, на жадання висилається світлина.

Гуцульське мистецтво в Косові

коло Коломиї, виробляє оригінальні килими після проєктів
кращих наших мистців в історичнім і сучаснім українських
стилях, а рівнож українські народні килими.

Єдина найліпша і своєрідна паста до взуття

„ЕЛЄГАНТ“,

Львів, ул. Кордецького 51, тел. 60—04. Консервує шкіру.
УЖИВАЙТЕ ЛИШ ЦЮ ПАСТУ.

Машини до писання з українським і польським складом. Машини до
шиття всіляких системів. „СІНІЕР“, „КАЙЗЕР“ по найнижчих цінах на
догідні сплати, виключне представництво америк. машин до писання

„БАРР“, Львів, Валова 11, тел. 28—70.

Одинока українська фірма в тій ділянці. Прецизійна справа машин.

НА СВЯТА!

найкраще приладите всяку їду, якщо всі
потрібні припаси купуватимете тільки в
найстаршій українській кооперативі

„НАРОДНА ТОРГОВЛЯ“.

СМАЧНА ОДИНОКА УКРАЇНСЬКА МОЛОЧАРНЯ

Д. Дружбяка Ринок, 10, поручає смачні, здорові сні-
дання, обіди й вечері по цінах приступних. Абонамент

III
П 12531

Приймається п 1933 р. 1 кн. 1

„ВІСТНИК“

місячник літератури, мистецтва,
науки й громадського життя.

ВІСТНИК даватиме твори красного письменства, оригінальні й перекладні, головню західно-європейських і американських авторів.

ВІСТНИК даватиме статті про мистецтво наше й чуже.

ВІСТНИК принесе літературно критичні оцінки сучасного письменства

ВІСТНИК інформуватиме про нові течії в науці і займатиметься актуальними питаннями громадського життя.

ВІСТНИК має кореспондентів в головних європейських культурних центрах.

В місячнику беруть участь: В. Андрієвський, проф. В. Біднов, І. Гончаренко, Д. Донцов, Г. Келлер-Чиваленко, проф. М. Кордуба, Н. Королева, В. Королів-Старий, М. Куликівна, Н. Лівичка-Холодна, д-р Ю. Липа, Е. Маланюк, А. Мосендз, М. Мухин, В. Наріжний, О. Ольжич, Ю. Пирогова, У. Самчук, проф. С. Сірополко, проф. Ст. Смаль-Стоцький, В. Стефаник, О. Стефанович, М. Струтинська, О. Теліга и інші.

Видає:
ОЛЬГА БАЧИНСЬКА

Відповідальний редактор:
ІВАН УСТИЯНСВИЧ

Адреса і умови передплати — див. ст. 80 тексту.

РАЗ У РІК ФУТРО ДО КУШНІРА,
від Йордану ціни робіт о 50 проц. дешевші в робітні
ЮЛІАНА ГЛУШЕВСЬКОГО
Львів, Коперника 16. Н. Тел. 54-44
Приймає футра на переховання

Незабудь перед Святами закупити килим в фабричнім складі
Т. ХАМУЛИ,

Рутовського 1, побіч Рідля.

Килим надає святочній настрій кожній кімнаті.

Всі вступаєте до одинокої ресторації „**ГОВЕРЛЯ**“ Руська 16.

поручає дешеві СНІДАННЯ, ОБІДИ і ВЕЧЕРІ.

За редакцію відповідає Іван Устиянович